

Luan Starova

Keçiler Dönemi

Çeviren: Orhan Suda

ROMAN

2.
baskı

YKY

KEÇİLER DÖNEMİ

Luan Starova 1941'de Arnavutluk'ta, Ohrid Gölü'nün güney yakasındaki Pogradec/Pogradeci kentinde doğdu. 1945'ten beri Makedonya'da yaşıyor. Babaannesi Türk. Babası Arif Ahmet Starova Türkiye'nin ilk başbakanlarından (22 Kasım-Mart 1925) liberal eğilimli Fethi Okyar'ın kuzeni. Üsküp Üniversitesi'nde karşılaştırmalı Fransız edebiyatı profesörü olan Starova halen Makedonya'nın Fransa büyükelçisi. Evli ve üç çocuklu. Altı yabancı dil biliyor. *Keçiler Dönemi* adlı romanı Fransa'da 1997 yılının En İyi Yabancı Roman Ödülü'nü kazandı. Başlıca romanları: *Babamın Kitapları*, *Tanrı Tanımazlık Müzesi*, *İlkbaharın Sınırları*. Starova'nın *Kartaca Şiirleri* adlı yayımlanmış bir şiir kitabı da var.

Orhan Suda 1973'te Suda Yayınları'm kurdu, *Yeni Adımlar* dergisini yönetti. Jacques Prévert'den (*Sözler*, YKY, 1997) ve Luan Starova'dan (*Babamın Kitapları*, YKY, 2000; *Keçiler Dönemi*, YKY, 2000) çeviriler yaptı. Anı, günce ve mektuplarından derlediği *Bir Ömrün Kıyılarında*, 2004 yılında Alkım Yayınevi'nden çıktı. Halen Londra'da yaşıyor.

*Luan Starova'nın
YKY'deki kitapları:*

Babamın Kitapları (2000)
Keçiler Dönemi (2000)
Tanrıtanımazlık Müzesi (2007)

LUAN STAROVA

Keçiler Dönemi

ÇEVİREN:
ORHAN SUDA

ROMAN

İSTANBUL

Yapı Kredi Yayınları – 1371
Edebiyat – 365

Keçiler Dönemi / Luan Starova
Özgün Adı: Vremeto na kozite
Çeviren: Orhan Suda

Kitap Editörü: Pelin Özer
Düzeltili: Eylül Duru

Kapak Tasarımı: Nahide Dikel

Baskı: Üç-Er Ofset
Yüzyıl Mah. Massit 5. Cad. No: 15 Bağcılar/İstanbul

Çeviriye Temel Alman Baskı: Le temps des chèvres, Fayard, 1997

1. Baskı: İstanbul, Eylül 2000
2. Baskı: İstanbul, Haziran 2007
ISBN 978-975-08-0211-X

© Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş. 2007

Sertifika No: 1206-34-003513

© Luan Starova, 2007

Bütün yayın hakları saklıdır.

Kaynak gösterilerek tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında
yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş.

Yapı Kredi Kültür Merkezi

İstiklal Caddesi No. 161 Beyoğlu 34433 İstanbul

Telefon: (0 212) 252 47 00 (pbx) Faks: (0 212) 293 07 23

<http://www.yapikrediyayinlari.com>

e-posta: ykkultur@ykykultur.com.tr

İnternet satış adresi: <http://yky.estore.com.tr>

<http://alisveris.yapikredi.com.tr>

<http://www.yapikredi.com.tr>

KEÇİLER DÖNEMİ

Birinci Bölüm

Nehir kıyısındaki yeni evimize yerleşir yerleşmez gözlerimizi ruhlarımızın derinliklerinde yer eden Şato'dan ayıramaz olduk. Son savaştan kalede kalanları, özellikle, zafer kazanmış olanların resmi bayramlarını; 1 Mayıs'ı, Zafer Günü'nü, Ordu Günü'nü, Cumhuriyet Günü'nü gürleyerek selamlayan antik topları taş setin oradan uzun uzun seyrettik.

Kent halkının gözbebeği Şato, kente yeni gelmiş bizlere boşlukta asılı bir balkon gibi görünüyordu. Üzerinde kalenin yükseldiği tepeciğin eteklerine erişmek isteyen birinin önce Tahtaköprü'yü geçmesi gerekiyordu. Baştan sona tahtadan yapılmış bu güzel köprüyü geçer geçmez hakiki bir saray; ön cephesinde, görünümleri alabildiğine değişik kabartma suretler ve masklarla çevrenmiş, adeta insan boyunda bir dizi heykelin, heykel-sütunların yer aldığı bembeyaz bir saray gözler önüne seriliyordu.

Neoklasik tarzda burada inşa edilmiş ama Viyana'dan, Roma'dan ya da Paris'ten dosdoğru Balkanlar'ın merkezine aktarılmış gibi bir izlenim bırakan bu saygın yapı Tiyatro idi. Bu yeni bina, ve onun yanında yer alan ve halkalı sütunlarından dolayı Burmalı Cami ya da Yüksük Cami denilen bir caminin arsasına inşa edilmiş Orduevi, karşıdaki büyük banka ve de -daha çok küçük bir Doğu kasabasını andırdığı için Balkan yarımadasının en güzel binalarından biri sayılan- Merkez Demiryolu Garı, Devlet'in gücünü göstermeyi amaçlıyordu. Gerçekten, yabancı sermaye, Versailles Anlaşması'nın ardından ülke-

ye girdikten yirmi yıl kadar sonra, yeni çağın gücünün simgelerini belirlemiş oluyordu. Bu yeni yapılar, Taşköprü ve bunların tümüne hâkim bir konumda olan ve de en eski zamanlardan beri Balkanlar'da kurulmuş bütün imparatorlukların başlıca dayanak noktası olarak bilinen muazzam kale kentin görünümünde hiç değişmeyecek özellikleri oluşturuyordu.

Bu yapıların ortasında –boyutları bakımından, Balkanlar'da belki de bir eşi daha bulunmayan– geniş meydan uzanıyordu. Taşköprü'ye ve Demiryolu Garı'na giden ana sokak bu geniş meydana açılıyordu. Orada kenti hem Kuzey ve Batı Avrupa'ya hem de yarımadanın güneyine ve doğusuna bağlayan Şark Ekspresi başlıca trendi.

Büyük kışla olarak kullanıldığı Osmanlı döneminden beri "Şato" denilen kale artık yerinde yellere esen imparatorlukların tek simgesi olarak kalıyordu kesinlikle. Bu imparatorlukların her biri öylesine kaçınılmaz bir çöküşe ve unutulmuşluğa mahkûm olmuştu ki bunlardan artakalan dikili taşlar, üzerlerindeki yazıları farklı işaretler ve alfabelerle bezenmiş ama yeni fatihler ya da depremler tarafından yerleri hep değiştirilmiş dev blokların kalıntıları arasında duruyordu şimdi.

Taş kütlelere kazınmış bu harfler, tarihi özgür kılarak, nesnelere süreksizliğini kanıtlayarak, zamanla siliniyordu. Kaybolmuş uygarlıklar dönemi bu dev duvarlar arasında duruyordu. Kenti her beş yüz yılda bir tekrar tekrar sarsan korkunç depremler dışında, yeryüzünde onları ortadan kaldıracak hiçbir kuvvet yoktu belki de. Balkanlar dönemi başka her yerden çok asıl bu kaleye damgasını vurmuştu. Fatihlerin bu taşlarda bıraktıkları meşajlara gelince, bunlar, onların geçmişteki müthiş kudretlerinin mezar taşı kitabesi olarak nitelendirilebilirdi ancak.

Böylece, bizi gölün batı yakasındaki kentimizi terk etmek zorunda bırakan büyük göçten hemen sonra, hızla akan bu nehrin kıyısında konaklayarak, Taşköprü ile eski kız lisesi arasında boy vermiş dört kocaman titrekkavağın gölgelendirdiği harap bir zengin evine yerleştik – sonradan Jozef Broz Tito Lisesi adını taşıyacak olan kız lisesi son depremden çok büyük hasar gördüğü için, (kurtarılabilmesi mümkün olduğu halde)

yıkıtılacak ve yerine, Komünist Partisi Merkez Komitesi'ni, gözden düşüşüne kadar, barındıracak tapınak biçiminde üç katlı bir bina kurulacaktı.

Demek ki, sadece Şato idi zamana karşı direnen, sonunda Devrim Müzesi'ne dönüştürülen aşıboyası rengindeki kışlaları yerle bir etmiş depremle de sarsılmış ve hasara uğramış olmasına rağmen.

Biz çocuklar ise, bu kentte yaşamaya başladığımız ve savaşın son izleri ortadan kalktığı andan itibaren içimizde kalemize bir şey sunmak arzusunun –ki belki de, yenilgilerimizden artakalmış belli belirsiz bir içgüdünün doğurduğu dürtülerden ileri geliyordu– uyanmaya başladığını hissettik. Bu arzunun etkisiyle adımlarımız Tiyatro'nun öte yanma gider oldu. Ve o sırada Yahudilerin oturduğu mahalleye daldıktan sonra kendimizi, her zamanki gibi, hemen yakındaki tepeciğin eteğinde bulduk. Ve zamanın –özellikle, şiddetli yağmurlar ya da nehrin kabarmaları sırasında– en yumuşak yerlerinden aşındırdığı tepeciğin derinlikleriyle karşılaştık birdenbire: Zaman, bombardımanlara ya da kenti hedef alabilecek diğer saldırılara karşı bugünkü sığınakların yapılmasına yarayan kilden oyulmuş çizikli ve girintili çıkıntılı derin mağaralar oluşturmuştu burada.

Ancak Şato'ya çıkınca kentin merkezinden bütün bir kenti kucaklayabiliyorduk. Aşağıda soluk mavi ya da sarımtırak yeşil nehrin suları gözlerimizin önünde akıyor ve biz, kendimizi zamanın üzerinde yalpalayan bir geminin serenine tünemiş gibi hissediyorduk.

Gelip geçen insanları, eski kira arabalarını, büyük pazarın renklerini, nehrin dinmeyen akışını seyrediyorduk. Bununla birlikte, hemen hemen bütün görüş açılarından büyük meydana bakışlarımızı kendine çeken. Çoğu zaman, tarih orada duruyor ya da orada başlıyordu. İşgalciler ilk geçit törenleri için bu meydana doluyor, kurtarıcılar zaferi bu meydana ilan ediyorlar, işçiler bu meydana büyük gösterilerini düzenliyorlar, politikacılar kalabalık toplantılarını bu meydana yapıyorlardı.

***

Bir ilkbahar sabahı, her zamanki gibi Şato'ya çıktığımızda bakışlarımız meydana çevrilmeye başladı ve tüm boşluğu gerçekten dolduran beyaz, alışılmadık ve kımıl kımıl bir şekle takıldı. Bakışlarımız keskinleşince meydana olup biteni daha net seçebildik. İçimizden biri; "Meydanı keçiler, binlerce keçi ve insan doldurmuş!" diye bağırdı.

Her yöne, kentin dört bir tarafına baktık. Her yandan akın akın gelen keçiler ve insanlar sokaklarda kendilerine bir yol açıyor ve meydana muazzam bir beyaz alay toplanıyordu.

"Keçiler mitingi bu!" diye bağırdı, bir başka çocuk. Belli ki, bu yerde sık sık yapılan toplantıları düşünüyordu.

Meydanda ikide bir düzenlenen geçit törenlerini düşünen bir üçüncüsü daha da ileri giderek, "Keçiler mitingi değil, keçilerin geçit töreni!" diye bağırdı.

Keçilerle, insanlarla dolmayan bir karış yer bile kalmadı, göz açıp kapayıncaya kadar. Sürü sürü keçileri güçlü tekeleriyle birlikte peşlerinden götüren dağ köylerinin gözde çobanları, meydanın ortasına kurulmuş ve genellikle, geçit törenlerinde, gösterilerde ya da önemli mitinglerde, yeni Yugoslavya Sosyalist Federasyonu'na bağlı yeni Makedonya Cumhuriyeti'nin yüce yöneticilerinin yer aldığı geniş kürsüye tırmandılar.

Şimdi bu kürsüde çobanlar, Belediye ve Parti yetkilileriyle ilk karşılaşmalarının başlamasını bekliyorlardı.

Ama neler oluyordu meydana?

Bizler ta yukardan, Şato'dan baktığımız için olup bitenleri anlayamıyorduk; ama, en yaşlı kişilere göre, çok önemli, tarihi bir şeyin, anlamını daha sonraları zamanla kavrayacağımız bir şeyin söz konusu olduğu açıkça görülüyordu.

"Gönüllü" işçi kooperatiflerine katılmamış köylüler çevredeki dağlık bölgelerden sadık keçileriyle birlikte kente inmişlerdi. Yöneticiler ise, bu çobanların, sosyalist devrimi gerçekleştirecek işçi sınıfıyla en kısa zamanda kaynaşacaklarını umuyorlardı. İşte anlamını zamanla kavrayacağımız şey buydu. Ama o sırada kim anlayabilirdi bunu!..

Kent bu yeni ahalesinin yaydığı dağ havasıyla yeniden hayat buluyordu. Bu insanlar, kendilerini o zamana kadar mutlu ya da mutsuz kılmış topraklarından, içlerinde bir burukluk duyarak

ayrılmışlardı. Doğup büyüdükleri baba ocağını, günün birinde gene oraya dönmek umuduyla ıssız bırakmışlardı. Sadece kendilerine en gerekli olacak şeyleri beraberlerinde getirmişler, ama her biri, bir daha hiç dönmeyeceğini bile bile evlerinin anahtarlarını yanına almıştı. Hayvanlarından –özellikle çoğu zaman kooperatiflerde kalması gereken büyükbaş hayvanlardan– ayrılmış olmak, sadece keçileriyle baş başa kalmak da çok zor gelmişti, ama –büyükbaş hayvanlardan değil de– keçilerden ayrılmak söz konusu olsaydı, hiçbir yasa ya da kuvvet bu insanları keçilerinden ayıramazdı.

Sanki çok çocuklu ailelerinin ayrılmaz bir parçasıymışlar gibi, onların yanında kalıyordu keçiler. Gerçekten, savaşın yol açtığı uzun felaket ve kıtlık yılları boyunca bu ailelerin büyük bir kısmı onlar sayesinde hayatta kalabilmişti. Zaten, her ailede, atalarının Balkanlar'da meydana gelen önceki çatışmalara ve felakete sürüklendiği birçok keçi soyu vardı. Keçiler olmaksızın, ne bu insanların, ne de yeni doğmuş çocukların var olamayacağı kesindi.

Çoban eşlerinin birçoğu, ömürlerinde ilk kez, üstlerini değiştirip, sarıya çalan yeşille karışık çivit mavisi alışılmadık renklerin oluşturduğu geçme kaytan örgülerde kıvılcım gibi parlayan altın ya da gümüş sırma işlemelerle bezenmiş görkemli ulusal urbalarını giymişlerdi. Ülkenin ancak bazı dağ köylerinde rastlanırdı bu renk cümbüşüne.

Başkente yolculuk, o zamana kadar bayırlara, belenlere, dar boğazlara dağılmış, hatta Balkanlar'daki yüksek dağların doruklarında yaşayan bu aileler için bir dönüm noktasıydı.

Bazı yerlerden başkente ulaşmak günlerce, gecelerce yol almayı gerektiriyordu; oysa, diğer bazı yerlerden oraya bir günde varılıyordu. Sanki sessizce anlaşmışlar gibi çobanlar dağ doruklarındaki meskenlerini, küçük köylerini de terk etmişlerdi. Evet, aralarında önceden anlaştıkları belliydi. Yürüyüş kolları oluşturarak birlikte yol almışlardı. Çok çocuklu ailelerin ardında çok sayıda keçi ve nadiren, birkaç teke yürüyordu.

Bazen, bir çocuğun ya da çocukların hep birlikte ağlamaları dinmek bilmediğinde, yürüyüş kolu yolda duruyordu. O zaman keçiler de duruyorlardı. Bir damla süt bile veremeyen aç

annenin koynuna büzülmüş ağlamaklı çocuğa meme vermeye kendiliklerinden hazır oluyorlardı.

Keçiler yol boyunca rastladıkları yaprakları, dalları, dalcıkları, otları ve besin değeri olan her şeyi koparıp çiğniyorlardı. Savaştan galip çıkanların izinde, Cumhuriyet başkentinin büyük meydanına doğru yol alan bu insanlar için keçiler seyyar sıvı-besin deposuydu. Evet, çobanlar ve memeleri süt dolu keçiler, sanki savaşın gerçek galipleri kendileriymiş gibi ilerliyorlardı. Öte yandan, uzun mücadele yıllarından dolayı yorgun düşmüş, göğüsleri madalyalı askerlere, yol yapımında çalışan gönüllü gençlere rastlıyorlardı yol boyunca. Durup onları selamlıyorlar, süt ve keçi peyniri olarak ne kalmışsa kendileriyle paylaşıyorlardı. Dağ insanların doğal cömertliğinin bir belirtisiydi bu. Kaleden, biz çocukların bakışlarımızla selamladığımız keçiler ve çobanlar bu ilkbahar sabahında başkente işte böyle çıkartma yaptılar.

***

Devlet'in ve Parti'nin yüce yöneticilerinin, işçi sınıfının mayası ve kardeşleri olan bu yeni ahalinin dağ köylerini terk edip başkente indiklerinden haberleri vardı kuşkusuz.

Bu yeni gelenlerin doğup büyüdüğü yerden ayrılmakta güçlük çekmiş olacakları tahmin ediliyor, ve kiminin bir kedi, bir köpek, bir horozla, kiminin bir koyunla ya da bir keçiyle gelmesi bekleniyordu. Ama, başkenti keçilerin istila edeceği hiç kimsenin aklına gelmemişti, hatta böyle bir şeyi rüyalarında bile görmemişlerdi. Gerçekten, Zafer Günü geçit töreninden sadece birkaç gün sonra aynı meydanda keçilerin geçit töreni yapmaya geleceklerine kimse inanmazdı.

Yaşadıkları dağların gelenek ve göreneklerine kesinlikle veda etmiş, ve şimdi hiç şüphesiz iç ve dış sınıf düşmanlarına öldürücü bir darbe indirecek olan bu yeni kadroların işçi sınıfına katılmak üzere gelişine Devlet'in ve Parti'nin yüce yöneticileri için için seviniyorlardı. Ama "bu karşı-devrimci keçiler" bu gerçek beyaz istila, Parti ideologlarının ve düşünürlerinin stratejik tasarılarını rafa kaldırıyor, hatta sifıra indiriyordu.

Belediye Meclisi üyeleri, üst makamların talimatına göre çalışmaya alışmış olduklarından, girişimlerde bulunmak için ellerinden geleni yapıyorlardı, fakat çobanlara, onların keçilerine nasıl davranmaları gerektiği konusunda somut hiçbir talimat verilmemişti kendilerine.

Aslında, ivedi bir danışma için bile vakit kalmamıştı. Keçiler meydanı doldurmuştu, çobanlar, çocuklar ve anneleri bir an önce bir çözüm bulunsun diye bekliyorlardı. Parti'nin bazı kadrolarında kısa bir süre sonra dile getirilecek olan formüle göre, kent "keçilerin istilasına" uğramıştı.

Parti İl Komitesi Sekreteri ve Belediye Başkanı çobanların önderleriyle tanışmak için tören kürsüsüne tırmandılar. Hiç tartışmasız, diğerlerine rehberlik eden Başkeçi Çobanı'nın adı Çanga idi. Üzerinde keçi kılından yumuşak bir kaftan, başında da Tito'nun serpuşuna benzeyen bir başlık vardı. Kentin yüce yöneticilerini ilkin o selamlamaya kalkıştı. Konuşmaya başlayan Parti Sekreteri'nin sözleri karşısında afalladığı beliydi:

"Köylü kardeşlerimiz, aydınlık geleceğimizin, sınıfsız toplumumuzun kurucuları, hoş geldiniz! Günlerdir bekliyorduk sizleri, ama sadece sizleri, keçilerinizi değil. Bu hayvanlarınızla birlikte nereye yerleşebilirsiniz kardeşler? Bu kentte onlarla birlikte yaşayıp çalışabileceğinizi mi sanıyorsunuz? 'Bu keçilerin eşliğinde toprağı bellemenin bile mümkünü yoktur' demiyor mu darbimeselimiz. Kaldı ki, sınıfsız toplumda, komünizm döneminde böyle bir şeyin *haydi haydi* mümkünü yoktur."

Hoş geldiniz konuşması yerine söylenen bu sözlerden sonra Çanga kendini toparlamakta güçlük çekti. Bununla birlikte, Parti sekreteri, "komünizm" sözcüğünü kullanınca, çobanların rehberi onun sözünü kesip şöyle dedi taşı gediğine koyarak:

"Kardeş, biz keçilerimizle birlikte komünizmden geliyoruz, oysa sizler, şu anda, onu gerçekleştirme yolunda henüz adım atmış bulunuyorsunuz. Evet, bizler, keçilerimizle, hep birlikte, doğal biçimde komünizm öncesi bir tarzda yaşadık. Başımıza gelenlere birlikte göğüs gerdik. Sizin deyişinizle, 'sınıfsız bir toplumda' keçilerimizle birlikte yaşadık. Faşizme bu keçiler sayesinde birlikte dayandık ve onlar sayesinde ha-

yatta kaldık. Evet, keçilerimiz olmasaydı, sizlere katılmak ve birlikte işçi sınıfı oluşturmak için buraya kadar asla gelemezdik.”

Çevresindeki çobanlar onu yüksek sesle onayladılar; beyaz kitle yerinde duramaz oldu. Parti sekreteri, hiç de böylesine bir yanıt beklemiyordu. Kendince en uygun sözleri bulmaya çalışırken, meydana toplanmış bütün bu kalabalık, söylenenleri birbirlerine iletneye koyuldu ve anlaşmak mümkün olmadı artık.

Keçili beyaz istilanın haberi kente yayılmıştı. Biz çocuklar, keçilerin meydana toplandığını görür görmez, bunu duyurmak için koşarak tüm mahallelere yayılmıştık. Başlangıçta insanlar sözlerimize inanmak istemediler –inanılmasının güç olduğunu itiraf etmek gerekir– ama çok geçmeden, dört bir yandan meydana koşmaya başladılar.

Kentte olup bitenleri hiç kimse anlayamıyordu ve bu keçi akınının gizli anlamını kavrayabilecek hiç kimse yoktu.

Herkes kendine göre yorumluyordu.

Kimilerine göre, keçiler bir “beyaz karşı-devrimin” habercisiydiler. Diğerlerine göre ise, onların gelişi “zorla kooperatif kurmaya” karşı köylülerin bir tepkisiydi. Bazılarına göre, Stalin’in bütün bunlara duyarsız kalmaması gerekirdi.

Kentlilerin birçoğu çobanların arasına karışmıştı şimdi. Çobanlar arasındaki kaynaşma durulunca, Belediye Başkanı, kelimelerini seçerek ve yatıştırıcı bir sesle Çanga’ya şöyle dedi:

“Biz sizi daha erken bekliyorduk. Bir an önce kente ulaşmanızı sağlamak için kamyonlar ayırtmıştık. Ne oldu da kamyonlara binmediniz?”

“Keçilerimizden dolayı yaya geldik. Kamyonlarda onlara yer yoktu. Oysa, biz, ne pahasına olursa olsun, onlardan ayrılmak istemiyorduk” diye yanıtladı Çanga.

“Anlıyorum, anlıyorum” dedi Belediye Başkanı, kaygılı bir halle. “İyi ama, keçilerinizi ne yapacaksınız şimdi? Onları satacak mısınız, kesecek misiniz, ya da?..”

Bu sözcükleri duyunca Çanga’nın tüyleri diken diken oldu. Belediye Başkanı’nın boğazına sarılmak geldi içinden, ama kendini tuttu. En yakınındaki çobanlar, sonra kalabalığın tümü: diğer çobanlar, çocuklar, kadınlar ve ihtiyarlar da aynı duyguya kapıl-

di. Beyaz kitle burnundan soludu, hoşnut kalmadığını belirtmek için; Çanga'nın ağzından şu mesajı yollamak istercesine başkaldırdı:

"Keçiler ailelerimizin hayatlarının bir parçasıdır. Onlar-sız bir yanımız eksik kalır; biz, biz olmaktan çıkarız. Oysa onlarla birlikte kendimizi daha güçlü hissediyoruz."

"Anlıyorum, anlıyorum" diye söze karşı Belediye Başkanı uzlaştırmacı bir ses tonuyla.

Görüşlerini sonuna kadar savunmakta direnen Çanga, "Hayır, keçilerin bizler için ne ifade ettiklerini asla anlayamayacaksınız!" dedi. Bununla birlikte, onların kentte bile ne kadar yararlı olduklarını kısa zamanda fark edeceksiniz.

Çanga'nın söylediklerini duyan Parti Sekreteri, şüpheli ve tehdit edici bir tarzda başını çevirdi. Sözlerine bir şey, tumturaklı bir şey eklemek istedi fakat kendini tuttu. Bunu fırsat bilen Çanga konuşmasını sürdürdü:

"Sayın kentliler, yanakları elma gibi kırmızı, gülbüz çocuklarımıza baktınız mı? Onların, kentlerin cılız ve yetersiz beslenmiş çocuklarından ne kadar farklı olduklarını görmüyor musunuz? Çocuklarımızın her birinin arkasında bir keçi vardır. Kurtarıcısıyla birlikte kalır boğulmaktan kurtulan. Evet, çocuklarımızın kendilerini dünyaya getiren bir anaları vardır ama, onları yaşatan keçiler de vardır."

Parti Sekreteri ile Belediye Başkanı, cesaretleri kırılmış gibi bir an bakiştılar.

Çanga sözlerini esirgemiyordu.

Sekreter, Başkeçi Çobanı'nın söylediklerinin parti kurallarına hiçbir şekilde uygun olmadığını düşünüyordu. Bu sözleri başka biri sarf etmiş, hatta daha ılımlı sözlerle kendisine karşı gelmiş olsaydı, o kişi bunun sorumluluğunu yüklenir, ona ve onun gibilerine hadleri bildirilirdi. İşte bunun içindir ki, rejime, Partiye, sosyal sınıflara, sosyalizme karşı bu tür imalar, herkesin önünde çok daha ılımlı bir tarzda dile getirilmiş bile olsa, başkentten sıradan vatandaşlarına olağanüstü geliyordu.

Astlarının önünde, Başkeçi Çobanı'nın sözleriyle sarsılan otoritesini sağlama almak için Parti Sekreteri diğer çobanların da duyabileceği sakin, ölçülü ve tok bir sesle konuştu Çanga ile:

"Bizi komünizme, sınıfsız topluma götürecek olan sosyalizmi inşa ediyoruz. Bu demektir ki fabrikaları, yolları, köprüleri ancak birbirimizle kenetlendiğimiz, işçiler ve köylüler olarak, tüm güçlerimizi birleştirdiğimiz takdirde gerçekleştirebiliriz. Güçlü bir sanayiye ihtiyacımız var. Barajlarımız, hidroelektrik santrallerimiz eksik. Kentlerimiz hâlâ kalkınmış değil. Herkesi barındıracak kadar büyük konutlara sahip değiliz. Mevcut evlerimiz ise dardır, az çocuklu aileler için yapılmıştır."

Parti Sekreteri sözlerinin etkisini gözlemlemek için bir an sustu; sonra, sessizlikten cesaret alarak konuşmasını sürdürdü.

"Başınızı sokacak bir yeri bin güçle bulduk. Barakalar yaptırдық. Biz zar zor barındırabiliriz sizleri. Ama siz, keçilerinizle geliyorsunuz üzerimize! Sosyalizmde onlarla birlikte mi öncülük edeceğimizi sanıyorsunuz?.."

Çobanlar, bu tür görüşlerin geliştirildiğini daha önce de duydukları için, Çanga, Parti Sekreteri'nin sözünü kararlılıkla kesti:

"Keçilerimiz olmaksızın, sosyalizmde bir adım bile ilerleyemeyiz. Onlarla birlikte kalacağız bulunduğumuz yerde. Gelmiş olduğumuz yerlere onlarla birlikte derhal dönmeye bile hazırız. Size söylediğimiz gibi, orada faşizme onlar sayesinde dayandık. O halde, sizin söylediğiniz gibi, sosyalizmde bu çok daha kolay olacaktır."

Parti Sekreteri kendi kendine bir şeyler mırıldanmaya başladı, sonra sustu. Konuşmayı daha fazla sürdürmeyi istemiyor, yukarıdan verilecek talimatı bekliyordu. Kendi otoritesini yitirmek tehlikesiyle karşılaşmayı da istemiyordu, çünkü, bu otoriteyi çobanların daha şimdiden adamakıllı sarstıkları açıkça görülüyordu.

Belediye Başkanı yetkisinin sınırlarını bilen olgun ve ihtiyatlı bir adamdı. Öyle ki, Parti Sekreteri'nin karşısında bile, inisiyatifi ona bırakmakta tereddüt etmiyordu. Bununla birlikte, bu kez, inisiyatifi ele almanın, hemen ele almanın kendisine düştüğünü apaçık gördü. Hükümet makamlarından, Parti kurallarına uygun olarak gelecek emirler ise aslında bundan daha açık seçik olamazdı: Bu çobanlar kentte iyi kabul görmeli ve ne pahasına olursa olsun, geri dönmelerine izin verilmemeliydi.

Aksi takdirde, yenilgiyi kabul etmek olurdu bu. Bundan çıkan sonuç şuydu: Çobanlar aileleriyle birlikte, olayların akışı da bu istikamette olduğuna göre, keçileriyle birlikte yerleştirilmeliydi. İzlenecek yol buydu.

Belediye Başkanı, çobanlar geldikleri yere geri döndükleri takdirde "kendi sorumluluğunun" ne olacağını değerlendirdikten sonra, Parti Sekreteri'ne bir göz attı. Anlaşmışlardı.

Parti Sekreteri yukardan verilen talimatın gizliliği konusunda uyarılmıştı. Ama talimatın içeriğini bir kez daha hatırladı. Metni bürosunda, tabancasını da koyduğu büyük kasada saklamıştı. Durum apaçık görülüyordu, kurnazlıklara yer bırakmıyordu. Bunu Belediye Başkanı da anladığı için sessizliği bozdu:

"Tartışmayı daha sonraya bırakalım. Anlaşmamız gerekiyor. Pratik sorunlara dönelim. Daha önce söylendiği gibi, sizlerin yerleştirileceği mevcut konutlar dar. Sadece birkaç odalı. Aile başına tek bir oda öngörüldü. Açıkçası, keçilere yer yok. Onlar, inşaatı bitmemiş binaların içinde ya da buraya yakın kooperatiflerin çitle çevrili bölmelerine yerleştirilebilir."

Belediye Başkanı, keçileri kapatabileceği bir başka yer bulmayı geçiriyordu aklından, ama Çanga onun sözünü keserek:

"Tek bir odada da olsa keçilerimizle birlikte uyumaya hazırız" dedi. Çocuklarımız, kışın, sıcaklıklarından yararlanmak için, onların yanında yatmaya alışkındır. Kadınlarımız ve ihtiyarlar da alışkındır.

Belediye Başkanı, Parti Sekreteri'ni bir kenara çekti. Başkeçi Çobanı'nın ileri sürdüğü kanıtları sonuna kadar dinlemediler. O ve onun gibiler bir adım bile geri atmayacaklardı, gün gibi açıktı bu.

Parti Sekreteri öfkeden kuduruyor ama kendini denetleyebiliyordu. Mesleği açısından talimatın sonuçlarından korkuyordu; göreve başladığından beri terslediği bir sürü adamın kininden de çok korkuyordu. O zamana kadar, böylesine amansız bir dirençle hiç karşılaşmamıştı, ne savaş sırasında silahlı kuvvetler komiseriyken, ne de Kurtuluş'ta başkentin baş kişisi olduğundan beri. Orada, bu kesin anlarda inisiyatifi yitirmiş ve tamamen Belediye Başkanı'na bırakmak zorunda kalmıştı. Bu

yetmezmiş gibi, şimdi de Çanga onun ağzının payını vermişti. Sırası geldiğinde bunun acısını çıkaracaktı ondan. Ah şu Allahın belası talimat olmasaydı...

Talimatın keçilerle değil, çobanlarla ilgili olduğu bir anda şimşek gibi geçti aklından. Ama kendisini açmaza düşürecek bir tartışmaya başlamayı göze alamıyordu çobanlarla. Evet, talimat kendi mesleğini mahvedebilecek bu melun keçilerle değil, tamamen çobanlarla ilgiliydi. Otoritesini büsbütün tehlikeye atmamak için sesini çıkarmaması gerektiğine aklı yattı. Sorumlulukların ortaklaşa üstlenilmesi için, Parti İl Komitesi'ni ivedi toplantıya çağırmayı düşündü, ama artık vakit kalmamıştı bunu yapmaya; üstelik, umduğu sonucu sağlayacağına kendisi de emin değildi. Olsa olsa, silahlı kuvvetlerin ve polisin yardımını isteyebilirdi ki bu da Cumhuriyet'in tüm makamlarıyla ivedi bir görüşme yapmasını gerektirecekti. Oysa, korkuyordu böyle bir şey yapmaktan. İşte bu yüzden, sorumluluğu Belediye Başkanı'na bırakmayı yeğledi sonunda.

Gece ağır ağır iniyordu kentin üzerine. Kalenin fenerleri yakılıyordu orada. Çobanlar ve keçileri meydanı terk etmiyorlardı. Çocuklar yol boyunca topladıkları kurumuş yaprakları uzatıyorlardı keçilere.

Parti Sekreteri ve Belediye Başkanı, yetkili Belediye servislerini Parti İl Komitesi'nin huzurunda toplantıya çağırdı. Çobanların, keçileriyle birlikte, bu iş için öngörülmuş evlere ve lojmanlara yerleşmelerine izin verilmesi kararlaştırıldı. Keçiler sorununa Parti'nin üst makamlarından beklenen talimata uygun bir çözüm bulunması konusunda anlaştılar. Böylece, toplantıya katılanların hepsi çobanların, kendilerini neyin beklediğini anlar anlamaz, hayvanlarından en kısa zamanda vazgeçeceklerine kesinlikle inanmış göründüler – ve bunu birkaç kez belirtmekten geri durmadılar.

Gecenin geç vaktinde, Parti Sekreteri ve Belediye Başkanı, çalışma arkadaşlarıyla birlikte, meydana gidip Çanga'ya ve diğer çobanlara, keçileriyle birlikte, başkent'in boş konuk evlerine geçici olarak yerleşmelerine karar verildiğini bildirdiler.

En küçük çocuklar, toprağa yatmış keçilerin arasında, onların vücutlarından yayılan sıcaklıkla ısınarak çoktan uykuya

dalmışlardı. Anneler, yavrularının uyumuş olmalarına aldırmaksızın, torbalarında kalan son artıklarla yemek hazırlıyorlardı.

Birdenbire beklenmedik bir kaynaşma oldu.

Başkentteki ilk zaferlerini kutlayan çobanlardı bunlar. Keçilerin de (meleyerek) katıldığı devrimci bir şarkı duyuldu bir anda. Korkan çocuklar ağlayarak uyandılar. Sevinç bağrıışmaları bu ağlamalara ve keçilerin meleyişlerine karıştı.

Beyaz yürüyüş kolu, terk edilmiş birçok konuta dağılıp gözden kaybolmadan önce, kentin sokaklarında kendine bir yol açmaya girişti.

İkinci Bölüm

Kent bundan böyle keçiler döneminde yaşadı.

Dağlı köylüler sürüleriyle birlikte kente çıkartma yapınca, çok eski kentliler, kendi el kadar ekmeklerinin daha da küçüleceğini, un ufak olacağını ve böylece, sonunda kıtlıkla karşılaşacaklarını düşünerek kaygıyla karşılaşmışlardı onları.

Ama hiç de öyle olmadı.

Gerçekten, çobanlar kente uyum sağlamakta gecikmediler. Terk edilmiş ya da yarı boş evlerin yeterince geniş olmadığını görür görmez, konutlara keçiler, kurumuş yapraklar ve kuru otlar için kulübeler eklemeyi akıl ettiler.

“Sınıf mücadelesi”ne kurban gidecekler ve yeni iktidarın hemen hemen her şeylerine el koyacağını tahmin edenler başta olmak üzere, kentin eski sakinleri günler geçtikçe çobanlarla dostluk kurmaya başladılar. Mevcut rejimin çok çocuklu ve kıtlık zamanlarında iki vakayı bir araya getirmekte güçlük çeken gözde memurları, Parti otoritelerinin amansız gözetimine rağmen, çobanlara ve sütlerini yok pahasına satın aldıkları keçilere sonradan, anlayışlı davrandılar.

Demek ki, keçilerin başkentlilerin gönlünü kazanmak üzere olduğuna şüphe yoktu artık. Adımlarını daha emin atan çocukların şamatası, daha uzun süren oyunlar, okullarda daha başarılı olunduğu yeniden duyulmaya başladı başkentte. Keçilerin kentte kalması için, Parti ve hükümet tarafından tanınan erteleme (süresi) –Parti’nin bağnaz ideologlarının dışında– herkesin zararına olarak hızla geçiyordu. Parti içinde varılan ve

Çanga'nın, uygun zamanda usulen haberdar edildiği bir uzlaşmaya göre, keçiler kentteki halk kantinlerine teslim edilmediği takdirde, kesim için köylerine geri gönderilecekti. Ama bazı katı tutumlu görevlilerin dışında, üst ya da alt derecedeki devlet memurları dahil, hiç kimse gizli gizli, süt ürünleri ve keçi sütü almaktan geri durmuyordu. Birkaç küçük memur (bu yüzden) cezalandırıldıysa da, kodamanlar, bile bile görmezlikten gelindi. Öte yandan, Çanga bayramlar dolayısıyla, Parti Sekreteri'ne ve Belediye Başkanı'na bir küçük fıçı üstün kaliteli keçi peyniri gönderdi. Böylece, kendi kendilerine homurdanan bağnaz ideologlara inat, bütün ahaliyi "keçiler mafyası"nın ağına düşen Federasyon'un en güney cumhuriyetinin başkentinde sessizliğin yasası hüküm sürdü.

Açlık ve kıtlık çökmüştü ülkenin üzerine. Birçok ulusun faşizme karşı yürüttükleri ortak mücadeleden sadece birkaç yıl sonra dünyada soğuk savaş hüküm sürüyordu. Tarih yapacağını yapıyordu. Tarım ve hayvancılık kooperatifleri umulan ürünlerini vermemişlerdi. Kentlerde pek az yiyecek üretiliyordu. Köylüler işçi sınıfına dönüşmekte çok güçlük çekiyordu. Savaşın sebep olduğu tahribatın onarımından; liyakat nişanlarıyla, sloganlarla, öncü işçilere takılan madalyalarla teşvik edilerek, zor altında sürdürülen kolektif çalışmadan büyük sonuçlar elde edilmiyordu. Fabrikalar, okullar, yollar, köprüler konusunda planlananlar gerçekleştirilemiyordu. Açlık hemen hemen her ailenin kapısını çalıyordu. Bununla birlikte Parti'nin talimatı kesindi: "Bir işçi sınıfı oluşturmak ve bu uğurda, sınıf düşmanlarını sonuna kadar ezmek gerekir."

Kentte, (sayıları tüm ülkede milyonları bulan) "hayvan yetiştiricilerinin işçi sınıfına dönüştürülmesine" ilişkin gizli talimat kendilerine ulaşmış olan siyasi sorumlular kâh açlıktan, kâh çobanların sağladıkları mutluluk verici çözüm yollarından tedirginlik duydukları için, bu talimat uygulanmadığı takdirde, ülkenin dört bir yanındaki tüm keçilerin öldürülmesinin talep edilmesinden gitgide korkuyorlardı.

Diğer bir sürü talimat ardından gelen ve sadece keçileri kesinlikle ortadan kaldırmayı değil, aynı zamanda, savaştan ve Kurtuluş'tan beri insanların yüzlerinde ilk kez görülen sağlık

havasını da mahvetmeyi gerektiren ve kim bilir nereden gelen bu feci talimattan herkes korkuyordu.

Uluslararası topluluğun yiyecek yardımı nasıl karne ve puan esasına göre dağıtılıyor idiyse, tıpkı bunun gibi, insanların korkuları da, bundan böyle, aldıkları süt miktarına göre artıyordu.

Başkentin yöneticileri, kasap bıçağını keçilerin üzerine doğrultmaları emredildiği takdirde, öz evlatlarının, diğer çocukların ve tüm gençlerin analarının kendilerini lanetlemelerinden çok korkuyorlardı. Bütün bunlar üst üste binerek, Parti Sekreteri'yle, Belediye Başkanı'nın ve onların çalışma arkadaşlarının her birinin, görev başında kaçınmakta çok güçlük çecekleri bir uğursuzluk çemberi oluşturuyordu. Böylece, keçiler dönemi şaşmaz mantığı ile ve yöneticilerin ne pahasına olursa olsun, kabul ettirmek istedikleri ideolojiden daha baskın bir güçle hükümünü yürütüyordu.

Hayvan yetiştiricilerin, ilk beş yıllık kalkınma planı boyunca işçi sınıfının mutlaka tamamlayıcı bir parçası olmaları gerektiğini buyuran federal merkez genel talimatına hiçbir şekilde uymadıkları, kentin gelişmesini sağlamakla görevli Parti strateji uzmanlarına gitgide daha açık bir biçimde görünüyordu.

Keçiler kente yerleştiğinden beri Parti İl Komitesi Sekreteri'nin gözüne geceler boyunca uyku girmiyordu. Düşünüyordu, keçilerin yok edilmesine ilişkin talimatın hangi beyinlerden, Belediye'den mi, Cumhuriyet'ten mi, Federasyon'dan mı ya da kardeş-sosyalist ülkeler topluluğundan mı çıkmış olduğunu keşfetmeye çabalıyordu. İşçi hareketi tarihi hakkında az buçuk okumuş olduklarından hareket ederek ve çalışma odasının raflarında duran tek tük ciltlerden yararlanarak, köylülerin, özellikle sıradan çobanlar ya da keçi çobanları söz konusu olduğunda, nasıl olup da işçi sınıfına dönüşebileceklerini parça bölük anlamaya çalışıyordu. Zanaatkârları niçin hapse attıklarını anlamakta da bir o kadar güçlük çekiyordu. Bu zanaatkârlar, tıpkı bundan böyle, çoban olmaları yasaklanan çobanlar gibi, nesilden nesile geçen ve kendilerinden baş-

ka hiç kimsenin daha iyi yapamayacağı bir zanaat öğrenmişlerdi. Akıl erdiremiyordu buna ve kendi düşüncelerinden ürküyordu. Kendi kendine uzun uzun düşünüyor, ama çok zaman önce, birinin, zenginlerin birdenbire yoksul, yoksulların zengin olacaklarını ilan etmekle bir hata işlemiş olduğunu aklından geçirince dehşete kapıldığını hissediyordu. Parti Sekreteri'nin kendi sağduyusuna göre, sorun, o zamandan beri bu hatayı hiç kimsenin düzeltmemiş olmasından kaynaklanıyordu. Bundan dolayıdır ki, bu görüş tarzının yıkılacağı sırada, Tanrı tarafından gönderilmiş keçiler zuhur etmişti adaletsizliği onarmak için.

Parti Sekreteri'nin kafasına bu tür düşünceler doluyordu. Bununla birlikte, aklını bunlara kaptırdığını hisseder hissetmez, kendini hemen toparlıyordu. O zaman yardımcısı kadına sesleniyor, sırf bu durumdan kurtulmak için, ondan bir kahve yapmasını istiyordu. Daha sonra, kahveyi içip kendine gelince, ne de olsa, bu kadar uzak bir gelecek uğruna, komünizm uğruna kafa yorması gerekmediğini düşünerek teselli buluyordu: daha güçlü başka beyinler vardı bunu düşünecek...

***

Keçiler dönemi başkente ve tüm Güney Cumhuriyet'e gittikçe kabaran bir sel gibi yayılıyordu. Ülke, o sırada, kaçınılmaz bir denemeler döneminden geçiyordu; "cadı avı" sürdürülüyor, düzmece davaların ardı arkası gelmiyor, sınıf mücadelesi adına hırsızlıklar şiddetle tekrarlanıyor, dinsel ve ideolojik kısımlar gene devam ediyordu, kısacası, kan akıyordu, soygunlarla, el altından, ya da açıkça uygulanan tasviyelerle kirlenmiş bir kan akıyordu. Neyse ki, kentte, tüm ayrılıklarla, bölünmelerle kirlenmiş kanın aksine, milliyetleri, mezhepleri, sosyal kökenleri ne olursa olsun, bütün insanları birbirine yaklaştıran beyaz ve cömert bir bolluk da -keçilerin sütü- akıyordu. İnsanların birbirlerinin kurdu oldukları bu güç zamanlarda keçilerin sütü, bileşimi ya da formülü Parti'nin yayımladığı hiçbir belgede, Yeni İnsan'ın yaratılmasına ilişkin planların hiçbirinde tanımlanamamış bir dayanışma iksiri oluyordu.

Keçilerle birlikte yaşamının sonucu, kent insanı kendini hayatın köklerine daha yakın buluyordu. Bu bölgenin yıllıklarında (vakayinamelerinde), insanla hayvan arasında daha iyi bir anlaşmanın izine rastlandığını kaydetmiyordu bellek, aynı şekilde, başkentin insanların kendilerini hiçbir zaman birbirlerine böylesine yakın hissettikleri görülmemiştir. Kentteki her aile ocağında, keçilerin, bu bakımdan, baş tacı edildiğine ilişkin bir yıllık yazılabilir. O dönemde, ister ana, ister baba olsun, kendisine kaç çocuğu olduğu sorulan biri, örneğin, dört çocuğum var; iki oğlan, iki keçi, ya da üç çocuğum var; iki kız, bir keçi diye yanıtlatabiliyordu.

O yıl, soğuk kış günleri kentin insanlarına çok uzun gelmediyse, bu, hiç kuşkusuz, keçilerin yardımı sayesinde oldu. Bu büyük ayartmalar dönemi sürüp giderken, insanlarla hayvanlar arasındaki bağlar, bütün baltalamalara, başkentte görevli Parti ve Devlet temsilcilerinin tüm beklentilerine ve tüm isteklerine rağmen, daha da güçlendi. Bu sıcak kıştan sonra, insanları keçilerden ayırabilecek bir kuvvet yoktu artık. Zaten, keçilerden dolayıdır ki, nehrin kıyısında Tahtaköprü ile Park arasında yer alan mahallemize "Başkeçi Çobanı'nın mahallesi" denildi.

Bizler, Başkeçi Çobam'nın mahallesindeki çocuklar baharın ilk günlerini sabırsızlıkla bekliyorduk; dağların doruklarında, yamaçlarında birikmiş karların erimesiyle gürül gürül akan sular sayesinde nehrin yeniden canlanmasını bekliyorduk; söğüt ağaçları korucuklarının nehrin kıyılarında yapraklarıyla süslenmesini bekliyorduk; keçileri otlatmaya götürme vaktinin de gelmesini bekliyorduk.

İlkbaharda, karlar eriyip, doğa canlanınca, insanlar da daha gözüpek, daha kararlı ve girişken oluyorlardı – elbette, Parti'nin izin verdiği sınırlar içinde.

Keçiler de güç kuvvet kazanıyorlardı. Kendileri de günün birinde aynı toprağın altında kaybolmadan önce, özsularını son damlasına dek çıkarmak için, toprak dahil, her şeyi çiğniyorlarmış izlenimi veriyorlardı.

Çanga'nın gönderdiği çobanlar Parti Sekreteri'ne, tadını çıkara çıkara yediği, ve sofrasından eksik etmediği bir küçük fıçı hafif sarmısaklı taze beyaz peynir vermişlerdi. Ama ne olursa

olsun, bu keçiler, militanlarının eyleme geçmek, öldürmek ve tasviye etmek için daima tetikte beklediği Parti'nin ayağında bir diken olarak kalıyordu gene de.

Eğer bu militanlar içinde en bağınazları, çobanların sanayi proletaryasına dönüştürülmesine ilişkin talimatın kokusunu almış olsalardı, Parti Sekreteri'nin canına okunacağı kesindi. Ama şimdilik sağ salimdi ve kendisine hayrı dokunacak bir yönde gelişmeyeceği belli olan kaçınılmaz olaylardan önceki bu kısa sükûnet dönemi boyunca huzur içinde çalışıyordu hâlâ.

Parti İl Komitesi içindeki daha ılımlı unsurlar, kendi paylarına, keçilerin ne lehinde ne de aleyhinde oy kullanmışlardı. Bu sorunu, kendi doğal akışına bırakıyorlardı. Ne olursa olsun! Zaten kaderde olan gelirdi başa. Bundan dolayı, bu unsurlar, komite içindeki bağınaz unsurlar tarafından kaderci, zararlı bir kaderci olarak kınanmışlardı çoğu kez. Çobanlara ve keçilerine karşı daha uzlaştırıcı bir tavır alınması eğiliminde olanlar çoğunlukta değildiler; fazla gürültü de koparmıyorlardı bu konuda, çünkü kendilerine açıkça karşı olan unsurların çevirecekleri entrikalardan korkuyorlardı.

Bundan, Parti'nin tamamının, keçilere karşı henüz kesin bir tutum takınmadığı sonucu çıkıyordu. Üstelik, keçilerin yok edilmesinin iyilikten çok zarar, düzenden çok düzensizlik getireceği bilinçlerde yer eder görünüyordu. Bununla birlikte, çobanlara karşı olanlar günler geçtikçe, daha da sertleşiyorlardı. Öyle ki, işi, Parti ile keçiler arasında bir seçme yapma sorununun açıkça ortaya atılacağı genel toplantılar yapılmasını talep etmeye kadar vardırıdılar.

Bir toplantıda "istifa" sözcüğü dile getirildiği için, bu talepler onu gitgide kaygılandırıyor ve görevinden ayrılmayı sık sık tasarlıyordu. Ama bu tasarısından çabucak vazgeçmişti, çünkü istifa ettiği takdirde yerine yeni bir sekreter seçilecekti; yeni sekreter kasayı açar açmaz gizli talimatı hemen keşfedebilir ve bir yandan, keçiler iyice azıttıkları, öte yandan, bunu vesile bilip, mesleğinde ilerlemeyi çabuklaştırmak için, bu talimatı uygulamayı göze alabilirdi. Daha düne kadar kentin bir numaralı vatandaşı iken, hayatı bir anda kararabilirdi Parti Sekreteri'nin. Kasayı sık sık açıp talimatı – kim bilir kaçınıcı defa–

okuduğunda eli kendiliğinden tabancasına gidiyordu. Talimatla silah arasında farkında olmaksızın daima bir bağ kuruyordu. Bundan dolayıdır ki, kasayı açmamanın ve başkalarına onu açmak fırsatını vermemenin daha iyi olacağı sonucuna varmıştı.

Keçilere gelince, –canları cehennem!– bu ilkbahar boyunca kelimenin tam anlamıyla azıttılar. Çoğu zaman sürüler halinde, özellikle Çanga'nın tekelerini bulmaya gittiklerinde, çiftleşmeye can atarak, bembeyaz görünüşleriyle kentte dört dönüyorlardı.

O zaman, Parti İl Komitesi binası yanından, tam da, sekreterin pencerelerinin önünden geçmeleri gerekiyordu. Parti Sekreteri, hiçbir şey görmemek, hiçbir şey duymamak için, pencereleri kapatıyordu. Ama böyle yapması, çobanların başkenti keçileriyle birlikte ele geçirecekleri ve bu beyaz karşı devrimin önderi Başkeçi Çobanı'nın, Tito'nunkini andırır, keçi derisinden serpuşunu başına geçirerek, onu koltuğundan devireceği günün uzak olmadığına –en azından ona öyle geliyordu– ilişkin alçak sesle yapılan yorumları algılamasını hiçbir şekilde engellemiyordu.

Bu arada, İl Komitesi, keçilerin başkentin birçok genel yerinde, uygunsuz davranışlarda bulduklarından yakınan Parti temel örgütlerinin şikâyetlerini incelemeye başladı. Bir gün, Parti'nin tiyatro kolu bir şikâyette bulundu: Gerçekten, çobanlar temsillere keçilerini de getirir olmuştu! Gerçi, keçilerden, kendi çocuklarımız bunlar diye söz etmeye kalkışmışlardı ama çocukların ailelerinin gözetiminde kaldıkları bir gerçektir. Oysa, iş o noktaya varmıştı ki, *Carmen* oynanırken keçilerden biri sahneye çıkmıştı. Neyse ki, hayvan sahnede dolaşmakla yetinmişti sadece. Seyirciler, keçinin sahnede kendi rolünü oynadığını sanarak, hiçbir şeyin farkına varmamışlardı, ama Opera'nın görevlilerinden hiçbiri bu rezalet karşısında susmayı yeğlememiş, ve bunun içindir ki, şikâyet başkentte Parti Sekreteri'ne kadar ulaşmıştı.

Her yandan şikâyetler yağıyordu artık. Keçiler sinema salonlarına, mağazalara, eczanelere giriyorlar, pazar yerlerine dalıyorlardı. Bütün gözler Parti Sekreteri'nin üzerine çevrilmişti artık. O ise akıllıca davranıyor, sessizliği bozmaktan dikkatle kaçınıyordu. Hiç kimsenin kesin adımı atmaya istekli olmadığını biliyordu, çünkü hepsi de keçilere bağımlıydılar ve onlar tarafından büyülenmişlerdi. O da bunda kendi payına bir teselli bulabiliyordu.

Üçüncü Bölüm

Başkeçi Çobanı'nın mahallesinde, nehrin hemen yakınında, Osmanlı mimari modellerine göre yapılmış ve yirminci yüzyılın başlangıcındaki zevk anlayışı gereği, Avrupa üslubundan gözle görülür izler taşıyan bir binalar topluluğunun ortasındaki iki katlı eski bir evde kalıyorduk.

Bu binanın, komşu evlerinin duvarlarıyla çevrilmiş geniş bir bahçeye açılan dar bir avlusu vardı.

Hızla akan nehrin kıyısında yaşamak her an gitmeye hazır-mışız gibi bir izlenim uyandırıyor-du. Bundan dolayı, yeni evimiz, babamı yüreklendiren kader anlayışına alabildiğine uygundu.

Nehir, varlığımızı atalarımızın beşiğine bağlayan kökleri çoktan koparmış olan bizler için, başka yerlere sürekli bir çağrı, denizlerin ötesinde bilinmedik ülkelere göçmeyi sürdürmemize bir davet oluşturuyordu. Hayat dayanılmaz olmaya başla-yınca nehir bize daima bir başka seçeneği hatırlatıyordu. Ama, gene de ayrılmamacasına yerleşmiştik buraya.

Babam, evin hepsi de eski, hepsi de birçok taşınmadan ve çatışmadan, birçok yangından ve su basmasından kurtulmuş büyü kitaplarını, haritaları, elyazmalarını ve diğer kitapları yığabileceği geniş ve derin gömme dolaplar içermesinden mutluydu. Bu bilinmedik kente, muhteşem bir gölün kıyısındaki evini ve ana-babasını geride bırakarak, bir yığın kitap ve birçok çocukla gelmişti.

Gölün yitirilışinden sonra, nehir kıyısında yaşamak kesin bir teselliydi ama taşınmalar hep felaketler ve belirsizliklerle

doludur. Çünkü, bir şey getirmek için, bir başka şeyi geri alırlar gene de. Köklerinden kopmuş Balkanlı bir ailenin kader çemberi daralıyordu bu yüzden. Her şeye rağmen, kitaplar, bu kaderin dolambaçlarında babama çok büyük bir teselli oluyordu. Evet, savaşlardan ve felaketlerden kurtarmıştı onları ve havalar, boğucu belirsizliklerle yüklü de olsalar, daha yumuşayınca, kitaplar ona kurtuluş yolunu gösteriyordu. Aile çevremizi genişletiyordu babamın kitapları.

Zamana karşı girdiğimiz mücadelede onları okumanın bize güç verdiği söylenebilir. Ailemize ilişkin hayati kararlar almak gerektiğinde, babam bir çözüm bulmak için, kitaplarına gömülmekle geçiriyordu tüm gecelerini. Bununla birlikte, aynı kitaplar onun hayatta acele kararlar almasını önlüyordu.

Babam yeni evin gömme dolaplarında, Arapça, Latince, Rusça yazılmış her türden kutsal ve bilgi dolu kitabı saklıyordu. Sözlüklerin, dilbilgisi kitaplarının, haritaların ve atlasların yanı sıra, eski ansiklopediler, astronomiye, tarihe, hukuka, din tarihine ilişkin eserler de vardı.

Balkanlar'ın her zaman hareketli ve belirsiz sınırları içine kapatıldığımızdan, kitaplar ufkumuzu genişletiyor, bizi uzaklara götürüyordu. Babamın kitapları, içinde bulunduğumuz durumla olağandışı bir ilişkiyi devam ettiren bir düzen içeriyordu. Ailemizin mutluluğunu barındırıyordu kendi içinde. Gerçekten, bu kitaplar ailemizin izlediği belirsiz yol boyunca devşirilmişti çoğu kez.

Zavallı anacığım babamın kitaplarına olan düşkünlüğünü kendince paylaşıyordu. Kitaplar onların birbirlerine duydukları sürekli ve içten içe sevginin payandalarından biriydi adeta. Bununla birlikte, anneme birçok yükümlülüğe mal oluyor, taşınmalar sırasında onlar yüzünden bazı mutfak eşyasını terk etmek zorunda kalıyordu. Örneğin, İtalya'ya ilk ve son kez yaptığı yolculukta almış olduğu ve hamur işleri yapımına yarayan elle çalışır aleti babamın birkaç kitabını kurtaracağım diye feda etmeyi kabullendiği için kendini hiç bağışlamamıştı. Ama, hamur işleri yapımına yarayan ve kentte bir eşi daha bulunmayan aletten çok daha temel, çok daha hayati bir şeyin, ailemizin hayrına, kitaplarda, belki de özellikle bu kitaplarda saklı bulunduğuna yürekten inanıyordu.

Böylece, babamın bütün kitapları, annemin gözünde kutsal bir nitelik kazanmıştı ve biz çocuklara bu sevgiyi o iletiyordu.

Savaş zamanındaki göçlerimiz boyunca, siperlerde yürürken, yorgan, yastık ya da torba yerine kitaplar taşımak düşmüştü bize. Ama, hızla akan nehrin kıyısındaki eve yerleşince ve bu savaş sonrası dönemde, bizler açlıktan kıvranmaya başlayınca, son ekmek parçasını seve seve paylaştığı ana-babasından, yakınlarından yoksun kalan ve kitaplarına gömülen babam, kıtlığın boyuna kapısını çaldığı ailesine en ufak bir çare bile bulamayan bir tür Balkan Don Kişot'una benzemeye başlamıştı gitgide. Ailesinin artık kök saldığı ve yabancılarla yan yana yaşamak zorunda olduğu bir ülkede, babamın gece geç vakte kadar, kitaplarıyla baş başa kalmaya niçin devam ettiğini annem (bir türlü) anlayamıyordu.

Ona çay ya da çocuklar için hazırlanmış tek tük yemekten bir parça getirmek için çalışma odasına sezdirmeden girdiğinde, kitapların, ansiklopedilerin, atlasların, astronomi, zooloji ve botanik el kitaplarının masanın üzerine yayılmış olduğunu görüyordu.

Bu kitaplarda yer alan dev kelebeklerin, yıldızların, keçilerin resimlerine bakıyor, özellikle çocukların beslenmesi için gerekli yiyeceklerin sağlanamadığı bir sırada babamın (bunlarda) ne tür bir çözüm aradığını anlayamıyordu. Biz çocukların aç açına yatağa girdiğimizi ya da yemek yerine nohutları aramızda bölüştüğümüzü görünce yüreği daralıyordu. Oysa annemle babam, tek bir nohut bile yemeden dayanıyorlar, bununla birlikte, babam geceler boyu düşünmekten, okumaktan ya da kitaplara göz atmaktan geri durmuyordu. Bütün bir gece babamın kitapları üzerinde parlayan lambanın çoğu kez güneşin ilk ışıklarıyla söndüğü olurdu.

Annem göl kıyısındaki evde, bu gecelerden birinde, babamın yakın eski kentlere ilişkin ve işlek bir Arapçayla kaleme alınmış çok eski İstanbul yazılarında, bir krom yatağı olasılığının bulunduğu yeri keşfettiğini hatırlıyordu. Bu inancını, yerel kuruluşların, nazırların, hatta hükümdarın da paylaşması için uğraşmıştı. Mektuplar yazıp yollamış fakat hiç kimse onu çağırılmamış, huzura kabul etmemişti. Bununla birlikte, o yerde, kesinlikle babamın notlarından yararlanarak, kazı yapıldığını

ve krom madeni çıkarıldığını, daha sonraları anneme anlatmıştı. Keşfedilen maden damarı, dağın derinliklerine kadar uzandığı ve orada yüzyıllar boyunca kazılar yapılmasına elverdiği için, annemin dediğine göre, açıkgoz kişiler, eski kente giderek toprağı kazmaya koyulmuşlardı. Oysa babamın elinde, –bütün hayatı boyunca olduğu gibi– kitaplarından başka bir şey kalmayacaktı.

Babam hayatta olduğu sürece annem buna asla değinmedi. Ama, bu kıtlık zamanlarında, ölüm ilk kez kapımızı çalarken onu kitaplarına gömülmüş görünce, krom madeni meselesine benzer bir durumun meydana gelmesinden; babamın bir şey keşfetmesinden ve bunun meyvelerini başkalarının devşirmesinden korkmaya başladı. Üstelik, aile için yaratacağı trajik sonuçları düşünerek ölümden korkuyordu şimdi. Babam anlaşılmasız bir sessizliği sürdürüyor, daima bir umut ışığının parladığı mavi gözleriyle tatlı tatlı bakarak onu yatıştırmaya çalışıyordu sabırla. Böylece onun sabrı, biz çocukları da saran dingin bir umut biçiminde yansıyor anneme. Babamın çalışma odasından annemin ilettiği mesajları bizim farklı yorumladığımız bir gerçekti: içimizden biri, gece yarısı bir karabasanın etkisiyle uyandığında, hepimiz açlıktan kıvranarak, bize bir parça ekmeğe getireceği inancıyla sabahı bekliyorduk. Bu duygu babamın sarı lambasının yaydığı ışıkla pekişiyordu. Bundan dolayı, kitapların üzerine vuran bu sarı ışık, hayat bizim için dayanılmaz bir hale geldiğinde, daima bir çıkış yolu bulma arayışının simgesi olarak kaldı içimizde.

Babamız açlığın, ailemizi kırıp geçiren bu adeta kronik açlığın artık ruhlarımızı soldurduğunu birdenbire hissetti; gürültümüzün –onu okumaya ve düşünmeye yönelten atılımın körelmemesi için gerekli bu gürültünün– açlıktan nasıl sönükleştiğini fark ediyordu.

Annem şaşmaz bir el çabukluğu ile eriştelere, yuvarlak ekmeğe verdiği değişik şekiller sayesinde açlık bastırmak için kalan bir parça undan ekmeğe yoğuruyordu. Böylece, her gün farklı bir yemeğin tadını çıkarıyormuşuz gibi bir izlenime kapılmamızı sağlıyordu, oysa gerçekte, daima aynı hamurdu yediğimiz. Ve babam birkaç domates getirdiğinde ya da annem, ol-

gunlaşmalarını bekledikten sonra bahçeden domates topladığında hamurumuzun hep aynı kalan rengi tamamen değişiyor, daha sulandırılmış canlı bir kırmızı oluyor ya da toz pembe ye çalıyordu. Gerçekten parmaklarımızı yalayarak yediğimiz bir bayram yemeği, bir şölendi bu. Ama babam, güçlenmemiz, hayatta adımlarımızı daha sağlam atarak dimdik yürüyebilmemiz için bize süt, daha çok süt, her zaman süt gerektiğini çok iyi biliyordu – annemin buna inandırılmaya hiç de ihtiyacı yoktu.

Atatürk'ün salık vermesine rağmen (onunla yapmış olduğu bir görüşmenin sonucuydu bu, ama hiç söz etmiyordu bundan, *özellikle* Stalin dönemi boyunca) Türkiye'deki yeni rejimin devlet katında üst düzeyde bir görev almaya yanaşmamış olan babam İstanbul Üniversitesi'nin eski mezunlarından ve Arap harfleriyle yazılan eski Osmanlıcanın sayılı uzmanlarından biriydi. Üç yüz yıllık tarihin Balkan halklarında bıraktığı izleri gün ışığına çıkarmış ve ailesini bu sayede koruyabilmişti. Hem modern Avrupa hukukunun hem şeriatın tam bir bilgisine eriştiği için, ağırlığını üzerinde hissettiği Balkanlılığının atavik bir anlamı vardı ona göre; bununla birlikte, kendisini diri tutan kader anlayışından da bir türlü kurtulamıyordu. Sonunda, kaderin dalgaları onu bu nehrin kıyısına ve kendini yeniden ispatlamak, köklerinden koparılmış ailesine yer edindirmek zorunda kalacağı, üstelik, açlıkla ve çocuklarının açlığı ile ilk kez karşılaşacağı bu kente sürüklemişti. Aç açma, ailesini geçindirmekle yükümlü, ve aldığı aylık ay sonlarını getirmesine zar zor yeten babam o zamanki bilgilerden ve kitaplığındaki Doğu ve Batı'ya ilişkin tüm eserlerden yararlanarak, yanılmazlığına insanların kesinlikle inandıkları bu yeni imanı, yani sosyalizmi, komünizmi anlamaya çalışıyordu.

Batı'nın özgün metinlerinden edinilmiş bu görüşü iyi biliyordu, ama bu görüş ile açlık arasında, bu görüş ile, fabrikalara, demiryollarına, kooperatiflere sahip olmadıkları halde, şimdi olduğu gibi, asla 'açlıktan ölmemiş olan bütün bu ahalinin kronik yoksulluğu arasında bir bağ kuramıyordu.

Bu görüşün kitaplardan yanlış bir tarzda edinilmiş, sonra da, çok daha yanlış bir tarzda hayata aktarılmış olmasından

dehşete düşüyordu. En çok korktuğu buydu ve bundan dolayıdır ki, hakikate çok yaklaşmış bulunuyordu.

Sık sık derin düşüncelere dalması, onu şu sonuca götürmüştü: Gerçi Balkan halkları yanlış "görüşlerin" uygulanmasından çok acı çekmişlerdi ama, aynı zamanda, başkalarının: daha güçlü fatihlerin ya da imparatorlukların dayattıkları "görüşlerin" de kurbanı olmuşlardı. Her ne olursa olsun, bundan böyle, yanlış görüşler hakkında kafa yormaya vakit yoktu artık: aile için bir çözüm yolu, onun kıtlıktan kurtulmasını sağlayacak bir çare bulmak gerekiyordu.

Balkanlar'ın en durgun zamanının bu yapayalnızlık alanında, bilinçaltının derinliklerine kadar iniyor, ailesinin içinde bulunduğu durumun, belki de, kaderin bir intikamı olduğunu düşünüyordu. Aslında kader en aydınlık yüzüyle görüldüğünde, ona karşı diretmemiş miydi? Osmanlı İmparatorluğu ile bağdaşmazlığının uzun bir oluşum geçirdiği gerçektir. Yeniçeriler cehenneminin görünmez çevrelerinden çok korkuyordu. Osmanlı İmparatorluğu'nun hem gelişmesini hem de düşüşünü belirlemiş olan yeniçeri ocağına ilişkin pek çok eser vardı kitaplığında. Balkanlar'dan imparatorlukların silindiğini, bununla birlikte, yeniçerileri birbirine bağlayan anlayışın, hiç de yok olmadığını ileri süren tezi babam sonuna kadar savunacaktı. Bu tür anlayışın şahsen ve ailece tutsağı olmaktan korkar hale gelecekti. O kadar iyi bildiği ve anladığı Osmanlı İmparatorluğu'nun çelişkilerinin bu yeni zamanlarda –sosyalizm, komünizm zamanında– totalitarizm görünüşünde sonuna dek devam etmesinden korkuyordu. Yani, biri çıkar da, o kadar sevdiği bu Balkan halkları arasına yeniçerilik ideolojisini yeni bir biçimde eker diye korkuyordu.

Babamın Balkanlar'daki yaşantısı yirminci yüzyılın tastammam ilk üç çeyreğini kapsıyordu. Balkan tarihinin başlıca olayları içinde bulmuştu kendini. Tarihin akışını izlemenin iyi olduğunu düşünüyordu; ama kendisi bunu istemeyerek yapıyordu: bir intikamdan ve dolayısıyla bir yenilgiden korktukları için, tarihi daima galiplerin yazdığına olan inancı hiç değişmeyecekti.

Onun kendi deyişiyle, babam hakikatin tarihine inanıyordu sadece. Oysa bu tarih henüz yazılmamıştı. Öyleyse, onu

yazmayı birinin üstlenmesi uygundu. Bu tarihi keşfetmeyi beklerken, babama göre, bütün devirlerin kitaplarını okumaktan başka çare yoktu. Kendisi, tüm ömrünü buna adadı.

Ve işte, tarihle çatışma içindeyken, hayat onu bu nehrin kıyılarına savurmuştu, orada yeni bir "yeniçerilik ideolojisi-ne" (dönüşmüş) komünist ideolojinin kurbanları haline gelecek insanların arasında yaşasın diye. Kendisini ilgilendirdiği kadarıyla, babamın gözünde, komünizmin, hakiki hayatın aldatıcı görünüşlerinden ibaret olan diğer ideolojilerden bir farkı yoktu.

Tek bir ideolojinin, daha doğrusu, tek bir inancın, özellikle her insana, genellikle tüm insanlığa yeterli olduğuna kesinlikle inanıyordu. İki inanç ortaya çıktığı takdirde –böyle bir durumda, komünizm bir din haline geldiği takdirde– insanlar arasında, yararsız ve tahrip edici mücadelelerin patlak vermesinin kaçınılmaz olacağını düşünüyordu. "Çifte bir bağımlılığın sonuçlarının", yani Balkanlar'da "yeniçeriliğin" yeniden canlanmasının sonuçlarının, tarihin vaktiyle dünyanın başka yerlerinde başından geçmiş olanlara oranla, çok daha zalimce olmasından korkuyordu.

Kendi evlatlarının Balkanlar'daki geleceğini düşündüğünde, onu en çok korkutan şey, değişik dogmalara bağlılıktan ileri gelebilecek olan patlamalardı. Bu tezini desteklemek için, komünistlerle hemen her mezhepten papazları birbirine düşüren kanlı hesaplaşmaları ileri sürüyordu. Tanrıtanımazlık müzelelerinin kurulması fikrini çok korkunç buluyordu. Balkanlar'ın en geri kalmış bölgelerinde –aslında, Balkanlar'daki toprakların yarısına yakın bir kısmı geri kalmış bölgelerdi– papazlarla hesaplaşmanın daha vahşice, daha sürekli, yansımalarının daha bunaltıcı olmasından çok korkuyordu. İncanın, mümkün olduğunca kadar dingin bir yol izleyerek Devlet'ten ve ideolojiden uzak durduğu ülkelere saygı duyuyordu.

***

Babamın keçiler dönemini kolayca kavrayamayışının, onun özüne inemeyişinin ve ona gönül rahatlığıyla razı olama-

yışının nedeni açıkça buydu. Onun gözünde, keçi yetiştirmenin komünizmin ilk yılları boyunca kabaca yasaklanması sorunu, komünizmin tökezlemesine, sonra da, tam bu andan itibaren, hayatın en canlı gerçekleriyle baş edemediği için, parçalanmaya ve çökmeye başlamasına yol açan bir kötülük eğilimi, bir ilk engel biçimine büründü kelimenin tam anlamıyla.

Anneme gelince, tarihin ağırlığını, olayları derin derin düşünerek kavrayan babam gibi hissetmiyordu o. Ona göre, tarih, keçileri barındıran ailelerin çocukları dahil, diğer bütün çocuklar gibi açlığın pençesinde kıvranan ve keçilerden yoksun biz çocuklarıydık...

Dördüncü Bölüm

Babamın, ardına kadar açık duran kitaplarına gömülerek, derin düşüncelere daldığı bu koyu karanlık geceler boyunca, annem çalışma odasına nadiren, çok nadiren girerdi. Gerçekte, onun oraya girdiği anların sayısı iki elin parmaklarıyla sayılabildi. O zaman, annemin aklına birdenbire çok önemli bir şeyin geldiğini bilirdi babam.

Böyle anlarda babam annemin kaygılı yüzüne dikkatle bakar ve çoğu zaman, bütün aileyi kaygılandıran bir sorunu çözebilmek için elinden gelebilecek her şeyi yapmış olduğu sonucuna varır, iyice düşünülmüş bir karar almak vaktinin geldiğini bilirdi.

Ailemizin kaderini ilgilendiren önemli kararlar ana-babamın beyninde uzun zamanda olgunlaşırdı. Vakti gelince, onların düşünceleri, asla hiç aceleye getirilmeden, tek, ortak bir düşünceye dönüşürdü.

Bir gün annem, sessizce girdi çalışma odasına. Babam, kitapların üzerine vuran gölgesinden tanıdı onu. Açık kitaplara eğilmiş başını kaldırdı ve annemin kaygılı bakışını yakaladı, yüzünden hiç eksilmeyen o tatlı ifadeyle:

“Seni bu saatte rahatsız ettiğim için kusura bakma” dedi, annem sözü uzatmadan. “Ama gerekiyordu bu. Dayanamıyorum artık! Çocuklar tek lokma yemeden aç açma yattılar. Hiçbir şeyimiz kalmadı, ne un, ne de en ufak bir kırıntı.”

Babam, bu sözler üzerine, kitabını düşünmeyi bıraktı, göz-lüğünü çıkardı, böyle bir durumda gördüğünü asla hatırlamadığı annemi yatıştırmak için bütün gücünü topladı ve sonra:

“Yarın bir çuval un verileceği vaat edildi bana. Karneleri alana ve gelecek ayın aylığı ödenene kadar dayanabiliriz bununla” dedi.

“Çocukların sade suya peksimet, hamur yemekten imanı gevredi. Haftalardan beri bir damla süt bile tatmadılar - yazık değil mi bana!” diye devam etti annem aynı kaygılı sesle.

Keçileri, komşuların keçilerini, Başkeçi Çobanı'nın mahal-lesindeki tüm ailelerin keçilerini düşündüğünü hemen anladı babam. Tek kelime söylemedi. Suskunluğu her türlü yanıtta çok daha etkiliydi. Birbirlerini konuşmaya gerek kalmaksızın anlıyorlardı.

Çocukların gürültülü ve kesik kesik nefes almaları, tıpkı en yakın komşuların keçilerinin arada bir meleyişleri gibi, gecenin sessizliğini bölüyordu.

Babam hep susuyordu. Annemin gözlerine çevirdi o tatlı bakışını. Oluşan birkaç damla gözyaşının çoğalarak akmaya başlayacağını hissetti.

Babamın gece okumalarını ve derin düşüncelere dalışını annem ancak son derece önemli bir şey söyleyeceği zaman bö-lerdi. Açıkça görülüyordu ki sadece çocukların aç olduğunu söylemek için gelmemişti. Yeni olan bir şey yoktu bunda. Açlı-ğın kapımızı çalacağı, bizlerden birinin, bitkin düşmüş çocukla-rından birinin canını alacağı zaman, ancak o zaman çalışma odasına girerdi annem. Ama bu sefer, annemin onun odasına gelişi, sancılı karnında taşıdığı yeni bebekten söz etmek içindi.

Darlık içindeki aileler mutlulukta ya da mutsuzlukta da-ima aynı gibidir. Sefalet çekerlerken ya da mutlu olduklarında, hep aynı ağırbaşlılık görülür davranışlarında. Oysa babam, ne-sillerin köklerinden kopacakları ve böylece her şeye tekrar sıfır-dan başlamak zorunda kalacakları bu devrim zamanlarına alış-makta güçlük çekmişti. İnsanlar devrim ideallerinin sağlayaca-ğı kurtuluştan daha çok, keçilerin sağlayacağı kurtuluşa inanır-larken, babam bu lanetli zamanlarda daha farklı ve daha derin düşüncelere dalmıştı. Annemin, ailelerini besleyemez hale gel-melerinden kaynaklanan acısını elbette paylaşıyordu, ama so-runun özünü anlamaya, mümkün bir çözüm bulmaya götüren yolları araştırmaya çabalıyordu. Babamın çalışma odasına an-

nemin niçin girdiğini bilen biz çocuklar da bir çözüm bulunmasını bekliyorduk. Keçiler edinmiş olmalarına sevindiğimiz yakın komşularımızı görmeye gidiyorduk, bu arada. Gerçekten, çoğu kez, bize bir bardak süt ya da bir dilim tereyağlı ekmek ikram ediyorlardı.

Ailemizin tüm takvimi doğumlardan ve ölümlerden oluşuyordu. Bir lanet gibi üst üste geliyordu doğumlar ve ölümler. Ölümün eksilttiği evlatlarını yeni doğumlarla tamamliyordu annem. Ancak böylece, ayakta tutuyordu ailemizi. Ama, bu kıtlık zamanlarında, bundan en çok bitkin düşen kendisiydi. Asla bu kadar zor olmamış şartlarda bu yeni çocuğun gelişi babamı şaşırtıyordu. İki güçlü imparatorluğun çöküşüyle, Balkanlar'daki çatışmaların anısı silinmeden patlak vermiş iki dünya savaşıyla belirlenmiş dağdağalı bir yüzyılın yarı-yolunda, bu lanetli dönemde –Balkanlar'da her zaman olduğu gibi– her şeyin belirsiz kaldığı yetmezmiş gibi, koyu bir sefalet hüküm sürerken ve ailenin bilenmiş bir umuttan başka bir şeyi yokken, bu yeni bebek ne anlama gelebilirdi ki? Hayatın ve ölümün kaçınılmaz olarak bir arada bulunduğu ve birbiriyle çatıştığı bu aşırı trajik tarihten kurtulabilecek aile yoktu.

Babam, böylece, engin ve derin düşüncelere dalıyordu. Sarı lambanın babamın kitapları üzerine vuran ışığı hep yanıyordu geceler boyu. Yaklaşan doğumun yükünü tüm ağırlığı ile hissedene, çoktan dünyaya getirmiş olduğu çocuklarının açlığından kaygıya düşmüş annem, babamın lambasının gecede hüznün verici parıltısını uzun uzun seyretti, ama gene de, hakikat gelip kendi ışığıyla aydınlatmadı onu.

Babam ağır ağır gelişen düşüncelerinin akışını izliyordu, oysa çözüm alabildiğine basitti: Bir keçi edinmek gerekiyordu başkaları gibi. Çalışma odasına annemin girişi, bu soruyu, sadece felsefi anlamda değil, hayatın ta kendisi gibi, mümkün en somut ve gerçekçi anlamda düşünmeye itti babamı.

Annem, babamın çalışma odasından çıkarken rahmetli kayınpederinin, ancak çok darda kaldığında kullanması kaydıyla, yıllar önce vermiş olduğu Napolyon altınlarının sonuncusunu masanın üstüne bıraktı belli etmeden. Babam, vaktiyle, gençliğinde yeni işgal rejiminin yol açtığı düşkünlüklerinin ardından,

bir yabancı ordu tarafından hapse atıldığıında, Napolyon altınlarından biri sayesinde canını kurtarabilmişti.

O zaman, büyükbabam annemden bu son altını gözünün bebeği gibi sakınmasını istemişti. Hayatta her şey o kadar çabuk geçiyordu ki... Ama annem bu anın geldiğini hissetmişti, çünkü açlık şimdi bütün aileyi ölümle tehdit ediyordu. Altın para, babamın lambasının ışığında parlıyordu. Annemin verdiği mesaj (gün gibi) açıktı.

Bundan dolayı, babam bir keçi satın alınmasını somut ve gerçekçi bir biçimde düşünmeye koyuldu.

Böyle karar vermişti annem.

Bunu böyle gerektirmişti kader.

Babam, bir keçi satın aldığı ve hükümet keçi yetiştirmeyi kesinlikle yasakladığı takdirde, "Partisiz" biri olarak, ilkin kendisinin cezalandırılacağını biliyordu. Böyle bir yasaklanmanın uygulanacağı yolunda bir söylenti yayılmıştı iktidara yakın çevrelerden. Oysa, babam kendini iyi biliyordu: Çobanlardan yana olunca, onlara bütün yüreği ile katılacak, onlara yol gösterecek, keçileri anlatan kitaplarındaki sırrı onlara açıklayacak ve sonunda keçiler dönemiyle bütünleşecekti. Hiç de kendisinden korktuğu kadar korkmuyordu keçilerden. Keçiler edinmenin kendilerine yasaklanmasını kabul etmedikleri gün insanların karşı koyacaklarını, savaşıacaklarını biliyordu. Bu savaşa ilk katılacaklar arasında yer alacağını da biliyordu.

Oysa, babam, bu kente yeni gelmiş biri, üstelik yabancı biri olarak bütün çobanlar gibi iç göçmen değil, bir dış göçmendi, sınırdan geçerek gelmişti ve yurttaşlığa kabul edilmeyi, geldiği ülkeye bağlılığını gerektiren belgeyi almayı istediği takdirde, kurulu düzene tamamen uyması, bir gün bile olsa, ailesinin ve kendisinin göze batmaması gerekirdi. Bundan dolayı, bir keçi satın almak, babamı iki bela arasında bırakıyordu. En az belalı olanını seçmesi gerekiyordu, ama hangisi olduğunu bilmiyordu henüz.

Beşinci Bölüm

Bir sabah, babam, gecenin gündüze yaklaştığı bir saatte zihninde şimşek gibi çakan düşüncelerden biri sanki onu kendinden geçirmişçesine, her zamankinden çok daha erken çıktı evden.

İşe giderken asla yanından ayırmadığı havı dökülmüş siyah çantasını almadı: hiç alışılmadık bir şeydi bu.

Doğum sancularıyla kıvranan annem, babamın evden çıktığını tahmin etti, fakat ne yerinden kalkabildi, ne de onu sokak kapısına kadar uğurlayabildi. Onu böyle uğurlamayı, evlendikleri günden beri, âdet edinmişti. Sokak kapısının önünde ona, sessizce, tatlı tatlı gülümserdi: Seni akşama eve huzur içinde dönmüş görmeyi umuyorum demekti bu. Gençliklerinde, birbirlerini dudaklardan sevgiyle öpmek şeklinde olurdu bu eşlik etme, adeta küçük bir ayine dönüşmüştü bu, ama şimdi, aynı sevgi, birbirlerine bakışlarında görülüyordu.

Öğle vakti, biz çocuklar, avluda oyunlarımıza dalmışken, annem, son bir gayretle kalktı, daima hep aynı olan hamuru, vücudunu saran yorgunluktan sanki hiç etkilenmemiş parmaklarıyla, bir büyücü gibi, yoğurarak bir gün öncekinden farklı, yeni bir yemek yapmaya çabaladı babamın getirmiş olduğu undan.

Bizler, özellikle, açlıktan en çok etkilenen en küçük çocuklar, annemin yoğurduğu yeni şeyi görmek için ikide bir mutfığa girip çıkıyorduk. Aslında, yemeğin yapılışını görmekten çok, annemin, onu sabahları uzun uzun yatmaya zorlayan san-

cılardan sonra, ne durumda olduğunu anlamak için gidiyorduk mutfağa. Hepimiz aynı duygular içindeydik, öyle ki, annemin, akla gelmedik şekiller vermek için, hamuru işlek parmaklarıyla nasıl yoğurduğunu seyrettikten sonra, açlığımızı unutarak, sevinç içinde avluya çıkıyorduk gene.

Bu böyle sürüp giderken, sokak kapısından yükselip evin içinde yankılanan bir meleme duyduk mutfağı avluya bağlayan uzun koridoru son kez geçtiğimizde. Hiç şüphesiz, komşularımızdan birinin yolunu şaşırması bir keçisidir diye geçirdik içimizden. Bununla birlikte, onların meleyişlerini tanıyorduk; oysa, bununkinin tınısı farklıydı.

Küçük keçi, avluya çıkmamızdan önce bizi işte böyle karşılamaya geldi. Babam ona ayak uyduruyordu.

"Bu keçi size mutluluk getirsin!" diye sevinçle bağırıyordu bize.

Hem annem, hem komşularımız, hem de diğer keçiler, bütün bir Başkeçi Çobanı'nın mahallesi, başkent, Parti, Devlet ve tüm Balkanlar duysun diye birbirimizle yarışarcasına sevinçle bağırırdık:

"Babam bir küçük keçi almış! Babam bir küçük keçi almış!"

Yoksul ailelerde, kaderin kapılarının bir başka geleceğe doğru açılmasının dört gözle beklendiği bir anın çocukluk boyunca bir gün mutlaka gerçekleştiği olur. Tüm ev halkı için olduğu kadar, biz çocuklar için de, babamın satın aldığı küçük keçi açtı bu kapıcığı ve böylece, biz kesinlikle, geriye dönmemesine ayak bastık keçiler dönemine.

Çocukluk ve cennet birbirine karışır çoğu zaman. Küçük keçinin gelişi sayesinde kendimizi bu durumda bulduk. Bununla birlikte, sadık bir dostun yönettiği köhne bir sandalcıkta, tıpkı Nuh'un gemisindeymişiz gibi, sınırı geçtiğimiz ve babamı bu ani harekete itmiş olan sebepleri iyice anlamaksızın, çocukluğumuzun ilk cennetini terk ettiğimiz ilk ve son yolculuğumuzun anılarını ve görüntülerini belleğimizden hiçbir şekilde silemiyorduk.

Ay ışığında, köhne teknenin yol aldığı göl, belleğimizde sanki bir denizmiş gibi yer etmiş ve yıllar geçtikçe, boyutları okyanusa dönüşecek kadar genişlemişti anılarımızda.

Şimdi, bu küçük keçiydi bizi kaybolmuş cennetimize tekrar bağlayan. Daha geniş bir ailenin, çöküntüye uğramış ve dalgaların salladığı bir ufak sandalla karşı kıyıya varmış olan bizlerin başımızı sokacak bir yuva bulmamız, bir anda yok olmuş ailelerimizin ve yakınlarımızın yerine yeni dostlar edinmemiz gerekmişti. Demek ki, bu kadar badireden sonra, bu toprağa, hayatımızın yeni kıyısına alışmamıza, çocukluğumuzun böylesine yoksun kaldığı ve yitirdiği şeyin boşluğunu doldurmamıza sanki bu keçi yavrusu yardım edecekmiş gibi gelişmiyor muydu her şey? Böylece, ailemizin tarihinin bu güneşli gününde babamızın satın almış olduğu keçi yavrusu sayesinde, ilk yakın dostlarımız, ailemizin hakiki dostları keçiler oldu.

Küçük keçi bizi, bu yabancı ülkeyi oluşturan diğer ahaliye, farklı topluluklara da yakınlaştıracaktı. Bu küçük keçiyi, annemizin karnından çıkmış çocuklardan biri gibi karşıladık. Gene de, bundan böyle, gelecekte daha çok korkuyorduk, çünkü babamın ve annemin öldüğünü görmek korkusunun yanı sıra, küçük keçimizin öldüğünü görmek korkusunu da barındırıyorduk içimizde.

Küçük keçinin meleyişi, annemin doğuracağı yeni bebeğin viyaklamalarından da önce evin odalarında yükseldi böylece. Mutfakta yemekle uğraşan annem avluda olup biteni pek anlamadı. Kalan son gücünü sarf ederek emekleye emekleye avluya geldi neşemize katılmak için. Duygularının ve düşüncelerinin tüm sevecenliği ile baktı babamın gözlerine, ama, bu yolda sarf edilmiş son altına ihtiyaç duyacağımız bir günün gelebileceğini düşünmenin yarattığı bir kaygı vardı bakışlarında. Bununla birlikte, çocukların sevinci, her şeye üstün geldi. Şüphesiz, bütün yoksul ailelerin hemen hepsi mutluluğu ve mutsuzluğu benzer biçimde duyar. Fakat, tek ve biricik kesinlik, yoksul ailelerinin zenginliğini hayatın ta kendisi olan çocukların oluşturduğudur. Burada, sadece bizlerdik ana-babamızın varlığı ve onlar bundan böyle, keçi yavrusu ile birlikte bizim biricik varlığımızdı.

"Babam bize bir küçük keçi aldı! Babam bize bir küçük keçi aldı!" diye bağırişiyorduk annemizi kucaklayarak ve küçük keçiyi ona doğru sürükleyerek.

Annem, sevinç içinde, ayrı ayrı kucaklıyordu hepimizi. Hayatına anlamını veren şeydi mutluluğumuz ve o andaki sevincimizi paylaşması bundandı.

Çocukluğumuzu belirleyen olayın saati böyle çalmıştı. Aramıza aldığımız küçük keçi neşeli neşeli melemeye başladı, güneş ışınları gibi parlayan altın sarısı bir tutam kıl vardı alnında.

“Altın sarısı bir küçük keçi bu!” diye bağırardım.

Diğerleri koro halinde tekrarladı:

“Altın sarısı bir küçük keçi bu, altın sarısı bir küçük keçi!”

Babamın gerçekleştirdiği alışverişin haberi Başkeçi Çobanı'nın mahallesine yayıldı hemen. İlk koşanlar, yakın komşularımızın çocuklarıydı, bizim sevincimiz onların sevinciydi.

Haber kentte de yayıldı. Tanıdığımız, tanımadığımız çobanlar, bir keçi satın almış diye babamı kutlamaya geldiler.

“Kutlu olsun, komşu, kutlu olsun! Artık siz de bizlerden oldunuz. Sizinle ve keçinizle, daha da güçleneceğiz.”

Kaderin dalgalarının tanış olduğu bir mahalleye, Osmanlı İmparatorluğu döneminde dikilmiş titrekkavakların gölgelendirdiği, nehir kıyısındaki bu eski eve sürüklediği babam, keçiler dönemine uyum sağlamakta güçlük çekti gene de. İstanbul'da üniversite öğrenimine devam ederken, bu yüzyılın yirmili yıllarından itibaren siyah şeritli gri şapka giymeye başlayan, ana tarafından uzak akrabalarının evinde kalan, ömrünün sonuna kadar takkesini başından çıkarmayacak olan, siyah evrak çantası kitaplarla, Osmanlıca eski yazılarla tıklım tıklım dolu babam, bir koşturmaca içinde yaşayan bu insanların uzağında kalıyordu, bir bakıma. Ama bir keçi satın alarak onlardan biri olmak için tek bir adım –gerçekten, kesin bir adım– atması yetmişti. Okuma yazma bilmeyenlerin, büyük çoğunluğu, bütün ömürleri boyunca tek bir kitap bile görmemiş, özellikle, gürbüz keçileriyle birlikte en yüksek dağlardan inmiş olanların arasına karışması böyle olmuştu. Kitaplarla her zamankinden daha çok dolu siyah çantasını elinde taşıyarak işe giden, ama gene de cılız çocuklarını daha iyi beslemeye gücü yetmeyen babama derin bir acımayla bakıyorlardı o zamana kadar. Ailesini açlıktan kurtarmak için en ucuzundan bir keçi bile satın alamıyor diye kınıyorlardı onu. Keçileri, hiç kuşkusuz, hayatın akışı-

nı daha iyiye yöneltmiş olan çobanlara, keçileri sayesinde evlerinde maddi güvenliğe kavuşmuş olanlara gelince, onlar da, babamı bir keçi satın almış olarak görmeyi diliyorlardı – fakat başka sebeplerden dolayı.

Gerçekten, babamın bir keçi satın almamış olması türlü söylentilere yol açmıştı. Başkeçi Çobanı'nın mahallesinde ve kentte, kimileri, babamın, bu bölgeye, hükümet tarafından yerleştirildiği, kent ahalisiyle keçileri arasındaki ilişkileri gözetlemek için Parti ile gizli bir işbirliği içinde olduğu söylentisini yaymaya başlamışlardı. Evimizde hüküm süren kıtlığı, babamın, diğer tüm normal insanların aksine, çocuklarına bir keçi almayı reddetmiş olmasıyla, sadece bununla açıklamak, belirli bir andan itibaren, mümkün olmamıştı artık. Bundan dolayı, babamın, keçiler konusundaki "parti hattı"ndan sapmaktansa, kendi evlatlarının öldüğünü görmeye hazır azılı ve fanatik bir Parti militanı olduğu sonucuna varılmıştı. Babamın, bazı yabancı gizli servislerin, hatta aynı zamanda, içlerinden üçünün birden adamı olduğu söylentileri de yayıldı. Ama bu söylentilere karşı, babamın sosyalizmin ve komünizmin fanatik bir hasmı, "çobanların katıldığı" yeni sınıfla dayanışmayı reddeden bir sınıf düşmanı olduğu söylentileri dolaşıyordu ortalıkta. Bu söylentilerden bazıları bize kadar ulaşmıştı, ama bizim için, en önemli şey, babamın bir keçi satın almış olması ve annemin buna, biz çocukları kadar sevinmesiydi. Bununla birlikte, bu dedikodular kısa zamanda son buldu. Geçen günler boyunca babam çobanlar arasında büyük bir otorite kazandı. Kısacası, sonunda, Başkeçi Çobanı'nın mahallesi bizi bağrına bastı.

Altıncı Bölüm

Babam keçiyi satın almadan önce, Balkanlar'da "sınıf mücadelesinin" sonuçlarını uzun uzun ve derin derin düşünmüştü. Balkan Yarımadası'na, Fransız Devrimi'nden ve Ekim Devrimi'nden aktarılmış bu görüşün, genel görünüşü bakımından, niçin orada, sayısız kurbanların hayatına mal olan soysuzlaşmalara uğradığını kavrayamıyordu. İnsan varlığı, "sınıf mücadelesi" adına asla bu kadar aşağılanmamıştı.

Babam, Balkanlar'ın bu bölgelerinde, keçilerin, hiç şüphesiz, ürkünç "sınıf mücadelesi"nin sorunlarını mümkün olduğu kadar hafiflettiklerini düşünmeye yatkındı. O zamanki komünizmin karşı-Stalinizm kisvesine bürünmüş strateji uzmanları, aynı şekilde düşünüyorlardı, fakat bunu açıkça ilan etmiyorlardı, çünkü keçilerin "yenilgiye uğramış sınıfın karşı-devrimini" körüklemek olasılığı vardı. Onların görüşlerine göre, keçilerin "karşı sınıfları": zanaatkârlarla işçileri, özel sektördeki ücretlilerle kamu hizmetleri görevlilerini, Tanrı'ya inananlarla inmayanları, yenilenlerle galipleri birbirine yaklaştırmaya katkıda bulunmaları mümkün olabilirdi. Parti'nin bazı gizli raporlarında, ivedi önlemler alınmadığı takdirde "Bütün ülkelerin proleterleri birleşiniz!" sloganının, yakında "Bütün ülkelerin çobanları birleşiniz!"e dönüşmesi olasılığı bile öngörülmüştü. En sonunda, babam bir görüşü hatırladı, o sırada; bu görüşe göre, Parti, faşizmi yendikten ve Fransız Devrimi'nin, Ekim Devrimi'nin öncüleri tarafından tekrar ele alınmış ve çarpıtılmış eski modellerini kendine mal ettikten sonra, beş yüz yıl bo-

yunca Osmanlı egemenliği altında kalmış Balkanlar'da sınıf mücadelesinin tamamen farklı bir şeyle sonuçlanması olasılığını göz önünde tutmamazlık edemezdi. Babamın, keçilerin, o kadar uzak olmayan bir gelecekte, "sınıf mücadelesi"nin gazabına uğramalarından çok korktuğu bir gerçektir. Ne zaman olacağından emin değildi, ama Parti'nin keçileri suçlayacağı, sonra da tamamen tasviye edeceği Büyük Gün'ü şimdiden saptamış olması ona kesin görünüyordu gene de.

Bir keçi satın almayı her gün bir başka güne ertelemek için, bütün bunları anneme uygun kelimelerle açıklamaya çalışmıştı. Ama, evlatlarını hayatta tutması gerektiğini kendisine dayatan vicdanının yanılmaz sesini dinleyen anacığım, Büyük Gün gelinceye kadar çocukların ölebileceğini ona açıkça belirtti. Yani, sonunda keçiler öldürülecek bile olsa, çocukların yaşaması yeğlenmeliydi! Keçi yavrusu satın almaya ve geleceğe ilişkin karanlık düşünceleri daha sonraya ertelemeye karar vermesinde kesinlikle belirleyici bir rol oynayan bu sağduyulu düşünüşe, babam tek kelime söylemeksizin, katılmıştı.

Babam, benliğinin en derin yerinde çobanlara karşı büyük ve doğal bir anlayış besliyordu, ve bir keçi satın almak bu anlayıştan kaynaklandığı için kendi kaderini ve ailesinin kaderini onlara bağlamıştı artık. Çobanlar da, tıpkı bizlerin, göl kıyılarındaki doğduğumuz bölgeden koparılmamız gibi, dağlardaki evlerinden koparılmışlardı. Gerçi sebepler farklıydı, ama hepimiz tarihin gadrine uğramış bu kente yeni gelenlerdik.

Parti bütün bu insanlara aydınlık bir gelecek vaat etmişti: yeni bir varlık olmak, örnek, gözüpek, yenilmez, güçlü, çelik gibi bir işçi sınıfı olmak ve yenilmiş sınıfa ya da onun artıklarına öldürücü bir darbe indirmek için dağlarından inmeleri yeterliydi. Böyle buyurulmuş, böyle planlanmıştı. Ama şimdiye kadar, büyük tarım kooperatiflerinden yakalarını kurtarmış olan çobanlar, babamın dediğine göre, yücelerden iner inmez tuzağa düşürülmüşlerdi. Yeni rejimin, bu insanları, hayal edilmiş işçi sınıfına bir anda dönüştürmesi imkânsız değilse bile, gerçekten güçtü.

Savaş sonrasının zorlu döneminde yaşıyorduk. Faşizm yenilmiş, komünizm yeni bir çağın başladığını ilan etmişti.

Demirperde politikası başarısızlığa uğramıştı; sonunda, Avrupa, Berlin Duvarı ile ikiye bölünecekti. Stalinizmin, savaş öncesinde Hitlercilikle imzalamış olduğu antlaşma, komünizmin geleceğini tehlikeye düşürmüştü. Bununla birlikte, safdiller mucizelere inanmaya devam ediyorlardı. Ölüm kamplarına, sürgünlere, gulaglara* rağmen, Balkanlar'da Sovyet komünizmine inanılıyordu hâlâ. Avrupa'nın başka yerlerinde ortadan kalkmaya yüz tutmuş temel çelişkiler, burada, kronik bir gecikmeyle, çözüme kavuşturulmak istendiği için, vahim sonuçlara yol açıyordu. Şimdi, Balkanlar'da bir duvar örülüyordu halklar arasında. Stalin, dik kafalı Balkan ülkelerinin ele geçirilmesinin planlandığını, önce gizlice, sonra herkesin önünde açığa vurmuştu. İşte bunun içindir ki, milyonlarca çobanın işçi sınıfına dönüştürülmesini öngören strateji uzmanları, daha sakın zamanları beklemek, hatta, çobanları ve hayvanlarını Komünist Partisi'nin ve halk iktidarının uyanık gözetiminde tutarak, keçileri tamamen yok etmekten vazgeçmek zorunda kalmışlardı.

Babam, keçiler sorununu genel olarak düşünürken, rejimin elinde, Yugoslav cumhuriyetlerinin her birinde keçileri ortadan kaldırmak için, her durumda, ahalinin gelişme ve anlayış seviyesini hesaba katan değişik birçok koz bulunduğunu sezdiğinde işin iç yüzünü anlıyordu.

Parti ve hükümetin, Balkanlar'da keçilerle insanlar arasındaki bağılılığın sebeplerini daha iyi anlamakta uzmanlaşmış kurumları görevlendirmiş olduğu babamın içine doğuyordu. Keçilerin verdikleri zararları ele alan dosyalar üzerinde çalışılıyordu genellikle. Bu konuya ilişkin mümkün bütün veriler kaydediliyordu. Yabancı ülkelerden belgeler sağlanıyordu gizli yollardan, kitaplıklara başvuruluyor, keçilerin yol açtığı tehlikeler konusunda bilinen örnekler toplanıyor, ama onların olumlu özelliklerini anlatan kitaplar kasten görmezlikten geliniyordu. Sanki babam kendini keçilerin bu olumlu yanlarını savunmaya adanmış gibi, onlar lehinde yazılmış kitaplardan derlenmiş karşı belgeleri çıkarmaya koyu-

* Sovyetler Birliği dönemindeki zorunlu çalışma kampları (Ed.n)

luyordu. Bu tür eserler, zaten, keçiler sorunu gündeme gelmeden çok önce kendi kitaplığında bulunuyordu. Gerçekten, salt babamın kitaplarına dayanarak, Balkanlar'da, tüm Akdeniz bölgesinde, hatta Avrupa'nın diğer ülkelerinde keçilerin ve çobanların gerçek tarihi yazılabilirdi.

İspanya'nın, Sicilya'nın, Korsika'nın ormanlarına, Kuzey Afrika'da Atlas Dağları'nın aklanlarına ve Karadeniz'e kadar uzanan bütün bölgelere nasıl zarar vermiş olduklarını açıklayan eserleri; yirminci yüzyılın başlangıcında, Avrupa'da keçi taraftarlarıyla hasımları arasındaki büyük bölünmeyi anlatan kitapları vardı babamın. Keçilerin zararları konusunda hasımlarının yaptıkları genel durum saptamasına karşı, şu kanutları ileri sürüyorlardı aksi tezi savunanlar: Kahve keçi sayesinde keşfedilmişti; bağ budayarak nasıl daha çok üzüm elde edileceğinin işareti keçiden gelmişti; ağırlığı ineğinkiyle karşılaştırılacak olursa, keçi, ineğe oranla sekiz ila on kat fazla süt veriyordu. Ama babamın gözünde, kitaplarında yapmış olduğu en önemli keşif şu olguda yatıyordu: Keçi sütündeki kazein özellikle iyi sindiriliyordu, çünkü hafif ve lezzetli yapısından, pıhtılaştırıcı özelliklerinden dolayı ana sütünün özelliklerine çok yakındı. Balkanlar'da nerdeyse bir eşi daha olmayan son derece nadir bir eserden çıkarmıştı bu sonuçları. Keçi sütüyle ana sütü arasındaki yakınlık onu mutlu etmişti. Keçilerin hasımlarına karşı girişilen tartışmada temel kanıt belki de buydu. Bu durumda, kim bu kanıtı karşı çıkabilirdi ki? İnsanlara, özellikle, açlıktan, hastalıktan, ölümden kurtardığı en yoksullarına sağladığı yararları rağmen, büyük bir çoğunluğa göre, bütün hayvanlar arasında küçümşenen bir evcil hayvandı keçi. Birçok ülkede, zenginler, bu "yoksulun Balkan ineği"ni her zaman küçümşemiyorlar mıydı?

Babamın kitaplığındaki eserler keçiler hakkında pek çok sır içeriyordu. Ama keçilere adanmış bu kitapların varlığı, aile içinde, hele Başkeçi Çobanı'nın mahallesinde, hiç kimsenin akla gelmiyordu. Sanki, babamın, Balkanlar'ın geçebildiği çetin darboğazlara ilişkin kitapları vardı sadece. Ve de, gerçekten bir darboğazdı keçiler dönemi.

Yedinci Bölüm

Bizim evde de, aile hayatını değiştiriyordu keçi. Günler babamın, keçilere ve onların özelliklerine ilişkin yeni bilgiler keşfetmesiyle geçiyordu. Komşular, mahallenin, yıllardan beri, her gün evinden elinde siyah evrak çantası, başında şapkasıyla da-ima aynı saatte çıkan ve geç vakit evine aynı saatte dönen bir-cik kişisine kuşkuyla bakmışlardı. Babam, şimdi bu insanlar için bambaşka biri olmuştu. Onlardan biriydi. Evimize sık sık gelenler, keçiler konusunda yapılan konuşmaları sevinçle, hay-ranlıkla dinleyenler çokçaydı. Babam yeni dostlar edinmiş oldu böylece.

Bir sabah, keçiler döneminin yaşayan efsanesi Başkeçi Ço-banı Çanga beraberinde, birkaç gözde çobanla birlikte babamı ziyarete geldi. Uzun boylu, sağlam yapılı, uzun kumral saçlı, gaga burunlu, geniş alınlı, yanakları dolgun ve kırmızı biriydi Çanga. Okuma yazma bilmiyordu, bununla birlikte, zeki ve mertti. Eğer Çanga olmasaydı, keçilerin, Kurtuluş'tan sonraki ilk kış boyunca başkente ulaşamadan yarı yolda kalacakları ke-sindi. Kendisinin, hepsi de parlak renkli ankarakeçisi donlu ye-rel bir soydan seçilmiş bir keçi sürüsü ve her ilkbaharda, çiftleşsin diye dişi keçilerin toplu halde götürüldükleri uzun tüylü birçok tekesi vardı.

Çanga Parti militanı değildi, babamla rahatça konuştu. Bir-çok bakımdan benzeşen karakterleri, birbirlerine hemen yakınlık duymalarını sağladı. Önce iyi, sonra da ayrılmaz iki dost ol-dular. Çanga'nın, sadece bir lakap olduğunu, gerçekte, ona

Melko Melovski denildiğini biz çocuklar ancak o zaman anladık. Babamla Çanga keçileri otlatırken dostlukları daha da pekişti. Başkeçi Çobanı, böylece, sık sık gelmeye başladı evimize; sadece bir tek, üstelik de sıska bir keçimiz olduğu halde, hem Başkeçi Çobanı'nın mahallesindeki, hem de kentteki çobanlar arasında ailemizin itibarının artmasında gözle görülür bir katkısı oldu bunun.

Çanga ağır ve emin adımlarla yürüyordu. Babamın çalışma odasına götüren merdivenlerdeki gıcırtiları duyar duymaz onun geldiğini anlıyorduk. O zaman, Çanga'yı görmek ve onu selamlamak için içeri giriyorduk. Bazen elimize birkaç kuruş sıkıştırıyordu. Sonra da, mutluluktan uçarak, ziyarete gelenin adını bizi hayranlıkla dinleyene duyurmak için keçi yavrusuyla birlikte dışarı çıkıyorduk.

Babamla Çanga'nın, gerçekten, neden söz ettiklerini tamamen anlayamamakla birlikte, bu konuşmalarda daima keçilere ve onlarla birlikte bizim geleceğimize değindiklerini biliyorduk.

Çanga babamın ve kitaplarının yanında, bazen, sabaha kadar kalıyordu. Babam ona metinlerden okuyor, masa üzerinde hep açık duran ve bazıları keçi gravürleriyle resimlendirilmiş eserler hakkında açıklamalarda bulunuyordu. Çanga hayran hayran dinliyordu. Resimlere bakıyordu. Bizim yerel ırktan parlak tüylü bir keçinin bir aslan yavrusunu nasıl emzirdiği açıkça görülen taşbasması eski bir eser onun ilgisini özellikle çekiyordu. Bir keçinin bir yavru aslanı böyle emzirip emziremeyeceğini, babama tekrar tekrar soruyordu, kuşkulu bir halle. Babam bunun mümkün, gerçekten mümkün olduğunu ona doğruluyordu.

O zaman, Çanga, okuma bilmemenin, cahil, eğitilmemiş biri olmanın acısını ilk kez derinden duydu. Babamdan, okuma yazma öğretmesini, kendisini eğitmesini rica etti, üzülerek. Böylece, keçilerle ilgili kitaplar okuyarak onu eğitmeye koyuldu babam. Doğuştan zeki, kavrayışlı olan Çanga, "küçük harfleri" (böyle diyordu babamla şakalaşırken) kolayca öğrendi. Biz çocuklar, onun babamla uzun bir görüşmeden sonra, koltuğunda birkaç kitapla, ya da notlarla nasıl gittiğine bakıyorduk.

Daha sonraları, Balkanlar'daki ve başka yerlerdeki tanıdıkları sayesinde, Çanga da keçilerle ilgili kitaplar getirmeye başladı. Birlikte okuyup yorumluyorlardı bu kitapları.

Çanga keçinin, sütü insanoğlu tarafından tadına bakılmış ilk hayvan olduğunu babamın kitaplarından öğrendi böylece. Her şey, sanki evimiz, Balkanlar'da tek ve biricik öğrencisi Çanga'dan ibaret olan ve onun aracılığıyla bütün çobanların devam ettiği ilk keçi üniversitesi olmuş gibi görünüyordu. Çanga minnettarlığının bir nişanesi olarak, bize bir oğlak hediye etmek istedi. Babam bu hediyeyi kabul etmeye hiç yanaşmadı. Bununla birlikte Çanga, ömründe hiç kimseye yalvarmadığını, kesin bir ses tonuyla belirtti ona, ve babam, bakışlarını biz çocuklar üzerinde gezdirdikten sonra, ister istemez razı oldu. Çarçabuk, evde bir şenliğe yol açtı bu. Başkeçi Çobanı Çanga bir oğlak hediye etmişti bize! Çanga, babamın keçilere ve kent ahalisine yaptığı tüm iyiliklerden dolayı değil bir keçi, bir keçi sürüsü hak ettiğini söyledi.

Gerçi, Çanga keçilerle ilgili eserlerden çok şey öğrenmişti gerçekten, ama babam da, keçilerin hayatı, özellikle davranışları hakkında çok şey öğrenmişti ondan. Babam, Çanga'nın tam güvenini kazandığına emin olunca ona açılmaya, "sınıf mücadelesinin tamamlanmadığı"na ilişkin sözün, kentteki başlıca sloganlarda çoğu kez yer alan bu sözün, keçilerin akıbeti bakımından, kendisini korkuttuğunu dile getirmeye başladı. Ama babam Çanga'yla birlikte olunca öylesine ferahlıyordu ki, yüreğindeki korku kuşu uçup gidiyordu.

Buna karşılık, Başkeçi Çobanı, korkusuz bir adamdı. Keçilerle adeta koyun koyuna büyüdüğü için, onları insanlardan daha iyi tanıyordu. Zaten, kentte, ister Partili, ister Partisiz olsun, keçilerini çiftleştirmek için Çanga'nın tekelerinin sağladığı hizmetlerden yararlanmamış olan keçi sahibi yoktu. İş bununla kalmıyordu. Yüce ruhlu ve cömert Çanga, kentteki açların ve yoksulların yardımına herkesten önce koşuyordu; süt ve yiyecek dağıtıyor, en muhtaç olanlarına keçilerinin son doğan oğlaklarından birini veriyordu. Gerçekten, doğurgan, çok doğurgandı bu hayvanlar.

Bundan dolayı, tekelerinin döllendirdiği keçilerin yavruları da hesaba katılacak olursa, Çanga'nın sürüsü çok geçme-

den neredeyse bütün kenti, sonra da, Cumhuriyet'i kaplıyordu. Çanga, böylece, keçileri yoluyla Parti yöneticilerinin, iktidarın temsilcilerinin, ordu kadrolarının evlerine giriyordu. Aslında bu dik başlı yüce görevliler, ilke olarak, evlerinde keçi beslemek istemiyorlar ya da bunu göze alamıyorlardı, ama onların çocukları ve yakınları bu hayvanların sütünden vazgeçemiyordu. Çanga, sadık çobanlarının yardımıyla, onlara süt ve beyaz keçi peyniri ulaştırıyordu, öyle ki, bir gün babama şaka yollu itiraf ettiği gibi, onların hepsini "avcunun içinde" tutuyordu.

Bu arada, Çanga, okuma yazma öğrenmeyi bir yıldan daha az bir zamanda başarmıştı. Ertesi yıl, babamın kitaplığından, sadece keçilerle değil, başka konularla da ilgili kitapları daha sık ödünç alıyordu. Konuşmaları artık sadece keçilerle sınırlı kalmıyordu.

Babam Çanga'ya hayatının akışını anlattı. Ailemizin hayatı herkes için, hem Başkeçi Çobanı'nın mahallesindekiler hem de kentin geri kalan ahali için uzun zaman büyük bir sır olarak kalmıştı. Gerçekten, hep erişilmez bir adacık gibi gördüğümüz nehir kıyısındaki bu kente, farklı bir dile ve inanca sahip, ama aynı ideolojinin tutsağı olarak bavullar dolusu kitapla ve tamamen şaşkın bir halde ayak basmıştık.

Babam, özellikle, on altıncı yüzyıldan on dokuzuncu yüzyıla kadarki Osmanlı döneminin, Balkanlar'ın bu bölgesindeki herkes için önem taşıyan, eski büyü kitaplarını çevirmekten ibaret olan işini titizlikle yapıyordu. Bu belgeleri, giriştiği araştırmalardan biri boyunca kendi keşfetmişti.

Babam, bir akşam Çanga'ya, keçiler konusunu işler, onların insanlarla birlikte yaşama tarzlarına ait değişik bilgilerin kaynağını araştırırken, bir ömür verdiği eserini: aslında, keçilerin de karıştığı bir Balkan imparatorlukları tarihi geliştirmiş olduğunu açıkladı. Tüm Balkan imparatorluklarında farklı bir ad altında, daima varolagelmiş temel unsur olan yeniçeriler hakkında toplamış olduğu bilgiler ile keçilerin kendisinde uyandırdığı düşünceler arasında bir bağlantı kurmaya çalışıyordu. Yeniçerilerin kaderini anlatırken Balkan Yarımadası'nın diğer bütün fatihlerini anımsatmak istiyordu.

Çanga, bütün bunları anlamasını sağlayacak birçok bilgiyi ve kavramları bilmediği halde babamı hayranlıkla dinliyordu. Keçilerden ne zaman söz etse, onun konuşmasının anlamını kavramak için tüm dikkatini sarf etmesini önlemiyordu bu. Babam bu şaşkırtıcı bağlantıyı açıklamayı tamamlayınca Çanga:

“Keçilerle yeniçeriler arasındaki ilişkiyi iyi anlamıyorum,” diye belirtmekten kendini alamadı.

Çok büyük bir önem verdiği düşüncelerinin gelişmesi yönünde Çanga'nın incelikle dile getirdiği itirazın babamı şaşırttığı belliydi. Karşısında, cahillikten yeni kurtulmuş bir insanın bulunduğu unutuluyordu çoğu kez, kavramlar arasında bir seçme yapmasını gerektiriyordu bu. Ama Çanga'nın pırıl pırıl bir zekâsı olduğu bir gerçektir. Doğru diye bellediği sözcükler benliğine işliyordu onun. Düşüncelerin ve hayatın abecesini uzun zamandan beri biliyordu, o kadar ki, düşüncelerin, şimdi iyice kavradığı bilimsel anlamlarının işaretleri onun aydınlık düşüncesinin akışını adamakıllı hızlandırmıştı. Üstelik, Çanga yüzlerce şarkıyı, atasözünü ve masalı hatırlıyordu.

Babam ona dalgın dalgın baktı, bir sessizlikten sonra şöyle dedi:

“İlk keçilerin Balkanlar'da ne zaman ortaya çıktığını saptamak güçtür, hele yerli mi olduklarını ya da nispeten çok eski bir dönemden mi getirildiklerini saptamak daha da güçtür.”

Yerli (*autochtone*) sözcüğünün anlamı hakkında uzun bir tamamlayıcı açıklamadan sonra konuşmasına devam etti:

“Almanca bir kitapta keçilerin Avrupa'da, barbarların istilaları döneminde görüldüğü yazılıdır. Avrupalıların Balkan devletleri hakkındaki önyargıları belki de bu dönemden itibaren oluştu. Ama barbarlar kimdir, uygar yerliler kimdir, kim saptayacaktır bunu? Bu lanetlemeden dolaydır ki imparatorluklar arasında, halklar arasında hesaplaşmalar son bulmamış, ve bunun sonucu olarak, paylaşımların sonu gelmemiştir. Suçlular hiç şüphe yok ki, Balkan devletlerinin kendileri oldu çoğu zaman, her biri diğerini, yani Balkanlar'ı lanetleyerek, uzaktan mal sahipliği taşıyordu, çünkü böyle yapmak için daha uygun bir yer yok gibi görünmekteydi.”

Çanga her zamankinden daha süreklî bir dikkatle dinliyordu. Yanan lambanın yansıttığı gölgesi, zaman zaman babamın kitapları üzerinde kımıldıyordu.

“Ama” dedi kendini düşüncesine kaptıran babam, “göl sileri devrinde, insan eliyle yapılmış en eski evlerde keçilerin insanlarla birlikte yaşadıklarını başka eserlerde de okudum...”

Çanga, okuma yazmayı hızla öğrendiğinden beri, sarı bir not defterini hep yanında taşıyordu; oraya ya yeni bir şeyi kaydediyor, ya da orada daha önce yazılı olan bir şeyi tamamlıyordu. Babam, yazmayı bitirsin diye bekledi, sözlerine devam etmek için:

“Keçilerle yeniçeriler arasında mevcut bağlantı hakkında sorduğün soruya bir yanıtım olacak. İlk bakışta, onlar arasında özgül hiçbir bağıntı yokmuş gibi görünüyor. Ama, sen de biliyorsun ki, evcil hayvanlar arasında keçiler, bir bakıma, ‘yeniçeridirler’. Birçok bakımdan, keçiler insanlara yanaşmak için, yabani atalarına ihanet ettiler.”

“Aynen böyledir!” dedi Çanga, hoşuna gitmişti bu.

“Ama ben, bir başka şeyi de düşündüm! Denizden, karadan, nehirden buraya, Balkanlar’a sızmış olan tüm ‘barbarlar’ güçlü bir askeri örgüte sahipti. Geniş alanların fatihleri söz konusuydu. Hepsi de, fetih seferlerinin son menzili olmasını istediler Balkanlar’ın. Güçlü ve büyük bir uygarlığın taşıyıcısı olan Romalılar bunlardan biriydi. Böl-yönet düşüncesiyle fethettiler Balkanlar’ı. Ardından Bizanslılar geldiler ve Romalıların stratejisini daha da geliştirdiler. Bölünmeler devam etti, farklılıklar derinleşti, halklar parçalandı. Derken, Osmanlılar çıkageldiler, sonra Avrupa’ya kadar gittiler, ama Viyana kapılarında durduruldular. Yani Balkanlar’da beş yüz yıldan fazla kaldılar. Bizimkiler gelene kadar. Onlar da eski böl-yönet reçetesini miras aldılar. Kendilerinden önceki Avrupa imparatorluklarının yaptıklarından oldukça yararlandılar, ama bununla birlikte, İranlı-Asyalı öncüllerinin (seleflerinin) miras bıraktıkları tecrübelerini unutmadılar. İşte bunun içindir ki, Balkanlar’ın başına gelmedik kalmamıştır. Her şeyden önce, dinsel temele dayalı bölünmeler ortaya çıktı. Bu bağlam içindedir ki yeni yeniçeriler yaratıldı. Bunlar, imparatorluğu doruk noktasına yükselteceklerdi

ama aynı zamanda onun düşüşüne de yol açacaklardı. Analarından, babalarından, kardeşlerinden, kız kardeşlerinden ve tüm yakınlarından koparıldıkları için, kendi kanlarına yabancı oldular, on iki, on beş yaşlarından itibaren, devşirme sistemini düzenleyen yasa adına, İstanbul'da, dövüş sporunun tüm ince-liklerinin öğretildiği özel askeri okullarda yetiştirilmişlerdi. Eğitilmeleri sona erince, yeniçeriler olarak, seçkin birliklere katılmışlardı. Yeniçeriler adeta tüm Balkanlılar arasından: Sırplardan, Arnavutlardan, Makedonyalılardan, Karadağlılardan, Bulgarlardan seçiliyordu.

Çanga, babamın ne demek istediğini pek kavrayamıyordu. Keçilerle Balkan yeniçerileri arasında doğrudan doğruya nasıl bir bağlantı olabileceğini düşünüyordu dalgın dalgın, sonunda, daha çok, kendi kendine konuşuyormuş gibi ağzından kaçırdı:

"Demek böylece keçiler, Balkanlar'ın geçirdiği bütün güç dönemler boyunca insanların yanında kalmış olacaklardı?"

"Evet" diye onayladı babam, "tıpkı daha geniş bir alanda, Akdeniz ülkelerinden, Uzakdoğu'ya kadar uzanan alanda olduğu gibi, Balkanlar'm geçirdiği bütün güç dönemler boyunca keçiler insanların yanında kaldılar. Daha doğrusu, "yeniçeri" keçiler, insanları, büyük imparatorluklar tarafından yetiştirilmiş "yeniçerilerin" pençesinden kurtardılar. Aslında bu mücadele Balkanlar'da hep devam etti. Keçi, oralarda, yoksulun, ezilmişin, hor görülüşün, direnenin yanında kaldı."

"Balkanlar'da eskiden kalma: 'Gebersin komşunun keçisi!' darbimeselinin kökeni bu olsa gerek" diye haykırdı Çanga, kaskılarak.

"Öyledir belki!" diye onayladı babam. Bununla birlikte, bu darbimesel, imparatorlukların "böl-yönet" sloganına karşı halkın bir cevabı olarak da kabul edilebilir. Bunun hangi döneme, hangi imparatorluk dönemine ait olduğunu söylemek mümkün değildir, gene de."

Uzun bir sessizlik oldu.

İkisi birden kitapları karıştırmaya koyulmuşlardı. Gözlerini kitaplardan ilk kaldıran, sonra da aslan yavrusunu emziren keçi gravürüne çeviren Çanga'ydı. "Bir keçi, bir küçük aslanı böyle emzirebilir miydi, ya da bu, sadece sanatçının bir buluşu

muydu?" diye, babama çoğu kez tekrar soruyor, öğrenmek istiyordu. Babam Çanga'ya efsanelerin özünü açıklamış olduğu için, ona daha önce vermiş olduğu cevabı tamamlamaya çalıştı:

"Mitolojide keçi, Tanrı'nın bir elçisi olarak tasvir edilir, zarif ve güzel Amathelia şeklinde görünen keçi, Romalıların, sonradan, Jüpiter diyecekleri, bebek Zeus'u emzirsin diye gönderilmiştir."

"Zeus kimdi?" diye sordu Çanga.

"Yağmur, rüzgâr ve yıldırım tanrısı Zeus tanrıların en büyüğü idi."

Çanga, babamın, Jüpiter gezegenini aynı adı taşıyan bir tanrıyla niçin karıştırdığını soracaktı kendi kendine. Bununla birlikte Başkeçi Çobanı, doğduğu bölgeye varıncaya dek, her yerde, saygın mitolojilerin keçilere adanmış olduğunu hatırladı. Kıyaslayarak keşfediyordu Çanga... Aynı efsanelerde, keçi, sonunda, tanrıların bir elçisi, yoksulların koruyucusu da oluyordu.

Sekizinci Bölüm

Çanga, gecenin geç vaktinde, neredeyse tan yeri ağarırken, koltuğunda kitaplarla evimizi terk ettiğinde sevinçten uçuyordu.

Mutluluktan, koşar adım gidiyordu keçilerine, onlarla oynuyor, onları sağıyor, sabahleyin otlatmaya götürmeye hazırlıyordu. Keçiler otlarken çobanlara babamın kitaplarından parçalar okuyordu. Çobanlar onu dikkatle dinliyorlar, fakat bazen başlarını kuşkuyla çeviriyorlardı, çünkü bu kitaplarda yazılı olanlara inanmaları mümkün değildi.

Huzur içinde otlayan bu keçiler insanların ve dünyanın tarihine böylesine karışmış olabilirler miydi, gerçekten? Çanga, yemin de etse, keçilerin aslan yavrularını emzirebileceklerine inanmakta çok daha güçlük çekiyorlardı.

Çanga'nın, keçiler otlarken, çobanlara kitaplardan parçalar okuduğu haberi kente yayılmakta gecikmedi. Demek ki Çanga sıradan biri değildi. Polis, onun gidişlerini, gelişlerini; Parti, sözlerini; iktidar, keçilerini izliyordu. Çanga, keçilere ilişkin gizli dosyayı hazırlamakla yükümlü kadroları, bundan böyle, için için kaygılandırmaya başladı böylece.

Partilileri en çok şaşırtan ve kaygılandıran şey Çanga'nın sık sık babamı görmeye gitmesi ve artık dost olmalarıydı. Bu kadrolara göre kendi etlerine batan bir kıymıktı bu. Bu iki azılı Partisizi: biri üniversitelerden diplomalı, öbürü cahil, basit bir çoban olarak kente yeni gelmiş bu iki insanı, birbirine böylesine yaklaştıran neydi?

Gerçekten, Çanga ile babam arasında kurulan yakın dostluğun keçilerden kaynaklandığını hiç kimse anlamamıştı. Bu dostluk, iktidardakileri, Partilileri, polisleri rahatsız ediyordu – hem de çok fazla. Haklarında dosya tutmakla görevlendirilmiş olanların sadece bu dostluk fikrinden bile ödleri pathyordu, çünkü uğrunda mücadele ettikleri şey: yenilmişler sınıfı ile galipler sınıfı arasında keçiler aracılığıyla birleştirici bir bağ kurulması, Çanga ile babam arasında gerçekleşmek üzereydi.

Çobanların, kısa vadede işçi sınıfına dönüşmeleri gerekiyordu. Yüce makamlarda bu böyle öngörülmüş, böyle kararlaştırılmıştı. Bu arada Parti, halkı, bir kaynaşmaya yol açmadan, keçilerin yok edilmesine katılmaya hazırlayacaktı, yani bu amaca karşı her türlü muhalefet girişimini kaynağında kurutacaktı. Ama keçileri, insanları, hayatı bu kadar seven Çanga'yı kim durdurabilirdi ki?

Tüm yöneticiler Çanga'nın nüfuzundan ve etkisinden çok korkuyorlardı. Gerçi, bir yandan, "Parti'nin yüksek çıkarları" gereği, Çanga'yı ve keçilerini tutuklamayı istiyorlardı ama, öte yandan, Çanga'ya ve keçilerine dokunulmamasını arzu ediyorlardı gene de. Çünkü, Partililere ve iktidardakilere de büyük bir yararı dokunuyordu. Kendi kendilerine sorular soruyorlar ve babamı Çanga'ya bağlayan şeyin ne olduğunu anlamaya uğraşıyorlardı. Nasıl bir komplo kurmak üzereydiler? Parti'nin keçiler konusunda uzmanlaşmış kadroları cahil bir Çanga'nın keçileriyle ne yapabildiğini çok iyi biliyorlardı, ama buna karşılık, eğitilmiş, keçiler hakkında yeni bilgilerle donatılmış bir Çanga'nın neler yapabileceğini düşünmemişlerdi. Buna rağmen, Çanga ile babam arasındaki, Başkeçi Çobanı ile aydın arasındaki ittifak hakkında düzenli ve gizli bilgilere dayanarak son derece gizli raporlar kaleme alıyorlardı.

Parti saflarında hızla yükselmek isteyen Partili genç eylemciler varsayımlar yolunda en aşırıya kaçanlardı. Babamın Çanga'daki kitaplarını, başlıklarına varıncaya dek biliyorlardı. İstemiş olsalardı, sadece söz konusu kitapları bahane ederek, babamın ve Çanga'ya duyduğu dostluğun canına okuyabilirlerdi kolayca ve kesinlikle.

Gerçekten, babam, Batı taraftarı propaganda yapmak ve kapitalist görüşleri yaymakla suçlanabilirdi kolayca. Kimilerinin, evlerinde Batı kaynaklı tek bir kitap bile buldursalar, başlarının belaya girdiği çok görülmüştü. Evet, babamın defteri kolayca dürülebilirdi daima; ama Çanga'dan korkuluyordu.

Buna rağmen babam, tehlikenin nereden geldiğini tahmin edemeyecek kadar saf değildi. Ortada henüz hiçbir somut belirti olmadığı halde, tehlikenin, içgüdüsel de olsa, şu ya da bu şekilde daima farkına varıyordu.

Onun Çanga'da en çok takdir ettiği şey, doğal içtenliği, gerçekçi yaklaşımı, hayata bağlılığı, kötülüğü, şeytanlığı algılamasını sağlayan sezgisiydi.

Çanga, gözünü üzerlerinden ayırmadığı beyaz tanrıçaları, toprağı örten yeşermiş otları koparıırken, babamın keçilerle ve onları hayata bağlayan şeyle ilgili eserlerini okuyordu gün boyunca. Çanga'nın varlığına alışmış keçiler huzur içinde otuyorlardı.

Kendini okumaya kaptıran Başkeçi Çobam'nın keçileri tamamen unuttuğu oluyordu. İçlerinden bazıları alıp başını gittiğinde, diğer çobanlar onları geri getiriyor ve Çanga minnettarlığını belirtmek için, keçilerle ilgili yeni notlarını okuyordu onlara. Bununla birlikte, çocukluğunda okuma yazmayı öğrenmemiş olduğuna hayıflanıyordu –bir seferinde bundan söz etti babama– öyle ki, tüm hayatının boşa gittiğini açıkladı. Babam, tüm hayatı boşa gidenin Çanga değil, aşırı kitap okumaktan dolayı, kendisi olduğunu söyledi. Bu itiraf: hayatları boyunca böylesine değişik ve karışık fırsatları kaçırmış olmaları, şüphesiz, onları birbirlerine daha çok yaklaştırdı.

Babamın, yokoluşları açısından ele alacağı ve keçilerin katkılarının anlatılacağı bir "Balkan İmparatorlukları Tarihi" yazmayı tasarlaması, Çanga'da zamanla, gittikçe artan bir coşkunluk yaratıyordu. Bu "Tarih"te, kendisinin de rol oynayacağını umuyordu...

Bundan dolayı, bir akşam Çanga, keçinin, Roma, Bizans, Osmanlı İmparatorluğu dönemlerinden geçmeyi nasıl başardığını, hatta, şimdi de, Stalin İmparatorluğu içinden kendine bir yol açmayı nasıl gerçekleştirdiğini coşkuyla anlatan babamı

büyük bir zevkle dinliyordu. Artık onun için bir kurtuluş olmadığını düşünen babam, Çanga, okuduklarının zararlı etkisi sonunda kendini kitaplardaki görüşlere adayarak, hayattan alabildiğine uzaklaşan bir Balkan Don Kışot'una dönüşür diye çok korkuyordu.

O akşam babam, söze şöyle başladı, dalgın bir halle: "Balkan ülkelerinin tüm tarihi boyunca halklar, devletler, imparatorluklar arasında keçi bir göründü, bir kayboldu daima."

Çanga, "Ne zaman göründü, ne zaman kayboldu?" diye birden sözünü kesti babamın.

Babam kitaplığında Balkan imparatorlukları ile ilgili bir dişi esere göz attı, sonra, Çanga'nın sorusunu unutmuş gibi, konuşmasına, ciddi bir eda ile devam etti:

"Çanga, ey benim dostum, biz insanlar, en eski zamanlardan beri, keçiler ve diğer evcil hayvanlarla birlikte ortak bir hayali paylaştık. Zaman geçtikçe, ilerleme, bizi atalarımızdan daima daha çok uzaklaştırdı, ama bu ortak hayal, insanların asla hiçbir şekilde kurtulamadıkları ve hemcinslerini, hiç ummadıkları bir anda, onlara hatırlatacak olan bu düşünce hep devam etti."

"Ya keçiler, keçilerin başına ne geldi?" diye sordu kaygılı bir sesle.

"Hayvanlarla birlikte kurduğu binlerce yıllık hayalini insanoğluna hatırlatmak için en çok uğraşanlar keçiler oldu," dedi babam, konuşmasını heyecanla sürdürerek. "Hayvanların bu düşteki payını unutmaya, yok etmeye, bilinçli ya da bilinçsiz olarak, boşuna uğraştı insanoğlu. Yeryüzünde güç zamanlar geçirdi insan, çünkü ilk doğasından ayrılması kolay olmadı onun. Onu ortak hayaline, tüm hayvanlardan daha iyi kavuşturdu keçiler."

"Öf be, zamanla her şey ne kadar karıştı!"

"Her şey karıştı! Evet, her şey karıştı!"

"Şimdi de, keçiler insanı ilk hayallerine, binlerce yıl önceki birliğine yeniden kavuşturuyor. Kurtarıyorlar mı onu?"

"Evet," dedi babam.

Çanga anlaşmazlık tohumunun ekildiği, hayvanların, insanları, çocuklarını kurtardıkları, insanoğlunun belleğinde binlerce yıllık ortak hayalini yeniden canlandırdıkları bu lanetli

zamanlarda insanların tekrar keçilerine nasıl döndükleri hakkında babamın yaptığı yorumu her geçen gün daha çok ve daha açık seçik kavırıyordu.

Çanga, keçilere dair, ne zaman önemli bir şey söylemek istese, aslan yavrusunun emzirilişini tasvir eden resmi, önce da-
ima hayran hayran seyretmekle başlıyordu söze.

Ev işlerinden çok yorgun düşmüş bir annenin yanında, ke-
çinin beşikteki bir bebeği sallayışının yer aldığı bir başka gra-
vürü gösteren babam, onun hızını kesti, istemeyerek.

“Gerçekten olabilir mi bu? Gerçekten olabilir mi bu?” diye
tekrarlamaktan başka bir şey kalmıyordu Çanga’ya.

Babam ilk konusuna dönerek devam etti konuşmasına:

“Lanetli Balkanlarımızın insanların barbarlık hayali ne
zaman canlansa, ne zaman imparatorluklar devrilse, ne zaman
kardeşlerin birbirlerini öldürdükleri savaşlar yaygınlık kazan-
sa, keçiler, insanlar arasında yaşayan bu tanrıçalar, onların or-
tak hayaline bir barınak oldu.”

Çanga ayağa kalktı, Balkan imparatorluklarının anlatıldığı
kitaplara yaklaştı, yapraklarını çevirmeye, resimleri seyretmeye
koyuldu. Alfabelerin çeşitliliği onu hayran ediyordu. Sadece
tek bir dilde okuma yazma öğrenmiş, yarımada-daki diğer halk-
ların dillerini hiç incelememiş olduğuna üzülüyordu.

Babam, Başkeçi Çobanı’nın kendisine sormak istediği soru-
yu sezmiş gibi devam etti:

“Benliğimizin, belleğimizin derinliklerinde, yaratılışımı-
zın anısının, ortak mutluluğumuzun biçimlenişinin korundu-
ğu unutulmuş, yitip gitmiş şenlikler vardır. Keçilerin, içimiz-
deki bu şenlikleri yeniden canlandırması mümkün olabile-
cektir.”

Çanga, babamın görüşünü kurcalamaya kalkışmadı. Ger-
çekten, onun yorumu, Çanga’nın kendi düşüncesinin akışını iz-
liyordu daha çok:

“Aslan, aslana; kaplan, kaplana asla saldırmaz. Sadece in-
san, insanı öldürür.”

“İnsan yaralanınca, sedyelik olur; buna karşılık aslan yara-
lanınca var gücüyle saldırır,” diye ekledi babam.

“Bu niye böyledir?” diye sordu Çanga.

“İnsan, ölüm tehlikesiyle karşılaşınca Tanrı’yı düşünür. Hayvanların ne Tanrısı vardır, ne de geçmişi anımsayan belleği. Sadece şimdiki zaman vardır onlar için. Bütün bir zaman süresini bir anda yaşar onlar.”

“Ölüm insanlar için büyük bir bunalım kaynağı olabilir, ama bu tür bir duygu hayvanlara yabancıdır,” diye şaşkınlık içinde belirtti Çanga.

“Ölümün var olduğunu bilmedikleri sürece, bu duygu çocuklarda da yoktur. O zamana kadar kendi cennetlerinde yaşarlar. Ama, çocukluk sona erdiği andan itibaren, cennet de son bulur.

Çocuklarımızı keçilerle birleştiren engin sevginin biricik sebebi, ölümün var olmadığı duygusudur denebilir,” diye belirtti Çanga.

Babam ve Çanga, insan, binlerce yıllık ortak hayalleri adına, ne zaman keçiyi yardıma çağırırsa, onun Balkan halklarının tarihinde apaçık görüldüğünü ileri süren tezi destekleyecek yeni kanıtlar sağlıyorlardı. Ama bu durum, insanlar arasında kin alevlendikten, bölünmeler, hizipleşmeler, lanetlemeler daha boğucu olduktan sonra gerçekleşiyordu ancak.

İğrenç, çirkin, obur dedikleri keçilerden kurtulmaya yatkın bütün bu tok insanların alçaklığına isyan ediyordu Çanga.

Başkeçi Çobanı’na göre, insanın asıl kendi yapısı değil miydi bu tanıma uygun olan?

Keçilere karşı büyük bir komplo düzenlenmek üzere olduğunu bilen babam ve Çanga, geçmiş ve yakın tarihte keçilerin oynadıkları değerli, gerekli rolün kanıtlarını bir araya getiriyorlardı.

Hem yerel, hem de genel planda kanıtlar toplamaya uğraşıyorlardı. Savaş boyunca ve savaştan sonra, keçilerini kurtarmak için giriştiği çatışmalarda deneyim kazanmış Başkeçi Çobanı Çanga, yerel kapsamlı kanıtları sağlıyordu. Tüm dünyayı kapsayan ve keçilerin büyük yararını ortaya koyan kanıtları sağlamak babama düşüyordu.

Parti’nin ve hükümetin indirmeye hazırlandığı darbelerden hayvanları ve insanları kurtarmak için, babam ve Çanga, keçileri kuşatan sağlam, yüksek bir duvar örüyorlardı birlikte.

İkisi de Balkan zihniyetini iyi biliyorlardı: Keçi sahibi insanı ya da halkı, ortada derin, önemli sebepler yokken, komşusunun keçisinin ölmesini hoş karşılamaya kışkırtan kendini yok etme sendromunun, bu lanet olası sendromun kemirdiği bir zihniyetti bu. Bundan dolayıdır ki, babamın kitaplığında keşfettiği her kitap, şu ya da bu kaynaktan sağladığı, keçilere adanmış her eser, bu yüksek kalenin yapımı için gerekli taşları temsil ediyordu Çanga'ya göre. Bu bağlamda, örneğin, bu eserlerden birinde keçinin, Hindistan'da, ilk temel maddenin, *prakrita*'nın sembolü ve dünyanın anası olduğunu öğrendiğinde sınırsız bir sevinç duydu. Keçinin Çin'de, niçin yıldırım kavramını çağrıştırdığını soruyordu kendi kendine. Keçilerle tanrılar arasındaki bağlantı onu büyülüyordu. Delfoi'de, dumanın etrafında eğlenirken kehanette bulunanların keçiler olduğunu ileri süren efsanevi öykü onu coşturdu.

Antik Latin Şair Catullus'un, keçilerin özgürlük içinde dolaştıkları Roma forumunun gravürleriyle süslenmiş bir eserini babamın kitapları arasında keşfedince de sevinmişti Çanga. Bu resimlere tamamen özel bir anlam veriyor, onları bir gün site-mizin sorumlularına göstermeye niyetleniyordu.

Bu buluşmaların her birinin sonunda Çanga, çobanlara okumak için, kitaplığından kendisine bir kitap vermesini rica ediyordu babamdan, genellikle. Babam hayatı boyunca edindiği eserlerin içerdiği mesajların, böylece, çobanlar arasındaki yeni "dinleyici-okurlara" ulaşmasından mutluydu. O akşam, ona, Alphonse Daudet'nin, "Mösyö Seguin'in Keçisi" adlı ünlü öyküsünün yer aldığı kitabını verdi.

Dokuzuncu Bölüm

Daudet'nin Mösyö Seguin'in keçisine adadığı öyküyü okuyup bitirdiği andan itibaren Çanga'nın gözüne uyku girmediydi. Konuşan, efendisine, bırakın da dağa gideyim, dilediğim gibi dolaşayım diyen bu keçinin kaderi onu derinden sarsmıştı. Zavalı, dağlarda kendisini hangi tehlikenin beklediğini, orada kurtların nasıl bir düzen kurduğunu bilmiyordu.

Keçisini kaybetmek istemeyen Seguin'in, onu karanlık bir ağla kapatıp, kapısını, anahtarı iki kere çevirerek kilitlemesi fayda etmedi, onun kendini çarçabuk dağda bulmasını engellemedi, çünkü açık kalmış pencereyi kapatmayı unutmuştu Seguin.

Yeşil gölgelerinin altından bir kraliçe gibi geçerken o, kestane ağaçlarının yaprakları, beyaz ve parlak perçemlerini okşuyordu. Uzaklarda, kızıl ağaçlarda parlıyordu güneşin yeşil gözleri. Dorukların cennetine yaklaşmıştı keçicik. Dağ onu karşılıyordu her şeyiyle. Böylesine yüce bir sevince belki de bir kez kavuşulurdu bütün bir ömür boyunca.

Küçük keçi bol özsulu yapraklarla, otlarla besleniyordu. Kendini öyküye kaptıran Çanga, "Vay be, keçicik ne kadar mutlu!" diye yorumluyordu yüksek sesle ve üzülerek ekliyordu: "Ama, beklenmedik bir şey olacak." Okumayı yarıda bırakmayı düşünüyordu o anda. Fakat küçük keçinin akıbeti onu o kadar kaygılandırıyor ki okumadan edemiyordu.

Daha sonra, Çanga'nın öyküyü okuyacağı çobanlar, benzer duygular içinde olacaklardı. Bazıları Seguin'e hak verirken, diğerleri onu haksız bulacaklardı. Çanga, tedbirli davranıyor, dü-

şüncesini açıklamıyordu; öykü sona erinceye kadar yorumda bulunmak, olayların akışını hızlandırmak istemiyordu. Eğer, küçük keçi kendini Balkan dağlarında bulmuş olsaydı, akıbetinin bambaşka olacağı kesindi. Gerçekten, Çanga, öyküyü okumaya başladığı ilk anlarda, işin içine kurdun karışacağı aklına gelmiyordu. Bununla birlikte, kurt ortaya çıkmakta gecikmiyordu. Çanga'yı özellikle etkileyen şey, küçük keçinin cesareti ve özgürlük aşkıydı. Balkanlar'da sahip olduğumuz keçiler, tıpkı efendilerinin birçoğu gibi, kendilerini korkudan asla kurtaramadılar. Mösyö Seguin'in keçisi, bir içim su Blanchette ise korku nedir bilmiyordu.

Daha sonra, çobanlar Çanga'ya Balkanlılardaki korkunun keçilere de bulaşmış olduğunu açıklayacaklardı. Keçilerin Roma meydanında diledikleri gibi gezindikleri Çanga'nın aklından çıkmadığı için, bizim kentimizde de keçiler özgürce dolaşırlar diye var gücüyle uğraşıyordu. Onun bu tutumu keçiler sorunuyla görevlendirilmiş Parti kadrolarını çileden çıkarıyor, ama keçilerin akıllarına eseni yapmalarını engellemiyordu. Parti İl Komitesi'nin üst düzeydeki görevlileri, keçilerin de çobanların da bunu pahalıya ödeyecekleri; bu melun keçiler dönemi kesinlikle son verileceği bir gün gelecek diye teselli ediyorlardı kendilerini. Çobanlara Batı burjuva kökenli eserler okuduğuna inandıkları Çanga'yı da tehdit etmeye koyuluyorlardı. Çanga'nın kitaplar okuduğu çobanlar arasına kendi adamlarını yerleştirmeye kadar vardırırmışlardı işi. Sonra, komite içinde, karmakarışık raporları esas alarak gerçeği saptamayı deniyorlar, fakat beceremedikleri için:

"Kimdir bu, küçük keçili Mösyö Seguin? İşçi sınıfının müstakbel (gelecekteki) üyeleri çobanlarımızı zehirlemekten başka amacı olmayan Batı edebiyatının düpedüz burjuva propagandası bu!" diye haykırmaktan kendilerini alamıyorlardı.

Her ne olursa olsun, Daudet'nin öyküsü orada bitmiyordu: ardından sonuç bölümü geliyordu. Öykü kurtla son buluyordu. Kim hoşgörülle karşılayabilirdi böyle bir mutluluğu? O zaman, Balkanlar ve Stalin geliyordu Çanga'nın aklına.

Küçük keçi, daha bir gün önce, kendisine hapisane olan Seguin'in uzaktaki evini seyrederek yoluna devam ediyordu.

Sevinci doruk noktasına varmıştı. Her ne kadar kurt henüz karşısına çıkmamış da olsa, Çanga keçinin akıbetinden kaygılıydı. Böylesine bir esriklikten, bu kadar mutluluktan sonra, "başına bir kaza gelmesi kaçınılmazdır" diye belirtiyordu çobanlara, bir yandan da okumaya devam ediyordu:

"(...) Küçük keçi, yabani atalarından kalma içgüdünün kıskırtmasına kapılıp yukarıya, ta doruğa tırmandı, öyle ki, Seguin'in evciği bir nokta kadar küçük göründü gözüne."

Bu bölümü çobanlara okuduğunda, Çanga kendini olayların akışına o kadar kaptırıyor, kendine göre o kadar eklemeler yapıyordu ki bir an geliyor, Daudet'nin öyküsü ile, Başkeçi Çobanı'nın öyküsü arasında çobanların bir ayırım yapması imkânsiz oluyordu:

"(...) Sonra gündüzün saltanatı sonuna yaklaştı. İlk yıldızlar gecenin saltanatını ilan ettiler. Bir anda gülümseyişini yitirdi dağ, önce mora, sonra siyaha büründü. Uzakta, keçilerin ağıla döndüklerini hatırlatan tatlı ses yankılandı.

Küçük keçi, günün ölgün ışınları ile birlikte neşesini yitirdi. Uzakta, Seguin'in evinin bacasından yükselen dumandan başka bir şey fark edilmiyordu. Evinde tek başına kalmış Seguin, son geçisinin de kendisini terk etmiş olduğunu düşünerek kederleniyor, yüreği yanıyor.

Gece bastırdı, sonuna yaklaşmış günü kendi sessizliği içine çekerek. Seguin'in sesi bir kez daha yankılandı. Bir sessizlik oldu. Küçük keçi düşüncesinden vazgeçecek miydi? Pişmanlık dolu bir meleme duymayacak mıydı o sırada?.."

Çobanlar, Çanga'nın kaygı verici okuyuşunu korka korka dinliyorlardı. Kendi keçilerine doğru uçuyordu düşünceleri. En küçüklerini bağırklarına basıyorlardı. Diğerleri de oradaydı.

Çobanları yatıştırmak isteyen Çanga, onlara bunun sadece bir öykü olduğunu, keçilerle bu öykü arasında en ufak bir bağıntı kurmamak gerektiğini açıklıyordu.

Fakat, sesi titriyor diye onun söylediklerine inanacak kadar saf değildiler.

Bu yasaklanmış öyküyü okuması, keçiler döneminin ardından kurtlar döneminin geleceğini haber veren korkunç bir ön-sezi uyandırıyor Çanga'da.

Bu uğursuz düşüncelerden kurtulmaya çabalaması boşunaydı. Ne olursa olsun, Mösyö Seguin'in küçük keçisinin kaderinin seyrini değiştirmek imkânsızdı.

Kurt oradaydı, hiçbir şey değiştirilemezdi bu gerçeklikte. Kaderde yazılı olan gelecekti başa.

Kurdun sahneye girişini çobanlara haber vermek Çanga'ya düşüyordu. Dinleyicileri, bu kurt bölümünü bize okumasa olmaz mı diye ona üzüntüyle bakıyorlardı. Ama Çanga olayların sonucunu değiştiremezdi.

Seguin gelsin, kendisini kurtarsın diye çok daha yüksek sesle meleyebilirdi küçük keçi. Ama bu, yeniden boynuna yular geçirilmesi, çite, hapishaneye kapatılması demektir. Seguin'in küçük keçisine son seslenişi sessizliğe gömüldü bu yüzden. Hatta küçük keçi tüm dönüş umuduna elveda demişti. Sabahı, güneşin doğuşunu beklemekten başka bir şey kalmıyordu ona. Kederli çobanlar da bu umudu paylaşıyorlardı.

"(...) Yanı başındaki yapraklar hışırdamaya başladı. Gece nin sessizliği yaralandı sanki. Küçük keçi kurdun orada olduğunu hissetti, ormanın yabani ağaçları ona siper oluyordu.

Kurt haklayacağı kurbanına hiç istifini bozmadan baktı. Küçük keçi, mahvolduğunu, kurtulamayacağını hissetti ilk kez.

Keçi kardeşlerini, bütün bir gece melun kurtla mücadele edip sabahleyin ona yem olan zavallı Renaude'u hatırladı küçük keçi. Çektiği azabı daha fazla uzatmamak için birden, kurda teslim olmak geçti aklından..."

Çobanlar çok üzülüyorlardı. Olayların böyle art arda gelmesi en duyarlılarını ağlatıyordu. Diğer bazıları, hiç okuma yazma bilmedikleri halde, kurdun keçiye saldırmaya hazırlandığının yazılı olduğu yeri kendilerine göstermesini isteyerek, Çanga'ya güvenmediklerini belirtiyorlardı. "İşte bakın, burası," diyordu Çanga, parmağıyla işaret ederek o yeri:

"(...) Canavar yaklaştı. Küçük keçi gururla doğruldu, küçük boynuzları dikildi..."

Tüm keçiler soyu adına, Çanga başta olmak üzere, kendi öyküsünü dinleyen tüm çobanlar adına dövüşecekti. Gerçekten, özgürlüğünü yitirmektense, dövüşmek daha iyiydi. Özgürlük ölümden daha değerliydi.

"(...) Mösyo Seguin'in keçisi cesurdu. Baksanıza, kurt saldırıya geçtikten sonra, tam on kez gerilemek zorunda kaldı, nefes almak, gücünü toparlamak için," diye okuyordu Çanga, kitapta yazılı yeri gururla işaret ederek.

Çobanlar kendilerine yeniden güven duydular küçük keçinin cesareti karşısında. Çünkü keçiler ve çobanlar, bir gün kurtları karşılarında bulacaklarını sezinliyorlar, fakat yenik düşme ihtimalini akıllarına getirmiyorlardı gene de.

"(...) Kurdun, gücünü yeniden toparlamasını bekliyor, bir yandan da, toprağa kök salmış özsu ottan bir parçacık koparıyordu, sanki kendisi de, toprağın derinliklerinden güç alıyordu."

Toprak ve kökler küçük keçiden yanaydı, diye işaret ediyordu Çanga, yorum yapar gibi.

Ürkmüş çobanlar, Çanga'ya orada durması, öyküyü sonuna kadar okumaması için yalvarıp yakarıyorlardı. Ama Çanga okumaya devam ediyordu. Blanchette'i kurdun yeni bir saldırısına karşı koyması için yüreklendiriyordu. Küçük keçinin otladığı son otların topraktan ilettikleri uyarılarıyla güçlenmiş ve gözlerini yıldızların gece dansına dikmiş çobanlar ise, yiğit keçiye şafak sökünceye kadar hayatta bırakması için tanrılara dua edercesine bakıyorlardı gökyüzüne.

"(...) Yıldızlar birer birer söndüler," diye okuyordu Çanga.

Çobanlar, yaşlı gözlerle dinliyorlardı. Bazıları keçilerinin gözlerinin de yaşadığını görüyorlardı, ya da en azından onlara öyle geliyordu.

"Küçük keçi, son bir kez küçücük boynuzlarını harekete geçirdi, kurt da sivri dişlerini, öfkeyle...

Solgun bir ışık göründü ufukta. Güneş güçlükle yol açıyordu kendine."

"Güneş doğuyor, güneş doğuyor!" diye tekrarlıyordu çobanlar.

"(...) Horozun ötüşü yankılandı uzakta..."

Evet, güneş gerçekten doğuyordu, ama çok geç!

"(...) Uzakta, gün doğmaya başlayınca, küçük keçi, kurtulmayı beklemiyordu artık, güneşle, sonsuzlukla birleşmekti isteği. Toprağa uzandı, kan içinde kalmıştı beyaz postu..."

Çobanlar, öykünün son bölümüne kendileri de katılmak istiyorlarmış gibi doğrulmuşlardı. Dudaklarını sıkıyorlardı. Ömürlerinde ilk kez Çanga'nın gözyaşlarını sildiğini gördüler, o anda, gözlerini kararmış gökyüzüne çevirdiler.

Orada, müthiş bir şimşegın yol yol olmuş ani parıltılarıyla, bir anda aydınlandı gökyüzü. Bu haşın, erken şafak karşısında çobanlar korkuya kapıldı. Sanki keçiler döneminin sona erdiğini haber veriyordu bu uğursuz şafak, buydu onları korkutan.

Şimşek, yağmurun yağacağını haber veriyordu.

Çanga kitabı torbasına koydu.

Çobanlar bu kitabı görmek istemiyorlardı artık. Cahil olduklarına üzülüyorlardı, o anda; hatta bazı yaşlı çobanlar, Çanga'nın okuma yazma öğrenmiş olmasından bile yakındılar.

Onuncu Bölüm

Savaş, göç, kuraklık, kıtlık zamanlarında, ailemize dilediği gibi girip çıkmıştı ölüm. Bu gibi durumlarda, annemin cılız çocuklarından birçoğu çok geçmeden ölmüş ve bundan dolayıdır ki, son doğan bebeğin küçümencik parmakları, sımsıkı tutunabilmeye bile vakit kalmadan anasının memelerinden ayrılmakta gecikmemişti.

Sağ kalanlarımız arasında ölümün elimizden aldığı bir küçük erkek kardeş ya da bir küçük kız kardeş vardı ve biz bunun acısını unutamıyorduk. Ölümün bir değirmene girer gibi aramıza girmesine küçük keçimizin bundan böyle engel olacağına hepimiz inanmaya başladık.

Ülkeyi açlık sarıyordu, ama Başkeçi Çobanı'nın mahallesinde mutlu keçiler dönemi gittikçe artan bir parlaklıkla ışıldıyordu. Bunun ne zamana kadar böyle devam edeceğini hiç kimse bilmiyordu, ama süresi ne olursa olsun, hayatımızı sağlama almak, çocukluktan gençliğe, gençlikten olgunluk çağına geçmek için bu süreden yararlanıyordu önemli olan.

Tanyeri ağardığında, kent yeni sloganların yer aldığı eski panolarla uyanıyordu:

"Yaşasın sosyalizm! Geleceğimiz komünizmdir! Gelecek (istikbal) Tito ve Stalin'dir! Sınıf düşmanına ölüm! Kardeşlik ve Birlik! Vurgunculara ölüm! Yaşasın kooperatifler! ...e ölüm!"

Ona ölüm, buna ölüm! Bu sloganların ne anlama geldiğini anlamıyorduk. Sloganlar çoğaldıkça mağazalar boşalıyor, özel dükkânlar kapandıkça fiyatlar yükseliyordu; gözlemlediğimiz

buydu sadece. İşte bunun içindir ki biz çocuklar yeni sloganlardan bu kadar korkuyorduk. Üstelik her şeyden çok, bir gün: "Keçilere ölüm!" sloganıyla karşılaşmaktan da çok korkuyorduk.

Annem, sanki değişmez bir düzeni devam ettirmek istiyormuş gibi günlük işlerden geri durmaksızın, son gebeliğinin sonuna yaklaşıyordu. Çocuk doğurmak yeteneğinin neredeyse sınırına gelmiş bulunan annem vücudunun yetenekleri ile kendi karnının yeni meyvesinin yaşama enerjisi arasında belirsiz bir mücadeleye girişmişti.

Doğum kadere bir tepki, bir kurtuluş yolu, umuda bir dönüş oluyordu bunca ölümlerden sonra. Sanki, Tanrı, Balkanlı anaları, çocuklarından çok daha uzun ömürlü kılıyordu. Aileyi, hayatı simgeleştiren kocaman mumlar gibi, en son tükenenler onlardı. Yetişkin oğullarından ya da kızlarından birini yitirince, Tanrı'yı lanetliyorlardı, kendi canlarını almadı diye. Ama Tanrı, kederli ruhlarına, onları ayakta tutan yeni bir güç veriyordu. Ölümler ve doğumlar çevrimini hiç kimsenin anlaması mümkün değildi.

Her yeni doğum, Başkeçi Çobanı'nın mahallesinde bir bayram havası estiriyordu. Herkes kendi çocuğu söz konusuymuş gibi seviniyordu. Hayat, Büyük Savaş boyunca bunca ölümün ardından gelen hayat devam ediyordu. Savaşın dalgaları, tüm Balkan ülkelerinden, hatta daha uzak yerlerden gelenlerle dolu Nuh'un gemisini oraya atmış, böylece, hayatları kurtulmuştu. Örneğin, Sefarad Yahudi aileler, müzisyen bir Ermeni aile, Ekim devriminden canını kurtarmış bir Rus aile, birkaç Türk aile, Yunanistan Makedonyası'ndan gelen diğer aileler bile vardı. Bu küçük Çobanlar Cumhuriyeti'nde, kalabalık bir Slav-Makedonya ahalisi içinde bizim Arnavut aile de yer alıyordu. Ama hepsi bu kadar değildi: Başkeçi Çobanı'nın mahallesine kapağı atanlar ya da orayı terk eden başka yabancı aileler de vardı. Güven, anlayış içinde yaşayan insanlar, bu belirsiz zamanlarda kaderin kendilerine indirdiği darbelere, birlikte çok daha iyi karşı koyarlarken milliyetler, inançlar ve âdetler birbirine karışıyordu böylece.

Savaşlar ve bu savaşları körüklemiş olanların stratejileri, Balkanlar'ın diğer bölgelerinde görüleceği gibi, onları kaçınıl-

maz olarak, birbirlerine düşürmemiş, kardeş kavgasına sürüklememiş, yani onları ortadan kaldırmamış olduğu için, bu dönemdeki insanların kendilerini birbirlerine daha çok yaklaşmış hissetmemeleri, birbirlerine saygılı olmamaları, ölümlere birlikte kederlenmemeleri, birbirleriyle kaynaşmamaları, düğün törenlerini ve tüm dini bayramları hep beraber kutlamamaları ve nihayet, yeryüzünün tanıdığı en güzel döneme, keçiler dönemine hep birlikte inanmamaları için sebep yoktu.

Annemin son çocuğu, Başkeçi Çobanı mahallesinde iki kızıyla birlikte yaşayan ihtiyar Rusinka'nın yardımıyla dünyaya geldi. Rusinka çok tecrübeliydi ve ailemizi kendi ailesi gibi seviyordu.

Bizim hakiki büyüklerimiz sınırın öte yakasında, biri hayatta, biri toprak altında kaldıkları için, biz çocuklar, sanki büyükannemizmiş gibi seviyorduk onu.

Babamın keçiyi henüz satın almadığı kıtlık zamanlarında büyükanne Rusinka, biz çocukları sık sık evine çağırır, tereyağlı bir dilim ekmek ve kendi keçilerinden sağdığı süttten bir bardak dolusu vermeden asla bırakmazdı. Şimdi, bu son doğum sancuları sırasında, hayatla ölüm arasındaki bu mücadelede yardım etmek için annemin başucunda gene büyükanne Rusinka'ydı bekleyen.

Annemin, çektiği büyük sancuların etkisiyle attığı boğuk çığlıkları duyduk. Biz, en küçükler, kapının arkasında çakılmış gibi duruyorduk. Biri, annemizi elimizden alır götürür diye çok korkuyorduk. Küçük erkek ya da küçük kız kardeşimizin viyaklamalarının annemin doğum çığlıklarını yatıştırmasını ve neşeli ünlemlere dönüştürmesini bekliyorduk. Yanımızda, yeni çocuğun dünyaya gelişinin eşiğinde, küçük keçimiz, bizim uğurlu talihimiz duruyordu.

Yüreklerimiz daha hızlı çarpıyordu. Bu doğum anlarında ölümden korkuyorduk. Ailemizin tarihinde, ölüm ve hayat birbiriyle birçok kez çarpışmıştı ve sadece çarpışmakla kalmış olmaları pek nadirdi. Ama, uzun sarı saçları kırçillaşmış, altın sarısı perçemleri geniş alnına düşen, kaşları fırça gibi, mavi gözlerinden iyilik akan, tombul Rusinkamız, annemi ölümden koruyan saygıdeğer ihtiyarcık, büyükannemiz vardı burada.

Savaş sırasında, biz küçükken ve annem daha gençken, kimsenin yardımı olmaksızın, kendi başına doğurmak durumunda kalmıştı. Şimdi, yaşı epey ilerlemişti.

Nihayet umduğumuz viyaklamalar duyuldu ve biz hemen ferahladık. Birbirimize sarıldık, küçük keçimize de sarıldık, o da neşeyle melemeye başladı. Bebeğin sesi ve küçük keçinin meleyişleri birbirine karışıyordu. Büyükanne Rusinka, odaya girin diye seslendi bize. Çekine çekine açtık kapıyı ve küçük keçiyle birlikte içeri girdik. Annem bir göz attı bize, mutluluk okunuyordu gözlerinde, sonra uykuya daldı. Büyükanne Rusinka, bebeği iki küçük bacağından tutarak kaldırdı ve tatlı bir sesle:

“Bir küçük erkek kardeş, bir küçük erkek kardeş bu çocuklarım,” dedi.

Cennet varsa eğer oradaydı ve o sırada biz orada bulunuyor, hayatta kalmış annemizi ve yanındaki bebeği seyrediyorduk.

Yitik cenneti ölümsüzleştirebilecek bir imge, bir düşünce bulamadım onlarca yıl boyunca. Daha sonra, çok daha sonra, Paris’te, bir Chagall sergisinde, köklerinden koparılmış ailemin bağındaki çocukluk cennetinin uçucu dönemi büyük bir tuvalin üzerinde karşıma çıkıverdi.

Chagall’in tuvallerinin sonsuz maviliklerinde, yeryüzüyle gökyüzünün birbirine karıştığı bu mavimsi gölgeler içinde, gökle yer arasında keçileriyle çevrenmiş aileler fark ettim. Aslında, onları bir yere koymak imkânsızdı, çünkü yeryüzüne olduğu kadar gökyüzüne de aittiler.

Evet, annemizle, küçük kardeşimizle, küçük keçimizle çevrenmiş biz çocuklar göğe mi yükseliyorduk, yoksa hâlâ yerçekimi mi bizi bırakmıyordu, pek bilemiyorduk. Tıpkı Chagall’in tuvalinde olduğu gibi.

On Birinci Bölüm

İşte böylece, yeni bir hayat doğmuştu evimizde. Doğum şenliği! Aile içindeki bunca ölümden sonra, bu yeni bebeğin dünyaya gelişi, tam anlamıyla bir şenlikti.

Bir küçük erkek kardeşi ya da bir küçük kız kardeşi yitirdiğimizde, annemin karnından yeni meyveyi bekliyorduk sanki, ölmüş kardeşlerimizin geri dönüşünün bir simgesi olarak.

Ancak daha sonraları, büyüdüğümüz zaman inandık bunun böyle olmadığına. Bu arada, mutluluğumuz, her şeyin yeniden başladığı bu anlardan örülüyordu.

Böylece, her ölümlerle on yıl, yüz yıl ihtiyarlayarak büyüyorduk. Bizi kurtarmak, ailenin yitirmiş olduğu bu zamanı bize geri vermek, bizi yaşatmak, hayatla ölümün sınırında, feda edilmiş kurbanı, bir mum gibi eriyen annemize düşüyordu.

Zavallı annem, evlatlarından birinin etrafında ölümün dolandığını hissedince, artık dayanacak gücü kalmadığı için, sanki kendini ölüme teslim ediyormuş gibi, günlerce süren öldürücü bir ateş basıyordu tüm bedenini. Zalim ölüm çocuğunu elinden alınca, o kadar güçsüz kalmış oluyordu ki ne ke-derlenebiliyor, ne de ağlayabiliyordu. Çölden daha çorak oluyordu ruhu. O zaman, aile çevresi içinde kendini tekrar toparlamaya ve hayatla ölümün süreğen birlikteliğini uzatmaya başlıyordu. Bu çaresizlik günlerinde, bir parça penisilin ya da antibiyotik ailenin kaderini kesinlikle değiştirebilirdi. Ama durum böyle olmadığı için, her şey, vatan diye Balkanlar'ı seçmiş olmanın lanetine uğramış köksüz ailemizin kapılarının

kutsal bekçisi annemin yüce ruhunda ve acılı bedeninde hal-
ledilecekti.

Önceki doğumunun aksine, annemin son doğumu, küçük keçi evimizde barındığı ve çok geçmeden ailemize katıldığı sırada gerçekleşti. Her ne kadar biz ona küçük keçimiz gibi davranıyorsak da, bize ilk sütünü veren hakiki bir keçi olmuştu artık. Sütü kurumuş annemin yerine, küçük kardeşimizi emziren keçimizdi o. Annemin doğurduğu son bebeğin hayatta kalmasını sağlayan bu durum, bizi çok ferahlattı.

Küçük kardeşimize "Gündoğumu" dendi. Ailemizin kaderini göz önünde tutan babam, aslında, çocuklarının adlarının, azizlerle, ünlü askeri komutanlarla, şan ve şerefle en ufak bir bağıntısı olmasını arzu etmiyordu. Herkesin kendi kaderi vardır diyordu ve bundan dolayı, çocuklara "Aslan", "Işık", "İrade", "Arzu", "Gün", "Hayat"... denmesini ileri süren görüşe katılıyordu.

Aslında, ailenin iç kaderi annemi, dış kaderi ise babamı daha çok kaygılandırıyordu, ama her ikisinin de davranışları daima sağlam bir karşılıklı anlaşma temeline dayanıyordu.

Belirli bir yaşa gelmiş en büyük çocuklar ortaokullardan birini -çoğu kez teknik okulu- bitirdikten sonra hemen çalışmaya başlayarak ailenin yükümlülüklerinden bir kısmını da üstleniyorlardı, bu da, en küçük kardeşlerin üniversite öğrenimi görme olasılıklarını güçlendiriyordu. Bunların birçoğu tıp okumaya hazırlıyorlardı kendilerini.

Kardeşlerim ve ablam annemin, ilaçsızlık yüzünden ölmüş olan evlatlarını yaşatabilmek için verdiği mücadeleleri hiç unutmuyorlardı. Hayatta kalmış olan çocuklar, ilerde, annelerinin ve ailenin geri kalanının yardımına koşmak için tıp okumaya karar veriyorlardı bundan dolayı.

Babam da, göçmen ailelerde herkesin yardımına koşabilecek birçok pratisyen doktorun bulunmasının iyi olduğunu, bunların, Balkanlar'da belirsizliklerle ve felaketlerle dolu bu zamanlarda kendi ailelerinin ayakta kalmalarına kesinlikle yardımcı olabileceklerini düşünüyordu.

Bununla birlikte, babamın, meslek seçme ve tercihan doktor, veteriner, hemşire olmamız konusunda nüfuzunu kullan-

ması, bizi, ideolojilerin, Parti'nin ve iktidarın zararlarına karşı korumaktan daha kolaydı.

Annem, çocukların yararlı oldukları anlaşılmış okullarda okutulması için şimdiye kadar görülmemiş imkânlar yaratan sosyalizmi kutsuyordu. Babam ise, sistemin sınırları konusuna kaygıyla eğiliyordu. Balkanlar'ın geçmişte içine düştüğü karışıklıklar boyunca büyük bir tecrübe edinmişti ve ailemizi faşizm, Stalinizm dahil, tüm ideolojilerden ve din ile politikanın müdahalelerinden korumayı ustalikle başarmıştı.

Babam, aileyi sefaletten kurtarmak için politikaya atılmanın yanlış, hatta belalı bir girişim olacağını düşünüyordu. Kentte yeni gelmiş biri olarak, göçmenlerin örgütlerine katılmıştı elbette, ama yurttaşlığa kabul edildiği andan itibaren, bu faaliyetlerden sevinçle sıyrılmış ve kendini Doğu'nun unutulmuş eski büyü kitaplarına, onların sırlarını yorumlamaya, çözmeye adanmıştı kesinlikle. İçinden, oğullarının politikayla gereğinden fazla uğraşmamalarını arzu ediyordu. Ama, hiçbir önlem, hiçbir sınır saptanamazdı bu konuda. Bundan dolayı, bu fikirden vazgeçecek duruma geldi.

Ağabeylerimden biri parti üyeliğine kabul edilmek için adaylığını koymuş olduğunu kendisine bildirdiğinde, beklenen aksine, olumsuz bir tepki göstermeyişinin nedeni buydu işte.

Anneme gelince, neyin söz konusu olduğunu anlar anlamaz kaygılanmaya başladı: Aile içinde o zamana kadar hâkim olan ve "Partisiz" babamın bu kadar başarıyla devam ettirmiş olduğu huzur ve birliktelik bozulur diye çok korkuyordu. Gerçekten korkmuştu. Çünkü babam, komünizmle hesabı tamamen kapatmamıştı.

Gerçekten, onun anlayışına göre, tartışma günlük hayatta uygulanması çok güç olan yüce bir görüşle, yoksullarla cahillerin kolaylıkla kucak açabilecekleri bir görüşle ilgiliydi. Aslında, insanlar belirli durumlara somut çözümler getiremeyince, çareyi genel yüce görüşlerde arıyorlardı. Somut çözümler bu yüce görüşler adına durmadan ertelenmişti. Cennete inananların durumu da aynıydı, şu farkla ki onların inancı (görüşü) insanlık tarihinde en uzun ömürlü olanıydı. Ama, aynı zamanda iki

farklı dogmaya inanmak olacak şey değil diye düşünüyordu babam. Ve bu hususta haklıydı.

Politikaya atılmaya eğilimli oğlunu buna inandırmış olmak isterdi, ama onu ırgalamıyordu bu. Aslında, babam, inançlarını değiştirmeyi, çocukları kendi seçecekleri yoldan saptırmayı hiç arzu etmiyordu. Müdahale etmek istemeyişi sadece ters bir tepkiyle karşılaşmaktan korktuğu için değil, kararların kendiliğinden olgunlaşmasını kural edindiği içindi. İşte bundan dolayıdır ki, kararını evet ya da hayır diye açıklamanın tamamen kendisine düştüğü durumlar dahil, asla kesin bir tavır almıyordu.

Kardeşimin, Parti'ye girmeden önce, ülkenin merkez bölgesindeki cumhuriyetlerden birinde tahrip edilmiş bir demiryolunun yeniden yapımını, sonra, ülkemizi hem Avrupa'ya hem Asya'ya bağlayacak olan Kardeşlik-Birlik otoyolunun yapımını ve nihayet, akaçlama ve bataklık kurutma yoluyla Cumhuriyetimizde bir yapay göl düzenlemeyi amaçlayan gençlerin gönüllü çalışma kampanyasına katılması gerekiyordu. Annem, onu belirsizliklerle dolu olduğuna inandığı yollara salıvermekten hoşnut değildi. Babama özgü kader anlayışının kardeşimin bağrına da çöreklendiğini söylüyordu kendi kendine. Tek bir fark vardı: Babam tehlikeli savaş yıllarında yola koyulmuştu. Gerçi yapayalnız kalmasına sebep olmuştu ama bu toplu göçü anlayabiliyordu annem. Buna karşılık, büyük oğlunun gitmesini kabullenmek onu üzüyordu. Prensiplerine bağlı olan babam, kardeşimin Parti'ye girmesine engel olmak istemiyordu, ama oğlunun, vaat edilenlere kendini aşırı bir coşkuyla kaptırmasından ve diğer kardeşlerin ona ayak uydurmasından çok korkuyordu. Ama ne olursa olsundu...

Babam, ancak keçimize bir ad koymak söz konusu olduğunda iyice anladı kardeşimin çok önceden politikaya atılmayı aklına koyduğunu. Aile geleneğine uygun olarak, çocuklara özentisiz adlar konulduğundan, keçiye de öyle bir ad koymamak için hiçbir sebep yoktu. Ama, Parti üyesi olacak kardeşim keçiye yakın tarihin ünlü kişilerinin adlarından başka bir ad önermiyordu. Keçiye, hemen hemen hepsi eril olan bu adlar konulamazdı gene de. Kardeşim hepimizi afallatan bir ad önerdiğinde babam, her zamanki gibi, hiçbir itirazda bulunmadı:

“Kurtarıcımızın, yüce başbuğumuzun adını hatırlatan bir adı olsun, Stalinette diyelim ona!”

Ne diyeceğimizi bilemedik. Sessizliği, annemin kundakladığı küçük kardeşimizin ağlamaları bozdu. Keçinin sütünü emzirdi biraz ve bebek sakinleşti. Biz çocuklar ise, kardeşim böyle bir ad önerdi diye ağlamak üzereydik.

Hepimizin bakışları babama çevrildi. Sorunu çözmek babama düşüyordu. Doğrusu, babamın da, hazırlıksız yakalanmış bir hali vardı. Ailenin, şüphesiz ihtiyatlı, ama ayakta kalabilmesi için çok önemli alışkanlıklarına aykırı olarak, oğlunun, meslek edinmek amacıyla, Parti’ye körü körüne bağımlı bir hale geldiğini gören babam kendini toparlayamıyordu. Oğlunu politikanın kollarına atılmaya itmiş olan sebepleri kendi içinde araştırmaya, Parti’den ve genellikle politikadan uzak durarak, içine gömüldüğü yalnızlıkta bulmaya çabalıyordu. Toplu göçler ve bu göçlerin sebep olduğu sıkıntılar arasında yalpaladığı için, yeni geldiği yerde yerleşip yerleşemeyeceğini kendi kendine korka korka sormuştu daima, çünkü nesiller boyunca bir toprağa bağlı kalmış bir aile için, o topraktan kopmak ve bir başka yerdeki hayata alışmak kolay değildi.

Kesin kararlardan daima korkmuş, ruhu toplu göçler ve kaderin indirdiği darbeler boyunca yumuşamış olan babam çocuklarının bu ihtiyatlı davranışlardan kurtulduğunu görüyordu artık. Ama bunun, onların yeni çevrelerinde ters bir sonuç yaratmasından ve kendisinin kurmuş olduğu manevi kalenin günün birinde yıkılmasından çok korkuyordu gene de.

Aslında, babamı, oğlunun Parti içinde ilerde üstleneceği görev değil, daha çok, birbirlerini anlamayı becerememeleriymiş böylesine korkutan. Kesinlikle somut hiçbir sebep olmadığı halde, sürekli tarafsızlığının, hep uzlaşmadan yana oluşunun –bir göçmen olarak yaşamak zorunda kalışının belirgin özelliği idi bu– nedenlerini araştırıyordu.

Parti üyesi olmak için adaylığını koyan kardeşimin önerdiği gibi, keçimize Stalinette denmesine karşı çıkmasını bekliyorduk; ama babam lehte ya da aleyhte bir tutum alma diye yorumlanabilecek hiçbir şey söylemedi.

Keçimizin adı Stalinette oldu böylece. Doğrusu, biz çocuk-

lar Stalin'in kim olduğunu tam olarak bilmediğimiz gibi, bu adı önermiş olan Parti adayı kardeşimizin de onun hakkında bilgisi olduğunu sanmıyorduk.

Yatakhane yerine kullanılan geniş oturma odasındaki küçük yataklarımızın üzerinde asılı fotoğrafta Tito'nun yanında duran Stalin'e: sert bakışlı, kalın kaşlı, gür bıyıklı Stalin'e bakıyorduk. Bu kadar kudretli bir insanın keçimizi ve onunla birlikte ailemizi koruyabileceğini sanıyorduk.

On İkinci Bölüm

Parti, keçimize Stalinette adı verildiğini öğrenince, ideologlar buna karşı çıktılar, ama sadece kendi içlerinde. Gerçekten, ne açıkça, ne de başka bir biçimde, tepki gösteriyorlardı, çünkü yanlış anlaşılmaktan, hatta Büyük Kardeş'in hasımları gibi görünmekten çok korkuyorlardı. Zaten, İl Komitesi Sekreteri'nin bürosundaki kasada duran dosya her geçen gün biraz daha kabarıyorsa da, Parti keçiler sorununa burnunu sokmak istemiyordu henüz – bu yönde harekete geçmek için Cumhuriyetin yüce makamlarından emir almamıştı. Stalinette'imizin yakında bu dosyada yer alacağına hiç şüphe yoktu. Ama kim bilebilirdi bunu? Babamın dostu Çanga'ya gelince, keçimizin adını öğrendikten sonra bir an şaşırırsa da, babamın dürüstlüğünden, onun hakkında duyabilecekleri ne olursa olsun, asla şüphe etmedi. Buna karşılık, iri tekelerinden birine de neden Stalin denebildiğini hiç anlamadı. Kendisi buna, bir an bile razı olmamıştı.

Başkeçi Çobanı'nın mahallesinin çok çocuklu ailelerinin evinde üç, dört ya da beş keçiye rastlanabiliyordu, ama hemen hemen tek bir teke bile yoktu. Başta Çanga olmak üzere, gözde çobanlar, sadece kendi sürüleri için değil –çok doğaldı bu– aynı zamanda diğer keçilerle çiftleştirmek için iki ya da üç tekeye sahip olabiliyorlardı. Gerçekten, açlık yıllarında, birkaç keçiye tatmin etmek için tekeler bulundurmakta hiç kimsenin çıkarı yoktu. Diğerleri gibi, Çanga da, kendi sürüsündeki tüm keçileri iki tekeyle tatmin edebiliyordu ama diğerleri gibi, yoksul çobanların aileleriyle de dayanışma içinde olmak istiyordu.

Stalinette'imiz büyüdükten sonra, gerçek bir yetişkin keçi olunca, zaman zaman garip bir huzursuzluğa kapılmaya başladı. Daha az süt veriyor, parkın bir köşesinde bir tekenin ardında dolanan diğer keçilerden dışlandığını hisseder etmez birden kaçıyordu. O zaman tutuyorduk onu, nasıl bir çılgınlığa kapıldığını bilmeksizin. Neyin acısını çektiğini bilmemekle birlikte, Stalinette'imizin davranışına kederleniyorduk. Ama Çanga, bir gün sürüsüyle evimizin önünden geçerken, Stalinette uzaktan keçileri, tekeleri fark etti ve onlara doğru koştu. Bu andan itibaren durumu bütün açıklığı ile anlar olduk: Keçimizin tekeyle çiftleşmeye götürülmesinin vakti gelmişti. Komşunun çocukları böyle yapıyor, keçilerini tekeye götürüyorlardı. Kuralın istisnası yoktu ve keçimizi coşturan sebebi keşfedince ferahlamıştık.

Böylece bir ilkbahar sabahına eriştik; cumartesi, tatil günüydü. Keçimizi Çanga'nın sürüsüne götürmek için hemen hemen bütün bir hafta hazırlanmıştık. Çanga, babamın dostu olduğundan, işin çarçabuk sonuçlanacağına inanıyorduk.

O gün horoz öter ötmek kalktık. Avluya indik. Stalinette uyanmıştı, gitmeye hazırdı ve sabırsızlanıyordu. Elimizden geldiğince kaşağıladık onu. Annemin hiç kullanmadığı bir küçük şişe güzel kokudan sürdük. Bahçeden kopardığımız çiçeklerden oluşan bir kolye taktık boynuna.

Tekeye gitmek için yola koyulduk.

Çanga yataktan kalkmıştı. Keçiler ağullarından çıkarılmışlardı ve Başkeçi Çobanı'nın evinin avlusunun ortasında duruyorlardı. Çanga bizi uzaktan fark etti ve giriş kapısını açmaya davrandı.

Keçiler, oraya biraz önce konulmuş otlardan artakalanları otluyorlardı. Birkaç teke keçilerden uzak duruyordu. Beyaz kılları altın sarısına çalan ve uzun kıvrık boynuzlu daha genç iki teke boynuzlarını tokuşturarak güçlerini sınıyorlardı. Daha yaşlı tekelerden biri Stalinette'imizi fark etti. Keçimizin önceki huzursuzluğu daha da artmış olarak gene başladı.

Çanga bizi güler yüzle karşıladı ve sıcak keçi sütü sundu. Sıkılganlığımızı hemen anladı. Utanç içindeydik ve gelişimizin sebebini ona nasıl açıklayacağımızı bilmiyorduk. Gülmeye başladı ve bizi rahatlatmak için, annemiz, babamız hakkında soru-

lar sordu. Başkeçi Çobanı'nın mahallesinde keçilerin ve genç tekelerin Stalin adından türetilmiş adları vardı, ama Çanga'nın baştekesinin, Stalinette'e göz diken ilk tekenin adının da Stalin olduğunu biliyorduk.

Stalin'in bakışı keçimizin gözünden kaçmadı. Kuyruğunu oynatmaya başladı ve boynuna geçirdiğimiz ipten kurtulmayı denedi.

Çanga dikkatimizi dağıtmak için dereden tepeden konuşuyordu bizimle. Stalinette şiddetli bir hareketle, boynundaki gevşek ipten kurtuldu.

Çanga onu serbest bırakmamızı işaret etti bize. İri tekenin gücünden dehşete düşmüştük. Gerçi keçimize, güçsüz ve narın olmasına rağmen, Stalinette denmişti ama, Çanga'nın güçlü tekesi, hiç şüphesiz, adına yaraşır bir tekeydi, boynu sert ve çıkıntılı, uzun boynuzları mızrak gibi saldırmaya hazır, çeneleri kuvvetli hakiki bir devdi bu. Stalinette tekeye çekine çekine yanaştı, sonra neşeleniverdi. Teke uzandığı yerden kalktı, bir iki kez keçimizin çevresinde döndü, sonra, adaleli vücudunu eğerek arka ayakları üzerinde dikildi. Çanga'nın keçileri, sabahın ilk saatlerinden itibaren, Stalin'in dayanılmaz saldırısını sırtlarında hissetmenin verdiği korkuyla, uzak duruyorlardı. Stalin'in kendilerine nasıl geçirdiğini tecrübeyle biliyorlardı. Azgın tekenin uzun ve başdöndürücü sarılışından sonra keçilerin ancak büyük bir güçle ayrılabilirdikleri ve canlarını kurtarabildikleri durumlar oluyordu.

Çanga'nın keçileri, sanki sıranın kendilerine geleceğini biliyorlarmış gibi, tekenin bu bilinmedik keçiye doğru atılışını ve onun önünde birden zıncı diye duruşunu bir kışkırtma olarak algılamadılar. Stalinette çekine çekine atmıştı ilk adımları ve biz tekeyi görür görmez, onu geri çekmek istemiştik. Ama çok geç kalmıştık! Teke arka toynakları üzerinde uzun süre dikilmiş olarak kaldı, Stalinette, beyaz bir aşk tanrıçası gibi, ona uslu uslu yanaştı ve onun yakıcılığını bir bakire gibi değil, yetkin yetenekli bir sevgili gibi kışkırttı. Tatlı dudakları, soluk soluğa burun delikleri, küçük pembe bir alev gibi çıkmış küçük diliyle tekeye hafifçe sürtünerek coşturdu onu. Kızışmış teke dimdik vücudunu arkaya doğru büktü, ve bir akrobat gibi sıçrayarak

Stalinette'imizi sımsıkı kucakladı. Başını iki ön ayağı arasına sıkıştırdı ve keçimizin pembe gerisini arka ayaklarıyla kendine doğru çekti. Böylece bir süre kenetlenmiş gibi kaldılar.

İri tekenin vücudunun altında mengeneyle sıkışmış Stalinette'imize bakarken, biz çocuklar ağlamaklı olduk, yerimizden fırlayıp keçimizi ayırmaya ve kurtarmaya hazırдық. Çanga bizi engelledi. Teke ayrılınca Stalinette'e doğru yöneldik. Her zamankinden daha sakin, keçimiz sevecen gözlerini belertiyordu. Döllenmiş olmasına ve bundan böyle bir yavru keçi doğurabilecek duruma gelmesine memnunduk. Ama bizi en çok sevindiren şey, Stalin'in güçlü kucaklayışından kazasız belasız kurtulmasıydı. Stalinette'imizin dayanıklılığına hayran kalmıştık. Özellikle, Stalin tarafından döllendi ve bir gün biz de güçlü bir tekeye kavuşabileceğiz diye seviniyorduk.

Güneş ufku tutuşturdu. Çanga'nın keçileri nehir kıyısında ve tepelerde otlamaya gitmek için bekliyorlardı. Başta Stalin olmak üzere, ilkin tekeler çıktı. Keçiler onların ardında sakin sakin yürüyorlardı.

Biz de, hâlâ sevinç içindeki Stalinette'imiz eşliğinde, Çanga'nın sürüsünü takip ettik. Çanga da mutluydu. Bir insanlık ışını gibi ruhlarımızın derinliklerine işleyen cömert ve tatlı bakışını üzerimizde hissediyorduk.

On Üçüncü Bölüm

Kime karşı olduğunu bilmeksizin, sanki bir zafer kazanmış gibi Çanga'nın ve Stalinette'imizin yanında kabara kabara yürüyorduk. Bir gün öncesine kadar, Çanga'yla ve öncü tekele-riyle birlikte geçen bu keçi müfrezesini evimizden özlemle ve derin bir arzuyla seyretmiştik. Oysa, şimdi biz de ona katılıyorduk.

Sanki doğa tarihinin anlamını kavramasını sağlayan bir tür şaşmaz pusula yerleştirilmişti Çanga'nın bedenine. Ete kemiğe bürünmüş doğa idi Çanga. Onun keçilere tutkusu bu doğanın tamamlayıcı parçasıydı. Vücutları ağırlaşmış yani dölllenmiş bu beyaz hayvanlar, ak süte dönüştürmek için kara toprağın özsu-yunu emineye hazırdılar daima. Keçileriyle birlikte kente inme-yeye, ağır aletler kullanmaya, çelik gibi tavllanmış işçi sınıfına dö-nüşmeye zorlamak için, kardeşlerinin dağlarından kovalandı-ğını gördüğünde Çanga, birilerinin, bu gezegenin düzenini kasten paramparça etmek istediklerini düşünmüştü: Onları do-ğaya aykırı topluluklar içinde yeni bağlarla tekrar yeniden bir-leştireceğiz diye evlerini, mallarını, ailelerini niçin darmadağın ediyorlardı? Dağlarda kalmış, keçilerden başka hiçbir şeyi ol-mayan dağ insanlarını kente inmeye ve tez elden yeni işçi sını-fına dönüşmeye niçin zorluyorlardı?

Çanga, yeni galiplerin, sosyalizm görüşünü, bir plan ya-parcasına kâğıda dökmeye, sonra da onu son yanılığlarından dolayı cezalandırmak istercesine insanların yüzüne fırlatmaya kalkışmalarını büyük bir felaket olarak görmüştü.

Dağların ritmine, esintilerine, kasırgalara, fırtınalara alışkın Çanga, hayatı hissetmesini sağlayan içgüdüsünü bu lanet kentte koruyabilmişti her şeye rağmen. Bir akarsu gibi, kendi yolunda gitmekte ayak dirediği için keçileri ve insanları kente götürmüştü ve onları yarı yolda bırakmamaya kararlıydı.

Vadinin bu köşesinde, bu harikulade pastoral manzara içinde eğlenen keçilerinin yanı başında düşüncelere dalmış Çanga'yı gözlemliyorduk. Onun hayvanlarıyla ve Stalinette'imizle ilk kez birlikte oluyorduk. Diğer çobanlar, onu uzaktan görür görmez, vakit geçirmek için sürüleriyle yaklaşıyorlardı. Neşesinin yerinde olduğunu anlayınca keçilerden söz etmeye başlıyorlar ya da babamın kitaplarından bölümler okumasını istiyorlardı.

Çanga, Balkanlar'daki bu yerel keçi türünün asıl yerini keşfetmek için, dünyadaki tüm keçilerle ilgili kitaplar okuyordu o günlerde. Yünleri muhteşem kaşmir yünlerine dönüşmüş Moğolistan ve Tibet keçilerinin belirgin özelliklerini açıklıyordu çobanlara. Kafkas keçisinin iki yavru birden doğurabildiğini öğrenen çobanlar kendilerinden geçiyorlardı. Çanga'ya bunun neden böyle olduğunu soruyorlardı, ama o, onlara ayrıntılı bir yanıt verecek durumda değildi. Bu yüzden, konuşmayı Türkiye'de, İran'da, Pakistan'da, Rusya'da, Avustralya'da, Amerika'da yetiştirilen ankarakeçisine kaydırıyordu. Çobanlar büsbütün coşuyorlardı. Bazıları bu ülkelerin adını ilk kez duyuyorlardı, bununla birlikte o güne kadar hiçbiri maltakeçisinden, apeninkeçisinden, akdenizkeçisinden söz edildiğini duymamıştı.

Öte yandan, çobanlar Çanga'dan Mösyö Seguin'in keçisinin öyküsünü gene anlatmasını istiyorlardı, çünkü onun trajik kaderinin yarattığı tedirginliği üzerlerinden atmış değillerdi. Kurdun parçalamış olduğu küçük keçinin ölümüyle avunamıyorlardı ve başka kurtların var olduğu düşüncesi onları korkuya salıyordu.

Buna rağmen çobanlara ayıracak vakti yoktu. Dağın beyaz sessizliğine gömülüyordu. İçini yeni bir düşünce kemiriyor gibiydi. Geniş alını kırışıyor, kendini düşüncelerin akışına kaptırdığını belli eden yeni kırışıklar oluşuyordu. Çobanlar Çanga'dan yayılan bu sessizliği yorumlayabildiler ve bundan dolayı onu rahat bıraktılar, yıldırımdan önceki yaz göğü gibiydi o. Her şeyin deği-

şebildiği, dağların üzerinde gökyüzünün bir anda kararırverdiği, halkların ruhunda anlaşmazlık tohumu ekip yeşertilmenin kolaylaştığı, "başka göklerden" her şeyi altüst edecek bir direktifin gelebildiği bu belirsizliklerle dolu zamanlarda Çanga'nın sessiz ve ışıltılı sakinliği insanlar için son bir umut oluşturuyordu.

Güneşin kızıl gözü uzakta kapanıyor ve bulutlar, kaybolmuş sürüler gibi, her yana dağılıyordu. Çobanyıldızı parıldayınca Çanga tatmin olmuş ve doymuş keçileriyle birlikte kente yöneldi. Göge son bir kez baktı, ama düşüncesi, sabahki gibi, hiç de açıklığa kavuşmadı.

Keçiler kente doğru indiler. Tekeler, yolu tek başlarına bilen keçilerin peşinden gidiyorlardı şimdi. Çanga'nın da onları, böylece, ağıla kazasız belasız dönsünler diye kendi hallerine bıraktığı oluyordu.

Çanga ile, keçiler ve çobanlarla birlikte düş gibi bir gün geçirmiştik. Başkeçi Çobanı'nın mahallesindeki çocuklar, biz onların önünden Çanga'nın sürüsüyle geçerken imrenerek baktılar. Böylece nehir kıyısındaki evimize vardık ve orada durduk. Sevincimizden ve herkes bizi duysun diye o dönemde sık sık işittiğimiz, ama iletmek istediği mesajı bilmediğimiz ve bize o zaman anlaşılmaz gelen, anlamını ancak daha sonra kavrayacağımız şarkıyı söyledik:

Amerika ve İngiltere proleter olacaklar!

Çanga gülmekten kırıldı ve tamamını bilmediğimiz bu şarkının nakaratını söyleye söyleye, çiti boydan boya geçtikten sonra, Stalinette'imize birlikte avluya girdik. Bütün gün ortaklıkta görünmeyişimizden kaygılandıkları anlaşılan ana-babamız kapı önüne çıkmışlardı. Çanga onları selamladı ve babam onu evimize davet etti, bir kadeh içki içmesi için. Başkeçi Çobanı daveti kabul etti ve keçiler ağıla kadar yollarına kendi başlarına devam ettiler.

Biz avluda şarkımızı söylemeyi sürdürürken babam verandaya giden tahta merdivenden ağır ağır çıktı, Çanga ardından geliyordu. Annem hurma rakısı ve tatlı getirdi, masayı hafifçe sildikten sonra gitti.

"Biz zavallı proleterler, keçilerimizle birlikte, hedef olarak seçtiğimiz Amerika'ya ve İngiltere'ye gidecek miyiz?" diye söze başladı Çanga.

"Şaka bir yana, Stalin'in ne yapacağını kimse bilmiyor! İşler sarpa sarıyor!" dedi babam, konuşmanın seyrini değiştirerek.

"Çanga, Stalin olsa da, olmasa da, biz keçilerimizle kalacağız," diyerek babamın sözünü kesti.

"Stalin olsa da, olmasa da bu kentte 'sosyalizmin yeni kuruluşuna ilişkin planların' ortaya atıldığını göreceğiz yakında, üstelik bu planlar keçilerimizi de kapsayacak," diye yanıtladı babam.

"Ben de bir felaketin olacağını sezinliyorum," dedi Çanga. "Balkanlar'da mutluluk bu kadar zaman sürebilir mi, gerçekten? Keçilerimizin gebertilmesine karar verecek birini bulurlar. Kim olabilir ki bu, bizimkilerden biri değilse eğer?"

"Tam üstüne bastın, Çanga! Kendi aramızdan çıkar en azılı düşmanlar."

"Ama, eli kolu bağlı durmayacağız biz."

"Keçilere saldırmaya karar verirlerse, onları durdurmak güç olur."

"Göreceğiz, göreceğiz," dedi Çanga.

Uzun bir sessizlik oldu.

Konuşmaksızın düşünüyorlardı şimdi. Yabancı bir radyonun ülkemizin dinleyicilerine yönelik yayını başlayacaktı. Tavuskuşu kuyruğu biçiminde bandıralı radyosunda kısa dalga üzerinden yayın yapan radyo istasyonunu aradı babam. Gong duyuldu ve yayın başladı. Birden Tito ve Stalin söz konusu oldu. Çanga ve babam, kaygıyla dinliyorlardı. Ülkemizin, tarihin yeni dalgalarının hücumuna uğrayacağını sezinliyorlardı. Biz çocukları ise tatlı bir yorgunluk bastırmişti, çok geçmeden uykunun kollarında bulduk kendimizi.

Babam ve Çanga, bütün gece odayı arşınladılar, kitapları tekrar tekrar taradılar.

Son doğumun etkisiyle halsiz kalmış olmasına rağmen, anem eskisi gibi çalışmaya başladı gene. Babamın uykusuz gecelerinin akışına uyarlıyordu kendini. Önemli bir şeyin patlak vermek üzere olduğunu o da hissediyordu, ya da, en azından sezinliyordu.

On Dördüncü Bölüm

Başkeçi Çobanı'nın mahallesindekiler, keçilerin öldürülmesi kararını beklerken kaygı içinde yaşıyorlardı. Sokaklar ıssız, çocuklar suskundu, hayvanlar mahzenlerde saklanıyordu. Savaştan önceki gibi, korkunun saltanatı başladı. İnsanlar yiyecek stoku yapıyorlardı. Pek az da olsa, kara günler için bir kenarda yiyecek bulunduruluyordu.

Keçilerden yoksun kalınca, açlıktan kurtulamayacağımızdan emindik. Parti'nin hayvanlara karşı özel önlemler hazırladığı öğrenilince unutulmaya yüz tutmuş eski kavgaların insanlar arasında yeniden körüklenmesinden korkuldu.

Korku çocuk yüreklerimize çörekledi. Gerçi, yoksul ailelerde korku hiç eksik olmazdı, ama birilerinin keçilerimizi bizlerden ayırabileceği düşüncesi bizi şimdiden kahrediyordu. Tüm hayvan sahipleri uzun zaman bu korkudan kurtulamayacaktı. Artık keçileri günlerce otlatmaya götürmedik. Sütler son damlasına kadar sağlıklıydı. Eskinin beyaz ve gürültücü sürüsü saklanınca kent kısa zamanda çöle döndü. Büyük bekleyiş başladı.

Bir sabah, sayım yapılacağı duyuruldu Başkeçi Çobanı'nın mahallesinde:

"Sayım var! Sayım var! Sayım var!"

Haber ailemize kadar ulaştı.

Verandada eski bir kitabı gözden geçiren babamın yanma oturmuş olan annem, elindeki örgüyü bir kenara koyarak:

"Hay Allah! Ne sayımı bu? Geçen sonbaharkı nüfus sayımı bitmedi mi yani?" diye bağırdı.

Babam kitabını bıraktı. Gözlüğünü çıkardı. Tam annemin sözlerini yorumlayacaktı ki, uzaktan:

“Sayım var, Parti’nin üst makamlarının emriyle tüm keçilerin sayımı yapılacak! Yetkililer sayımı en kısa zamanda düzenleyecekler,” diye bağırarak Parti militanı kardeşim verandaya daldı.

Babam haberleri kaynağından öğrenmekle övünürdü. Yerel ve yabancı radyo istasyonlarını hemen hemen bütün gece dinlerdi. Hakikatin, kendine göre yorumunu yapmak için, bazen, tanyeri ağarana kadar dinlediği olurdu. Kendini coşkunun ve iyimserliğin tuzaklarına kolay kolay kaptırmayan ciddi bir insandı. Aslında, öylesine bilgilenirdi ki asla iyimser olamazdı. “Ancak yanlış bilgilenmiş insanlardır geleceği tozpembe görebilenler” derdi bize, çoğu zaman. Çanga’nın ve evdekilerin dışında, düşüncelerini paylaşacağı kimse yoktu. Bu eksikliği radyo yoluyla giderdiği söylenebilirdi: Sanki karşısında dinleyiciler varmış gibi, önemli haberleri yüksek sesle kendi yorumlardı, çoğu kez.

Bu kente yeni gelmiş olmanın yanı sıra, akrabalarından ve (aileye yabancı, ama zamanla, birlikte yaşamaya alıştıkları için, ailenin bir parçası olan keçiler hariç) yakınlarından da yoksun kalan babam kardeşimin Parti’ye katılmaktaki gayretkeşliğini unutamamıştı. Ona göre, yerli ahalinin işlerine bulaşmak pek akıl kârı değildi, çünkü bu durumda, haklı bile olsak, onların bize inanmama olasılığı vardı. Ağabeyim Parti’ye girmeye karar verdiğinde, babam onu taşkınlıkları, kesin tasarıları, aşırı tepkileri, çılğınca davranışları, yanılışmaları konusunda uyarılmaktan geri durmamıştı.

Ağabeyimin sayım yapılacağını duyurması üzerine verandaya doluştuk.

Sessizliği ilk bozan annem oldu:

“Keçi sayımı mı? Hiç de hayra alamet değil bu!”

“Hepsini gebertmek için ne kadar keçimiz olduğunu görmek istiyorlar,” diye açıkladı ağabeylerimden biri.

Biz en küçükler, keçi sayımı yapılacağını duyduğumuzda, dokunsalar hüngür hüngür ağlayacaktık. Babam o anda tek kelime söylemedi, ama ölüm, Başkeçi Çobanı’nın mahallesindeki

evlerin kapısını çoktan çalmış olmasına rağmen, mavi gözlerinden parlayan sakin bakışı, bizi yatıştırdı.

Benliğimizi saran düşüncelerden ve önsezilerden kurtulamıyorduk. Keçiler yaşantımızın bir parçası olmuştu sanki. Bu Balkan ülkelerinde, insan bir hayvana böylesine yaklaşmamış, onunla böylesine bütünleşmemişti hiçbir zaman. Keçileri ve insanları diri tutan kendini koruma içgüdüğü, kırılabilmesi mümkün olmayan bir kolektif direnme gücüne dönüşmüştü.

Babam, Balkanlar'ın dört bir yanından, hatta başka ülkelerden gelen eski kitaplar koleksiyonundan edindiği bilgilere dayanarak, neredeyse tüm Balkan halklarının hayatlarını keçilere borçlu olduklarını anlatmıştı bize, daha önceleri. Hatta, bir seferinde, dünyanın bu bölgesindeki keçilerin tarihi yazılabilseydi, bunun kesinlikle, Balkan halklarının en iyi tarihlerinden birini oluşturacağını söylemişti Çanga'ya.

Başkeçi Çobanı'nın mahallesinde keçi sayımına ilişkin haberler yayılıyor, herkes bu haberleri birbirine aktarıyordu. Ne tür bir sayımın söz konusu olduğunu hiç kimse doğru dürüst bilmiyordu. Bununla birlikte, bir sabah, sayım kurulları, keçilerin buldukları evlere girmeye başlayınca her şey anlaşıldı. Harekât gerçekten başlayınca, ardı arkası kesilmeyen cenaze törenleri düzenleniyormuş gibi, mahallenin üzerine bir mezar sessizliği çöktü.

Annem gün doğar doğmaz kalkmıştı. Onda, yıllardan beri süregelen bir alışkanlıktı bu. Bahçede ilkin, çiçekliklerindeki, henüz olgunlaşmış bir meyve rengindeki yeni çiçekleri ve ardından üç keçimiz selamladı onu.

Kuyudan çektiği suyla bahçedeki çiçekleri sularken sayım ekibi burun buruna geldi onunla. Onları hemen verandaya buyur etti.

Gözlerine bir an bile uyku girmemiş biz çocuklar çoktan uyanmıştık. Annem kurul üyelerine, yanında bir bardak soğuk suyla birlikte, koyu şuruplu dut ikram etti. Daha sonra, babam çalışma odasından geldi. Karşılıklı selamlaştılar. Kendilerine yeterince yaprak ve dallar bırakarak iyice sakladığımızı emin olduğumuz keçilerin yanından ayrılıp yukarıya çıktık.

Kurul üç üyeden oluşuyordu. İçlerinden hangisinin kurul başkanı olduğunu keşfetmekte hiç güçlük çekmedik, deri bir palto giymiş ve de kural gereği bıyık bırakmıştı. Bıyıklı ve deri paltolu insanlar genellikle, polis, amir ya da Partili olurlardı. Yasa ve adalet onların tapulu çiftliği gibiydi. Ağızlarından çıkacak tek bir söz, her ailenin hayatının seyrini altüst edebilirdi. Korku dolu çocuk bakışlarımızı, yüzünde hafif bir gülümseme bile belirse, siyah, uzun deri paltosu ve uzun bıyıkları kendisine sert bir görünüm veren adamdan ayıramıyorduk. Üzerinden ayıramadığımız bakışlarımızı yumuşatmak ve gergin havayı dağıtmak için, hiç doğal olmayan bir nezaketle konuşmaya başladı:

“Neden bu kadar korkuyorsunuz çocuklar? Bir sayım bu, diğerleri gibi bir sayım. Şu farkla ki, nüfus sayımı değil, keçi sayımı. Korkacak ne var bundan? Devlet, elinin altında nelerin bulunduğunu bilmek istiyor sadece.”

Kurul başkanının bu beklemediğimiz sözleri bizi yatıştırma yetmedi.

En küçük kardeşim, gözyaşlarını silerek:

“Amca, keçilerimizi öldürmeyeceksiniz, değil mi?” dedi.

“Elbette öldürmeyeceğiz, keçileri öldürmeyeceğiz, yavrucuğum.”

“Onları elimizden almayacaksınız, değil mi?”

“Hayır, hayır, sadece basit bir sayım yapacağız,” dedi, kurulun ikinci üyesine bir göz atarak.

Kurulun ikinci üyesi, derisi aşınmış bir evrak çantasından renk renk sayım kâğıtları, ve büyük boy sarı bir kütük defteri çıkardı, aceleyle. Son nüfus sayımı kâğıtlarının aynı olan bu kâğıtları tanımakta güçlük çekmedik ve bu bizi biraz rahatlattı.

Annem, kurul üyelerine kendi yaptığı tatlıdan ikram etti gene ve kurul başkanı ayrıca bir kadeh dut rakısı içti.

Babam, verandadan geniş koya bakıyordu, düşünceli düşünceli. Nehrin akışını seyrederken geçmişi düşündüğü anlaşılıyordu bakışından. Gençliğinde göçler sırasında hep aynı duygular kuşatmıştı onu, ama şimdi bu Balkan kafesinden güçlkle çıkabiliyordu, çünkü bir kafesten bir başka kafese geçmek her zaman mümkün ise de, şimdi bunun ilk kafeste kalmaktan

bir farkı yoktu hemen hemen. Biz sakinleştirici sözlerin etkisi altındayken henüz, meydana gelebilecek olayları şimdiden görür gibi oluyordu o.

Sessizlik, kurulun ikinci üyesinin sert sesiyle bozuldu.

“Şimdi sayımın nasıl yapılacağını açıklamamız gerekiyor size. Bir ana defter var, –sarı kütük defterini gösteriyordu– bir de her keçi için eşgal kâğıtları.”

Kurul başkanının sözleriyle ferahlamış olmamıza rağmen, ikinci üyenin sert sesi bizi hemen tekrar korkuya saldı.

Doğru bilgiler vermek gerektiğini, aksi halde, yasa gereğince sorumlu tutulacağını hatırlatmakta gecikmeyecek olan sayım görevlisinin sözlerini babam sükûnetle dinliyordu. Ama biz çocuklar, bu sözleri duyar duymaz dehşete düştük. Hepimiz annemize sarılarak kucağına sığındık. Gözünden hiçbir şey kaçmayan kurul başkanı, astının sözünü kesti:

“Bu aile yasağı biliyor. Sen sorulara geç.”

Bu bizi hemen ferahlattı, ama babamın kaygılı bir hali vardı şimdi. Sayım görevlisi biraz şaşırmış gibiydi. Kurul başkanı emretti:

“Haydi, vakit geçirmeden başla sorulara! Güç bir görev bekliyor bizi, bu Başkeçi Çobanı'nın mahallesinde sayımı yapacak çok keçi var.”

Annem sanki özellikle kendine söylüyormuş gibi:

“Paylaşılan felakete daha kolay katlanılır,” diye mırıldandı. Ama suskunluklardan bile nem kapan biz çocuklar, onun neyi düşündüğünü kavradık.

Görevli, gözlüğünü düzeltti, çok daha yüksek bir sesle, ikinci soruyu sordu:

“Aile adınız (soyadınız) nedir?”

Babam, cevap yerine, ona bir soru sordu:

“Hangi aileyi ima ediyorsunuz?”

Kurul başkanı kabaca müdahale etti:

“Dikkat etsene budala! Bu yapraklar nüfus sayımıyla ilgili, keçi sayımıyla değil. Bunu sana kaç kere tekrarlamam gerekiyor?”

Babam belli belirsiz gülümsedi. Sadece biz fark ettik bunu, durumun iyiye gideceğini düşündük.

Görevli gözücuyla bakıyordu kâğıda, şaşkın bir hali vardı. Son nüfus sayımından artakalan bu soru kâğıtlarında, keçi sayımına uyarlanabilecek uygun şeyi bir türlü bulamıyordu. Başkanın sert bakışı onu büsbütün şaşırtıyordu. Nihayet, kendini topladıktan sonra, babama sormaya başladı:

“Kaç keçiniz var?”

“Üç.”

“Adı, lakabı, soyadı?”

Herkesi bir gülme aldı. Biz çocuklar bile gülmekten kırıldık. İçimizden biri kendini tutamadı:

“Keçilerin sadece adı olur,” dedi.

Başkan kendini tutamadı:

“Gerçekten keçilerin sadece adı olur! Bir kurula cahil adamları alırlarsa sonu budur işte,” dedi.

Başkan, soru kâğıtlarına hiç bakmaksızın, kendi sormaya başladı, çünkü herhalde kendisi de cahildi. Kurul başkanı olmuştu ama, okuma yazma bildiği için değil. Yüzlerce defa tekrarlaya tekrarlaya sonunda, soruları ezberlemişti, öyle ki, yazılı olanları okuyormuş gibi, sormaya devam etti.

“Keçilerin adı?”

“Blanchette, Stalinette ve Laideronne” diye yanıtladı babam.

Görevli, adları yüksek sesle tekrarlayarak yazmaya koyuldu: Blan...an...chette, Sta...li...nette, ama başkan birden onun sözünü keserek, sert bir sesle babama sordu:

“Anlamıyorum niçin Stalinette deniyor ve niçin ardından Laideronne geliyor?” Gerçekten anlamıyorum bunu.

Bu ânı fırsat bilen annem söze karıştı:

“Aramıza, Tanrı'nın bir ihsanı olarak karıştığı için ve günlerimiz her zaman beyaz bir ışıkla donansın diye Blanchette koyduk adını. Stalinette'e gelince, ben son çocuğumu dünyaya getirdiğim sırada evimize ayak bastı. Vaktiyle, birçok çocuğumu yitirmiştim. Üçüncüsünü satın aldığımızda, güzeller güzelydi, kurtarıcımız Stalinette'e nazar değmesin diye, üçüncüsüne Laideronne dedik. Kısacası, Laideronne'la Stalinette'i, ve Stalinette'le de kendi çocuklarımızı korumayı amaçlıyorduk.”

Başkan şaşkın şaşkın anneme bakıyordu. Sayıma nasıl devam edeceğini bilmiyordu artık, sonunda şöyle dedi:

"Aslanlarım, anlaşılan bu ailede, her şey karman çorman. Bütün halkların Büyük Kurtarıcısı'nın adının bir keçiye verildiği hiç duyulmuş mudur, görülmüş müdür? Bari bir teke olsaydı, hadi gene neyse. Ama hayır, bir tekeye'bile Stalinette adı yakışmaz. Bununla birlikte, bu çatı altında, Stalin'in bir portresi var.

Ne olursa olsun, Stalin bizim kardeşimizdir. Elbette, ortaklıkta bazı söylentiler dolaşmıyor değil. Ama Stalin, hepimizi kurtardı. Onun adı, her birimiz için kutsal bir addır."

"Bizim için, keçiler de kutsaldır!" diye yanıtladı annem.

"Anlıyorum, anlıyorum ama ne olursa olsun keçi keçidir gene de."

Yeni bir sessizlik çöktü ortalığa. Ve onunla birlikte, yeni bir korku dalgası. Babamın Stalin konusunda hakaret dolu bir yanıt vermesinden çok korkuyorduk. Daha önce olmuştu böyle bir şey. Parti militanı kardeşim keçimizin adı Stalinette olsun diye ayak direttiğinde, böyle bir tehlike belirmişti. Sayımın sadece keçiler için değil, ailemiz için de felaketle sonuçlanmasından korkuyorduk şimdi. Başkan, şaşıp kalmış üçüncü üyenin fikrini aldıktan sonra:

"Dostlarım, Stalinette'iniz sayım soru kâğıtlarının hiçbirinde yer alamaz," dedi.

Nasıl ki, felaket, halkın büyük çoğunluğu için eşit olmayan fakat özdeş parçalara bölünürse, tıpkı bunun gibi, korku da öyle bölünüyordu. Ama, iktidar mertebesinde yükseldikçe, korku daha da artıyordu, oysa yoksullarda, korku her zaman savuşturulabilir gibi görünüyordu. Kendi korku payını üçüncü üyeyle paylaşmaya çalışan başkan:

"Keçiniz Stalinette'in ad farklı şekilde yorumlanabilir," dedi. "Listelerim yüksek makamlara, Federasyon'a kadar gidecek. Sıradan bir ad yüzünden birçok baş kesilebilir. Bir başka ad koyarsanız, hepimizin içi rahat olur. Ne ad koyarsanız koyun, yeter ki Stalinette olmasın!"

Parti militanı kardeşimin, keçimizin adı Stalinette olsun diye direttiği ve babamın buna istemeye istemeye razı olduğu

günü unutamıyorduk, çünkü o, ünlü komutanların, azizlerin ya da kurtarıcılarının adlarını koymaktan kaçınmak gerektiğini, bunun yerine, çiçek arlarından ya da doğal adlardan birini seçmekle yetinmenin daha iyi olacağını ileri süren görüşten yanaydı. Bakışlarımız söyleyecek bir şey bulmaya çalışan Parti militanı kardeşimize çevrildi bu yüzden, ve o, sonunda, şöyle dedi, acar bir ifadeyle:

“Stalinette yerine Libérette yazınız, çünkü bizim için Stalin demek, özgürlük demektir.”

Memnun olduğu her halinden belli kurul başkanı:

“Evlat, Parti’ye kaydolursan, çok başarılı olursun sen!” dedi.

“Ben zaten kayıtlıyım,” diye yanıtladı, şişinerek.

Artık iyice rahatlamış olan başkan, astına, sayım işlemine başlamasını söyledi, yeniden:

“Libérette diye yaz ve soruları karıştırmamaya dikkat et.”

Sayım görevlisi:

“Cinsi nedir?” diye sordu.

“Dişi elbette,” dedi başkan, adamı tersleyerek.

“Ama bir teke de olabilir bu hayvan!” diye yanıtladı, ilk kez diklenerek.

Küçük kardeşlerimden biri:

“Keçileri, Tahtaköprü’nün öte yakasına, Başkeçi Çobanı’nın tekesine götürüyoruz,” diye belirtti.

Görevli, gene güç duruma düşmüştü. Başkan ona öfkeyle bakarak, devam et dedi:

“Milliyeti?”

Bu kez, babam kendini tutamayıp güldü. Biz çocuklar gülmek için zor tuttuk kendimizi.

Başkanın övücü sözlerinden cesaret alan Parti militanı kardeşimdi ilk yanıt veren:

“Balkanlı!”

“Balkanlı!” diye işaretledi görevli.

“Keçilerin milliyeti olmaz. Keçilerin cinsi olur. Cinsini sor-sana,” diye üsteledi başkan. “Geçerli olan milliyet değil, cinstir. Keçileriniz hangi cinstendir?”

Babam:

“Beyaz donlu ankarakeçisi,” diye yanıtladı.

Görevli, gene ölçüyü kaçırdı.

"Mezhebi?"

"Keçilerin dini olmaz, kaz kafalı!"

Annem mırıldandı:

"Olmaz olur mu hiç, keçilerin imanı vardır, hatta bazen insanlardan çok daha iman sahibidirler."

"Keçilerin yaşı?" diye devam etti görevli.

"Bilinmiyor!"

"Derisinin rengi ve özel işaretleri?"

"Blanchette bembeyaz; Stalinette –afedersin, Libérette– beyaz, boynu kestane rengi; Laideronne'a gelince, siyah benekli beyaz."

Görevli, soruları sormayı tamamlamıştı.

Başkan:

"Sanıyorum, bitirdik!" dedi kasılarak.

Son bir kadeh rakı daha içti ve:

"Aramızda bu kadar cahil olmasaydı işler daha çabuk bitirdi," dedi ayrılırken.

On Beşinci Bölüm

Babam çaktırmadan, annemin kulağına “Stalin’le ilişkiler tamamen koptu,” diye fısıldayınca, biz çocuklar zavallı Stalinette’imizi düşündük hemen. Onu görmek, okşamak, kollarımızla sarmak için yaşlı gözlerle indik aşağıya. Her zamanki gibi, isteksiz ve sakin karşıladı bizi, sonra bakışlarını bol özsu ot saplarına çevirdi.

Bize göre, Tito ile Stalin arasındaki bozuşmanın, bir bakıma, keçilerimizle, özellikle Stalinette’imizle ilgili olduğu ölçüde bir anlamı vardı sadece. Babamın, en yeni haberleri öğrenir öğrenmez, annemin kulağına Stalin konusunda fısıldadığı sözleri anlamaya gayret ediyorduk.

Annem boyuna aynı sözcükleri tekrarlayarak dile getiriyordu tepkisini:

“Yeter ki savaş olmasın! Yeter ki savaş olmasın!”

Keçimize Stalinette diye seslenemez olduk. Kendi adına alıştığı için, Stalinette demediğimiz zaman huysuzlanıyordu. Ama adını sık sık tekrarlırsak, keçimizi bizden ayırırlar ve öldürürler diye korkuyorduk.

Tito ile Stalin arasındaki iyi ilişkilerin sona erdiğinin duyurulması, keçilerin defterinin çok yakında dürüleceğini gösteriyordu. Bu olasılık, tüm Başkeçi Çobanı’nın mahallesini, tüm kenti, tüm ülkeyi korkuya salıyordu. Bizler Stalinette’ten dolayı herkesten çok korkuyorduk. Sadece keçileri bizden ayırıp öldürmekle kalmazlar, aynı zamanda ailemizi de cezalandırabilirlerdi. Başta Stalinette olmak üzere, keçilerimizi kurtarmak

için türlü planlar kuruyorduk. Bol yiyecek sağlayıp keçilerimizle birlikte yakınımızdaki dağın mağaralarında saklanmayı, ortalık yatışınca ve özgürlük sağlanınca kente dönmeyi tasarlıyorduk. Keçilerin öldürülmeyi hak edecek ne gibi bir zarar verdiklerini kavrayamıyorduk. Babamın kitaplarından da öğrenilebileceği gibi, tüm insanlar keçiler sayesinde yaşamıyorlar mıydı? Bundan sonra onların başına ne gelecekti! Başkeçi Çobanı'nın mahallesi, bize göre, büyük taş kalenin yakınında beyaz bir hayat kalesi olarak gelişmişti. Analar, keçilerin sütleri sayesinde ölümün pençesinden kurtarıyorlardı çocuklarını. Balkanlar'da insanlarla keçiler arasındaki bu sevgi saf, tam, kutsal bir sevgiydi. Farklı mezhepler ve milliyetlerden insanlar keçiler aracılığıyla yaklaşıyorlardı birbirlerine. Bu insanlar Tanrı'nın var olmadığına inandırılmak istendikçe, Tanrı'nın, bu dünyaya, hayatı uzatmak için gönderilmiş keçiler aracılığıyla var olduğuna daha çok inanıyorlardı.

Başkeçi Çobanı'nın mahallesinde keçi sahibi aileler, hayvanlarını kurtarmak için, tek başlarına ya da hep birlikte mümkün ve akla gelebilecek tüm planları geliştiriyorlardı. Bizim ailede, babam işe gider gitmez, keçilerin yok edileceğine ilişkin haberleri ilkin biz öğreneceğiz ve böylece, ilk biz bir şey yapacağız umuduyla radyoyu gitgide daha sık dinliyorduk.

O günlerde, büyüklerimiz, bizi kaygılandırmamak ve üzmemek için keçilerden söz etmiyorlardı. Bununla birlikte, bir gün, radyo, keçilerin yok edilmesine ilişkin ilk haberi duyurdu. Sesi çın çın öten spiker:

"Keçiler sosyalizmin can düşmanıdırlar, keçiler yüzünden, şanlı işçi sınıfımız komünizme hiç ulaşamayabilir. Keçiler, sosyalizmin tüm varlığını: ağaçları, ormanları mahvediyorlar. Bundan dolayıdır ki, el ele vererek onları yok etmemiz gerekir," diyordu.

Radyodan zehirli oklar gibi yayılan bu sözler bizleri derinden yaralıyordu. "Sosyalizm", "komünizm", "işçi sınıfı" sözcüklerinin anlamını kavramıyor da olsak, biz çocuklar, durmadan tekrarlanan bu sözlerin keçilerimiz için en tehlikeli sözler olduğunu düşünüyorduk. Hüngür hüngür ağılattı bizi bu sözler. Sonra, keçilerimizin hâlâ orada olup olmadıklarını denetle-

mek ve onları yukarıya, odalarımıza götürüp, babamın eski kitaplarını koyduğu gömme dolaplara saklamak için avluya açılan mahzene indik.

Stalinette, en tehlikeli addedildiği için, ilkin o götürüldü yukarıya, ama sonra, sıra diğerlerine geldi. Sözcüklerin üzerine basa basa konuşan spikerin sesi radyodan yayılıyordu:

“Keçileri tasfiye edelim! Ülkeyi kurtaralım! Beş yıllık planı, keçiler olmaksızın başaralım.”

Stalinette’in isim babası Parti militanı kardeşim, tavuskuşu bandıralı radyoya dikmişti kulağını. Anlamını bilmediğimiz sözcükleri yorumluyordu bizi yatıştırmak için, ama tamamen ters bir etki yaratıyordu bu!

Onu daha az anlar oluyorduk.

Küçüklerin gözyaşları dinmek bilmiyordu.

Keçiler kurula kurula arşınıyorlardı odayı.

Spiker bir türlü susmuyordu:

“Keçiler tasfiye edilince, tarlalar ve ormanlar yeniden canlanacak, görünmez bir enerji fışkıracak; toprak bizim katkımızla, cennet bahçesine dönüşecek. Tüm ülkede milyonlarca çoban, zapt edilemez işçi sınıfına dönüşecek. Madenciler toprağın derinliklerini oyarlarken onlar büyük fabrikaları kuracaklar.”

Radyo çın çın çınıyordu. Korkmuş keçiler odanın içinde dört dönüyorlardı. Babamın odaya girdiğini fark etmedik. O saatte, genellikle işte olurdu. Nemli gözlerimizle baktık ona. Ne zaman başımıza bir felaket gelse, onun yumuşak sesinden, güç zamanları geriletken yatıştırıcı bakışlarının ıslık ıslık mavi parlaklığından bir teselli beklerdik.

Babam ailenin ve keçilerin tüm sırlarını biliyordu. Onun varlığı daima yatıştırıcı bir etki yaratıyordu. Radyonun sesini kıstı, keçiler sakinleşti ve biz spikerin konuşmasını dinlemeye devam ettik:

“Çobanlar, iş işten geçmeden aklınızı başınıza devşirin, bırakın keçileriniz tasfiye edilsin! Traktörler, ekskavatörler, biçerdöverler, lokomotifler sizleri bekliyor. Bu makineleri keçilerinizle çekebileceğinizi mi sanıyorsunuz? Atalarımızın dediği gibi, keçilerle tarla bile sürülemez.”

Annem babamın işten döndüğünü hissetmişti. Bir anda karşımızda bulduk onu. O da kaderin darbelerini benliğinin derinliklerinde hissediyordu. Aynı spikerin söylediklerini bizimle birlikte dinlemeye gelmişti:

“Genç ve yaşlı çobanlar, anneler, çocuklar, yenilmez Partimiz yeniden bir düşmanla karşı karşıya bulunuyor. Faşizme karşı girişilen savaşta halkı zafere götürmüş olan şanlı Partimiz, keçilerin, sınıf düşmanının kullandığı bu beyaz şeytanların hakkından da kolayca gelecek. Sınıf düşmanının mülkleri, mağazaları ellerinden alındığı için, kötülük yapmak düşüncesinden başka bir şeyleri kalmadı; ve beklenildiği gibi, keçilerle anlaştılar.”

Radyodan yükselen sesi babam kaygıyla dinliyordu. Tasalandığını ne kadar belli etmemeye çalışsa da, bakışları hayal ve düşüncelerimizle yüklü geminin yol aldığı o mavi serinliği yansıtmaz olmuştu gene de.

Babam öngörülen önlemlerin acımasız olacağını hissediyordu. Kaderin ta kendisine benzeyen bu uğursuz radyodan yayılan sözler ailemizi hem geçmişe, hem de geleceğe karşı uyarıyordu – ama, gene de kaygılandırıcıydı ve belirsizliklerle doluydu.

Ve spiker devam ediyordu:

“Yoldaşlar, köylüler ve köylü kadınlar, gençler ve genç kızlar, tüm halkın katılımını gerektiren geniş kapsamlı bir eylem bizi bekliyor. Azıtan sınıf düşmanı başkaldırıyor. Onun başını kesmek gerek. Biz üretim kooperatifleri kuruyoruz, o baltalıyor; biz tüketim kooperatifleri kuruyoruz, o mağazalarını geri istiyor. Ama Partimiz şanlı bir geçmişten yararlanıyor, sonunda biz galip geleceğiz ve keçiler yenilecekler. Hepinizi, eylemimizin ne kadar haklı olduğunu anlamaya, bize zaman kazandırmak için, keçilerinizi başınızdan savmaya çağırıyoruz. Parti sizin yanınızdadır. Hangi türden olursa olsun, düşmanın yok edilmesi konusunda büyük bir devrimci tecrübeye sahiptir.”

Radyoyu gözlerimizi bir an bile babamdan ayırmaksızın dinliyorduk. Yüzünün gerginliği kayboluyordu şimdi, gözleri bizi yatıştıran mavi parlaklığına kavuşmuştu. Radyonun saldırgan yayınının büyük bir güçsüzlüğü ifade ettiği açıkça görülü-

yordu. Babam, her şeyden çok, kaderin beklenmedik ve sinsi darbelerinden korkuyordu. Ama, bu sefer olduğu gibi, uyarılınca, bu darbelere daha iyi karşı koymaya hazırlanacak vakti vardı. Radyodan yükselen ses, her ne kadar hepimizin canına okuyan bir tonda devam ediyorsa da, babam bu sebepten dolayı sakindi:

“Keçilerin tasfiyesi planı, Cumhuriyet’in en yüksek makamlarına varıncaya dek, üst düzeyde federal yetkililer tarafından tüm ayrıntılarıyla hazırlandı. Yani en yüce makamların eseridir bu. Kentimizde keçilerden en çok zarar görenleriz. Ama hangi başkent bu pis keçileri, Başkeçi Çobanı’nın mahallesini ve merkezdeki bu melun beyaz karşı-devrim ocağını barındırabilir... Orada üç ila beş keçi sahibi aileler, tüm keçi sürülüleriyle birlikte bağnaz çobanlar olduğunu düşünürseniz...”

Spiker, Başkeçi Çobanı’nın mahallesindeki keçilerden söz ettiği anda, babam onun sözlerini ilk kez yorumladı:

“Yani, mahalle özellikle en yoksulları barındırdığı içindir ki en çok keçi orada bulunmaktadır, demek istiyor!”

Fakat kim dinleyebilirdi ki babamı? Spiker ateş püskürerek ve sözlerine son vermek üzere olduğunu belirten bir tonda konuştu:

“Yoldaşlar düşman bizi uykumuzda bastırmamalıdır. Parti, keçilere karşı girişeceğimiz eyleme ilişkin kesin kararlar aldı şimdiden. Direktifler verildi. Millet Meclisi, ivedilikle toplanarak, keçileri yasaklayan yasayı onaylayacak. Milli Cephe’ye gelince, gerekli açıklamalar kampanyasına şimdiden başlamalıdır. Kahrolsun keçiler! Yaşasın halk!”

Başkeçi Çobanı’nın mahallesindeki her ailenin hayatına acı bir tat vermiş olan bozguncu ses nihayet susmuştu.

Ardından, kitlelerin devrimci marşları başladı. Babam radyoyu kapattı. Bugünlük bu kadar yeterdi. Bu kadarı bile fazlaydı.

Gerilimi düşürmek ve bize henüz herhangi bir felaketin eşiğinde olmadığımızı göstermek için annem ev işlerine yardım etmemizi istedi bizden.

Sonra keçilerimize koştuk. Sanki onlardan ayrılacakmışız gibi, hepsini gözyaşları içinde bağrımıza bastık. Balkanlar'ın azgınlıklar ve belirsizliklerle dolu bu uğursuz zamanlarında uğradığımız hakaretleri paylaşan sakin bakışlı, neşeli bu küçük yaratıkların ruhlarıyla bizim ruhlarımız arasına kim girebilirdi ki?

Doğduğumuz anda ve büyüme çağında sütün görünmez akışıyla içimize yayılmış olan bu beyaz maddenin tamamlayıcı parçası oluyorduk.

Oysa, şimdi bizi keçimizden ayırmak istemek, bizi kendimizden ayırmak demektir.

Stalinizmin, komünist olmaları için ruhlarımızı böylesine sınamaya ihtiyacı var mıydı?

Henüz başka hiçbir yerde denenmemiş olan bu fikirleri için bizim benimsememiz gerekiyor ve niçin içimize sindirmemiz isteniyordu?

Ülkemizle Stalin arasındaki ilişkilerin beklenmedik gidişatı yüzünden, her şeyden önce, Stalinette'imizi kucaklıyorduk, ona acıyorduk. Şüphesiz ilk onu ayıracaklardı bizden!

Babam, günlerinin her zamanki ritmini yitirmişti. Tüm davranışlarını izliyorduk. Ailemizde meydana gelen ölümler sırasında bile davranışı ve yüzünün ifadesi hiç bu kadar değişmemişti. Gözleri, şüphesiz şimdi karamsar görüşler yansıtan ruhunun aynasıydı. Kolektif felaketi bu açıdan düşünüyordu. Annemin, paylaşılan felakete daha kolay dayanılır demesi, bizi bir bakıma teselli etmiş de olsa, ölümün kapımızı çalacağı kesindi gene de. Bu defa ölüm, ailemize ve Başkeçi Çobanı'nın mahallesine uyarıda bulunuyordu. Babam, sinirinden, gene radyoyu açtı. Olayların gelişmesini tüm ayrıntılarıyla öğrenmek istiyordu. Radyodan şimdi bir başka ses yankılanıyordu:

"Yoldaşlar, işçi sınıfının ve köylü sınıfının temsilcileri! Yugoslavya Komünistler Birliği Merkez Komitesi'nin bildirisini dinlediniz. Saflarınızı sıklaştırın. Stalin bizi sosyalist topluluktan çıkardı. Faşizme karşı mücadelede çelikleşmiş şanlı Partimizi dize getirmek istiyordu. Bizi köleleştirmek istiyordu, ama biz teslim olmadık. Milli kurtuluş savaşında bizi yönetmiş olan Önderimiz, son savaşı kazanarak ülkemizi kurtardı."

Radyo, yıllarca huzur içinde yaşamış bu eve dehşet saçıyordu. Tarihin tek bir günde içini daha iyi boşaltması için bu derece birikmiş ve yoğunlaşmış olması mümkün müydü? Tarihin Balkanlar'da daima böyle davranmış olduğu gerçektir: Gelmesiyle gitmesi bir oluyor ve insanların ruhunda güçlkle eriyen bir buz kabuğu bırakıyordu.

Bu radyo aklını kaçırmış gibiydi. Babam önce biz çocukları, sonra da annemi kaygılandırmasın diye yıllardır radyonun sesini kısmıştı. Her şeyden önce, ahalinin ruhunu bir çekiçle vururcasına biçimlendirmeyi amaçlayan propagandanın kaba sloganlarını denetlemeye çok önem veriyordu. Ama bu defa, evde her zamanki düzen bozulmuştu ve herkes salt kendi bunalımının açığa vurulması pahasına da olsa, buna alışmak zorundaydı.

Spikerin, Stalin'le kesin bozuşmaya ilişkin son sözcükleri, bizi çok daha büyük bir kaygıya salmıştı. Gene Stalinette'imizin yanına koşmamız pek doğaldı. Bundan böyle onun için kurtuluş umudu kalmadığını biliyorduk. Senaryolar ne olursa olsun, bunun acısını yoksullar çekecekti. Stalin'le iyi ilişkiler sürdürülseydi, onun şanlı adını gülünç hale düşürmekle suçlanacaktık; onunla bozuşmak zorunda kalındığı için, Stalincilerin daniskası diye damgalanmakta gecikmeyecektik. Şimdi, hepimiz, bizi cömertçe kurtarmış olan ve Balkanlar'm bu güney bölgelerinde Stalinizmin kesinlikle, ilk kurbanı olacak yarattığı yitirmenin acısını hiç unutamayacağımızı anlamasını istiyormuşuz gibi sarılıyorduk keçimize...

Radyodan yeni devrimci şarkılar yayılıyordu:

"Ey Yugoslavya, halk seni tebcil etti!.. Halkın kahraman evladı Mareşal Tito'nun yanında, hiç kimseden korkumuz yok artık..."

Cehennemdi bize müjdeledikleri! Zavallı bizler ve zavallı keçiler! Keçiler dönemi hepimizin ortak dönemi olmuştu. Bizi ondan ayıracaklardı...

Yeni devrimci şarkılar devam ediyordu.

Babam radyoyu kapattı, kordonu çıkardı ve bu kadar kısa zamanda, bir sürü huzursuzluk yaratmış olan bu çıldırmış aygıtı odasına götürdü. Ev eski alışılmış sessizliğine, hıçkırıklarımla bağdaşan derin bir sessizliğe daldı.

Stalinette'le ve diğer keçilerle birlikte çıktık.

Nehre yaklaştığ, sanki Tarihin yeni gidişatını orada doğru-
lamak istemiştik. Ama, uzun titrekkavakların gölgesi mavi-ye-
şil suda dans ederken nehir her zamanki gibi akıyordu.

Kıyı boyunca dikilmiş sölđüt korucuğuna yönelidik, saf su
ve bol özsulu yapraklar aramak için. Sanki sözleşmişler gibi
mahallenin çobanları ve keçileri, yeni gelişmelerden haberdar
oldukları için nehre yönelmişlerdi.

Güneyde, martılar denizden kanat çırparak gelirken, neh-
rin önce maviye, sonra yeşile dönüşen suları beyaz ve kımıl kı-
mıl kıyılarla donandı. Çocukluğumuzun, keçilerin yanında ya-
şanmiş cennetinin son anları böyle geçti.

On Altıncı Bölüm

Hayatımız boyunca karın en beyazını ve en yoğununu seyretmek isteseydik, geriye dönmemiz, çocukluğumuza, keçiler dönemine yönelmemiz gerekecekti. Bembeyaz ve tepeleme karlar, büyüdüğümüz ve kök saldıığımız kentten, gerçekte, ebediyen kayboldu. Yıllar, yıllar sonra lapa lapa kar yağdıysa da, hemen kirlenen ve çirkinleşen bir kardı bu. Sonra, kar, kenti uzun zaman buzların ve köleliğin sultasında bırakarak eridi.

Çocukluğumuzda kar lapa lapa yağdığı zaman kent büyülendir, bir peri masalındaki gibi, bembeyaz olurdu. Karda kendilerine bir yol açanların ilki, yüzyılın başında piyasaya çıkmış kira arabalarıydı. Avlulardaki çeşmelerde oluşan buz parçaları hayatta daima görülenlerden çok daha olağanüstü saraylar, kaleler meydana getirirlerdi.

Keçilerimizle birlikte bu beyazlık içinde ortaya çıkıyorduk. Kar gibi beyaz keçilerin gözleri çocukluğumuzu ısıtan sayısız küçük güneşler gibi parlıyordu. Bunun keçilerle birlikte geçirdiğimiz son kış olduğu, rüyada bile görsek aklımıza gelmezdi.

Stalin'le bozuşma ve bunun yol açtığı sonuçlar yüzünden (ilkin, ülkenin büyük bir yalnızlığa itilmesi, açlığın artması, sonra Amerika'dan gelen ve daima hatırlayacağımız o unutulmaz et, şeker, yumurta, süttozu kolileri) ülkeyi sarsmış olan karışıklıklardan; ilk sınır çatışmalarından, ülkemizin ve sosyalist komşularımızın sınırlarında öldürülmüş ilk kurbanlardan ve nihayet bütün bunlardan sonradır ki, keçi yetiştirilmesini yasaklayan kanun sonunda kabul edilmişti, fakat Cumhuriyet-

ler'in *Resmi Gazete*'sinde bir türlü yayımlanmadığı için, yürürlüğü konması o zamana kadar mümkün olmamıştı. Uçurum açılmış ve lapa lapa yağan gümüşü karla birlikte çığ basmıştı.

Bir savaş arifesindeki gibi, korku insanların peşini bırakmıyordu. Sona eren savaşın, ölülerin, kampların, sürgünlerin yarattığı korku henüz yatışmamışken, buna bir de, keçilere karşı ilan edilen savaşın sebep olduğu korku eklenmişti.

Kanun bundan daha sert olamazdı: keçiler tasfiye edilecekti, başka yolu yoktu bunun. Keçi sahipleri razı olmaya yanaşmadıkları takdirde, özel olarak eğitilmiş bir üçlü, mahallinde boy gösteriyordu. Elbette, bir de pala vardı ellerinde. Ölümlerden ölüm beğenmek kalıyordu geriye. Ama kim keçilerine, yani kendine kıyabilirdi ki?

Stalin'le bozuşma, çok kısa bir erteleme sonucu keçilerin canlarını kurtarabilecekleri umudunu yarattı bizde; Stalinizmden sonsuza dek kurtulduğumuzu düşünüyorduk. Ama Stalinizm, içimizden uzun zaman, hatta bazıları için, ebediyen çıkmayacaktı. Bize göre, en önemli şey, keçilerimizin mümkün olduğu kadar hayatta kalabilmeleri idi, salt bunun için, Stalin'le uzlaşabilir, onun huzurunda "hatalarımızı" kabul edebilirdik.

Bundan dolayı, Tito ile Stalin arasındaki büyük bozuşmadan sonra, ister ilkbaharda ya da yazın, ister sonbaharda ya da kışın, keçilerimizi son kez gezdirdiğimizi tüm gerçekliği ile düşünüyor ve hissediyorduk. Mösyö Seguin'in küçük keçisinin öyküsünde olduğu gibi, kurdun bizi sıkıştırdığını biliyorduk. Gerekirse, keçilerimizi, kendi hayatlarımız pahasına da olsa, savunacağımıza yemin ediyorduk. O zavallılar ise, ne karşı koyuyorlar, ne de onaylıyorlardı. İstedikleri tek şey, kurtarıcı süte dönüşecek olan otlarıydı.

Keçi yetiştirilmesi yasaklanınca ve bu karar ile bu kararın fiilen yürürlüğe konması arasında geçen zaman boyunca keçileri bizimle birlikte her yere, hatta okula bile götürdük. Mademki onları bizden ayırmak istiyorlardı, o halde, bizi de keçilerimizle birlikte götürmeliydiler.

İlk kez yoğun kar yağdığı gün okula tek başımıza gitmek bize çok zor geldi. Büyüklerimizden keçileri biz dönünceye kadar gizlemelerini rica ettik. Okulun avlusunda o ardı arkası ke-

silmeyen şamata dan eser yoktu. Diz boyu kardan dolayı gürültü patırtı etmek mümkün değildi orada. Bununla birlikte, geçmiş yıllarda, kar da yağsa, çocukların şamatalarını hiçbir şey önleyemezdi. Beklenmedik bir şey mi olmuştu? Bir korku çöktü yüreklerimize.

Öğretmenimizin üç çocuğu ve Douce adlı bir küçük keçisi vardı. Mevsim ne olursa olsun, küçük keçi okulun karşısında, öğretmenin evinin önünde bulunurdu. Keçilerimizi otlatmaya götürdüğümüzde Douce'u da alırdık. Aslında, onu kimin, ne zaman götüreceğini kendi aramızda kararlaştırırdık, çünkü, herkes öğretmene yaranmak için değil, erken yaşta annelerini yitirmiş küçük çocuklar için onunla birlikte olmak isterdi. Vakti gelince Douce'u bile Çanga'nın tekesine götürdük. Gerçekten, bizim keçimiz gibiydi o.

Ama hayret, okulun önünde değildi, ilk kez oluyordu bu! Belki de kar yüzünden onu başka yere koymuşlardır diye düşündük, kendimizi avutmak için. Ama hiç de öyle değildi.

Öğretmenimiz okulun kapısının eşiğinde tek başına duruyordu. Kendisine sormamıza meydan vermeden, Douce'un hayatta olduğunu, geri geleceğini söyledi. Çocukları da oradaydı, üzgündüler. Annelerinin ölümünden sonra, öğretmenin küçük çocuklarını kesin bir ölümden Douce'un kurtarmış olduğunu biliyorduk.

"Douce nerede?" diye sorduk kendi kendimize, fakat onun başına geleni, ancak daha sonra anladık; doğrusunu söylemek gerekirse, hiçbir zaman gerçekten anlamadık.

Douce'u gizlemeden önce, öğretmenimiz, yasak olduğu halde keçi beslediği için, mahkemece uyarılmıştı. Şüphesiz, öğretmen daha önceleri de bu konuda uyarılmıştı; özellikle, keçisine el konulmasını isteyen öğrenci velileri tarafından; ama o, Douce'unu kendi yanında alıkoymakta ayak diremişti. Ailesinin Douce'tan vazgeçebilmesi imkânsızdı. Eğer öğretmen Parti üyesi olmuş olsaydı, belki de hakkında, çok daha sonra dava açılırdı. Ama durum böyle olmadığı için, Douce, tasfiye edilecek keçiler listesinin başında geliyordu, çünkü okul kapısının eşiğinde küçük keçisiyle birlikte duran öğretmen birçok kişinin göz zevkini bozan bir manzara oluştuyordu.

Bununla birlikte, resmi makamların ve Parti'nin açıkça görülen stratejisi vardı: Toplum ve kültür hayatında önde gelen bir avuç aydının keçileri hemen tasfiye edilirse, ondan sonra, sıradan çobanların hakkından gelmek, onlar için, şüphesiz daha kolay olacaktı.

Şikâyet öğretmene tebliğ edilmiş ve böylece, kanunun boy hedefi olmuştu. O dönemde, biri hedef alındı mı, vurulacağı kesindi, çünkü kimin ateş ettiği, tetiği kimin çektiği, kimin keçilerden dolayı ateş ettiği, kimin göze girmek için ateş ettiği bilinmese de, öğretmen şikâyetin davayla sonuçlanacağını, dolayısıyla, keçinin kafasının uçurulacağını, kendisinin de hapishaneyi boylayacağını çok iyi biliyordu. Başka seçeneği yoktu.

Yoğun kar yağışlarından önce, bir sabah, tanyeri henüz ağarırken, öğretmen Douce'u aldı ve dağa yöneldi. Öyle görünüyordu ki, Mösyö Seguin'in keçisinin ölümünün Balkanlar'daki varyantı bir başka biçimde de olsa, tekrarlanacaktı. Tarihte olduğu gibi, burada da bir kurt vardı, fakat hangi kurt olduğu bilinmiyordu. Gerçekte, birçok kurt vardı.

Böylece, Douce yola koyuldu. Onu dağın tepesine, hışırtılı bir düzlüğe, ıssız bir kulübeye götüren doruklar üzerindeki bu hiç bilinmedik yola sessizce uyum sağlıyordu. Orada, hiç kimsenin hatırlamadığı son derece yoksul bir aile yaşıyordu: Bir ihtiyar adam, bir ihtiyar kadın ve bir keçi yavrusu. Hayatlarını kazanmak için, çok uzun zaman önce uzaklara gitmiş olan çocuklarından ne bir iz, ne de haber vardı.

Dağın yalnızlığı içinde kaybolmuş bu insanları keşfetmiş olduğu andan itibaren, öğretmen onları kendi ailesiymiş gibi sevmeye başlamıştı. Onlara sıcak giysiler, yiyecek, şeker, tuz götürmek için, yılda üç kez oraya gidiyordu. Uzun zamandan beri dağın tepesinde yaşayan ve vadiye inemeyen ihtiyarlar Douce'u kendi çocukları gibi karşıladılar. Belirli bir süre için, demişti öğretmen, ne kadar süreceğini kendisi de bilmeksizin. Keçiler dönemini uzatabilmenin bir çaresi bulunur diye umuyordu sadece. Bu arada, ihtiyarlar keçilerle birlikte ve keçiler için yaşayacaklardı. Ve bu umut tükendiği takdirde, ormanda özgürlük içinde yaşayacaklardı ve vahşi hayvanlar –kurtlar, elbette– onları Mösyö Seguin'in keçisi gibi, bir anda parçalaya-

caklardı. Her Şeye rağmen, öğretmen, keçisinin ve hemcinslerinin, insanoğlunun nankör eliyle kullandığı palanın altında can vermeyeceklerine seviniyordu.

Öğretmen dağdan dönmedi. Lapa lapa yağan kar, herhalde yolunu kapatmıştı. Belki de bir çığ kapatmıştı. Dönüş yolunda onun başına geleni hiç kimse bilmedi. Mahkemeye gidildi. Cellatlar da gelmişti. Ama öğretmen yoktu. Sadece çocukları oradaydı. Onları besledik, süt ve ekmek kabukları getirdik. Yargıçlar bizi de sorguya çektiler. Sayım komisyonu üyesi de onların arasındaydı. Öğretmenin ve Douce'un nerede saklandığını sordular. Keçileri otlattığımız yere kadar gitmeye zorladılar bizi. Hapiste yatacak yaşta olmadığımız için, çocuk ıslahevine yollamakla tehdit ederek korkutmak istediler. Sonunda, hiçbir Şey bilmediğimizi anladılar. Dağda araştırma yaptılar. Öğretmeni bulamadılar. İlkbaharda, karlar eriyince de dönmedi öğretmen. Çocukları yetimhanelerde yitip gittiler. Ne onları, ne de öğretmenle Douce'u bir daha hiç görmedik.

Daha sonraları, büyüdüğümüzde, ne zaman yoğun kar yağsa, öğretmeni, çocukları ve keçiler dönemini yaşamış olan bizleri arayan Douce'un toynaklarının izlerini görürüz umuyla bembeyaz alanı tarardık.

On Yedinci Bölüm

Keçilerin yasaklandığına ilişkin ilk duyuruyla birlikte, Başkeçi Çobam'nın mahallesine büyük bir korku çöktü. Çanga'nın çok keçili sürüsüyle birlikte ortadan kaybolmuş olduğu öğrenince bu korku daha da arttı. Her ailenin, kendi keçilerini kurtarmak için bir planı vardı sanki. Ama hem keçilerimizin akıbeti, hem de Çanga'nın ortalarda görünmeyiş, en azından bizleri de kaygılandırıyor.

Herkes Çanga'nın nerede bulunduğunu, sürüsünün nereye gittiğini soruyordu kendine. Her yanda türlü söylentiler dolaşıyordu. Parti'nin yaydığı söylentilere göre, Çanga sürüsüyle birlikte teslim olmuştu. Başkalarına göre, keçileriyle birlikte sınırın öte yakasına kaçmıştı. Bazı kötü niyetliler, Çanga'nın mahalleye sızmış bir muhbir olduğunu, başlangıçtan beri resmi makamlarla işbirliği yaptığını ve şimdi de, evleri didik didik aransın diye, ahaliyi yüzüstü bıraktığını ileri sürüyorlardı, fısıfısı konuşarak. Kimse inanmıyordu bu dedikodulara, ama Çanga keçileriyle birlikte ortada görünmedikçe hiç kimse bunları yalanlayamıyordu. O olmayınca, keçileri ve tekeleri olmayınca Başkeçi Çoban'nın mahallesini, hatta bütün kenti bir eziklik bürümüştü. Hepimiz onun dönüşünü bekliyorduk. Mutlaka dönecekti.

Gerçekte, Çanga, keçileri yok eden sosyalizmle bağdaşmazdı. Babamla ve diğer gözde çobanlarla yaptığı sayısız konuşmalardan sonra, gerekirse, keçiler konusunda baş strateji uzmanıyla görüşmek için, federal makamlara, ülkenin en yüksek makamlarına gitmeye karar vermişti. Hatta Önder'le bile

görüşmeyi tasarlıyordu. Yüksek düzeydeki yetkililere asla ulaşamayacağını, alt düzeydeki kişilere takılıp kalacağını söyleyerek, babam onu dizginliyordu.

Çanga'nın, yapmayı tasarladığı şeyi gerçekleştirmek ve en uç noktasına kadar götürmek alışkanlığı vardı. Bundan dolayı, özellikle hakikat güdüsüyle yönlendirildiğinde, onu durdurabilecek güç yoktu. Son görüşmelerinden birinde, babam keçiler sorununun başlıca sorumlusunun belki de ülke dışında bulunduğu varsayımını ileri sürmüştü. Babamın Stalin'i kast ettiğini Çanga çok iyi biliyordu. Bu yüzden, biraz sonra:

"Keçiler konusunda her şeyin açıklığa kavuşması için, gerekirse doğrudan doğruya Stalin'e gideceğim," demişti.

Bunun üzerine, babam şüpheli bir halle sallamıştı başını. Hiç kimsenin, Stalin'in adını bile ağzına almaya cesaret edemediği bir dönemdi. Hele ona kadar çıkmayı tasarlamak, *haydi haydi* düşünülemezdi.

Çanga'nın birçok yerde, hatta, keçiler sorununun da gündeme geldiği bazı Doğu ülkelerinde de nüfuzlu tanıdıkları vardı. Ona göre, Kominform içinde de bu sorun görüşülmeye başlanmıştı. Hiçbir ortak tutum belirlenemediği için, her kardeş partinin, sorunu, ülkesinin kendi özelliklerini gözönünde tutarak halletmesi uygun görülmüştü. Bizde sosyalizm özel şartlarda kurulduğu için, keçiler sorununu yanlış adımlar atmaksızın halletmenin uygun olduğunu düşünüyordu Çanga. Ama öte yandan, Devletimizin, birçok cumhuriyetten meydana gelmiş olması, onun bu parlak görüşünü bulandırıyor ve sorunu hiç de kolaylaştırmıyordu.

Babam Balkanlar'da meydana gelmiş olan birçok alışılmadık olaya tanık olmuştu, ama keçilerle birlikte ortaya çıkan sorun onun gözünde, tüm sorunların en garip ve en inanılmaz olanıydı. Yüzyılın başlangıcında, Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşüne tanık olmuştu. Daha sonra, Balkan savaşlarını, sonra Birinci Dünya Savaşı'nı, sonra İkinci Dünya Savaşı'nı görmüştü, ama hiç kimse, bugüne kadar, keçilerle uğraşmamıştı. Ayrıca, bütün bu savaşlar boyunca galiplere de, mağluplara da ihanet etmemiş olan keçilerle uğraşmanın bir mantığı olabilir miydi? Herkese sadakatle hizmet etmişti. Üstelik, Balkanlar'da hiç-

bir şey keçiler kadar sürekli değildi. Oysa şimdi onları yok ediyorlardı. Kahrolası dönem, aslında...

Çanga olmayınca, Başkeçi Çobanı'nın mahallesinde feci olayların yaşanacağı seziliyordu. İnsanlar keçilerini saklıyorlar, kendi avlularında toprak altında gizli hücreler, koruyucu siperler (kazamatlar) kazıyorlardı. Her ev küçük bir kale gibi görünüyordu. Herkes, kıyamet kopacakmış gibi davranıyordu!

Ama bir sabah, Başkeçi Çobanı'nın mahallesindeki insanlar uyandıklarında bir mucizeyle karşılaştılar.

Çanga dönmüştü!

Çanga geri dönmüştü!

Vaktiyle galiplerin söyledikleri devrimci şarkılar gibi yankılanıyordu onun şarkısı. Göçmen kuşlar gibi yeniden ortalıkta görüldü keçiler. Bize gelince, uyandığımızda, bir rüya âleminde miydik, yoksa yeni bir rüya mı görüyorduk, bilemez olduk. Kentte, uzun zamandan beri yerinden kıpırdamamış olan toz, keçiler toynaklarıyla bastıkça havaya kalkıyordu. Kent yeniden can buluyor, dört bir yandan bağışmalar duyuluyordu:

"Çanga geri döndü! Yaşasın Çanga! Yaşasın keçiler!" Tıpkı "Yaşasın Tito-Stalin!" der gibi, herkes "Yaşasın Tito-Çanga" di-yordu.

Keçiler yeniden ortaya çıkıyordu. Tıpkı 1 Mayıs'ta büyük geçit törenlerinde olduğu gibi, keçiler çobanlarla birlikte Çanga'nın dillere destan sürüsünün peşinden gidiyorlardı. Büyük kurtarıcımız bilinmedik yerden dönmüştü. Anneler onu Tanrı, biz ise Stalin gibi görüyorduk –gizlice, elbette– çünkü vaktiyle Tito'nun yanında yer aldığı fotoğraflarda görünmez olduktan sonra, bize bir başka Stalin gerekiyordu. Keçilerimizin, hayatlarımızın koruyucusu Çanga, bu yeni Stalin olabilirdi. En acarlar, cahil ya da bilgisi kıt olanlar, tehlikenin bilincinde olmaksızın "Yaşasın Çanga-Stalin!" diye bağıırıyorlardı. Hatta bazıları işi, afişler yapıştırmaya, bildiriler hazırlamaya, bezlere keçiler lehinde sloganlar yazmaya ve resimler yapmaya kadar vardırıdılar. Sloganlarda "Yaşasın komşunun keçisi!", "Emek cephesinde, keçilerle birlikte yeni zaferlere doğru!" yazılıydı.

Çanga, bir anda, kendini meydanda binlerce insanın ve ke-çinin arasında buldu. Resmi makamlar, Parti, Polis şoke olmuş-

tu. Çanga'dan başka hiç kimse, başkentte durumu böylesine değiştirmeye hazırlıklı değildi. Derhal, yüksek makamlara telgraflar çekildi. Bu "Beyaz karşı-devrimin" genişlemesini önlemek için emir beklendiği bildirildi. Keçi beslemeyi yasaklayan bu kanunun bir an önce yürürlüğe konması gerekiyordu. Ama resmi makamlardan ses çıkmıyordu ve bir girişimde bulunuyorlardı. Gayri meşru hareket etmedikçe, kanun henüz yürürlüğe konamazdı. Çanga'ya ve keçilerine karşı gerekeni yapmaya karar vermek şimdilik, yerel makamlara düşüyordu. Kaygı verici bir görevdi bu, çünkü bütün kent şimdi, Başkeçi Çobanı'nın yanında yer alıyordu.

Çanga, meydandaki kürsüde, resmi makamların ve Parti'nin temsilcileriyle çatışmayı bekliyordu, vaktiyle keçilerin ve çobanların başında kente çıkartma yaptığı gün, herkes meydana toplandığında, böyle olmuştu. O zamandan bu yana çok sular akmıştı köprülerin altından. Ama bugün, çobanların eşliğinde peksimet ve tuzla karşılanmıştı; daima hor görülmüş keçilerle birlikte başını sokacağı bir evi olsun isteniyordu. Kent yöneticilerinin ve Parti makamlarının içine o andan itibaren bir şüphe düştüğü gerçektir.

Çobanların işçi sınıfına dönüşmedikleri apaçık bir gerçektir. Parti'nin ve sosyalizmin kurucularının yüce idealleri gülünç hale gelmişti. Çobanlar keçilerinden ayrılmamışlar, yeni işçilere dönüşmemişlerdi. Buna karşılık, çocukları büyümüştü; keçiler hesaba katılmazsa, onlardı ülkenin geleceği...

Çanga son derece önemli bir konuşma yaptı. Başlangıcından o güne kadar keçiler dönemine tanıklık ediyordu. İyi hazırlanmıştı. Sözlerinin daktiloda yazılıp Cumhuriyet'in yetkili makamlarına, federal iktidara, Parti yöneticilerine ulaştırılacağını biliyordu, bundan dolayı, hiçbir şeyi unutmamaya dikkat ediyordu. İçine çöreklenmiş korkuyu yenmiş olduğuna en ufak bir şüphe yoktu. Genç, yaşlı tüm çobanları korkudan kurtarmak istiyordu, o anda.

Babam, büyük meydana toplanmış olanların arasında değildi. Ertelenmemesi gereken bir iş için mahkemeye gitmişti. Çanga'nın geri döndüğünden, meydandaki toplantıdan haberi olsaydı başka her işi bırakıp oraya koşacağı kesindi. Uzun za-

mandır Çanga'dan haber alamadığı için kaygılandığı belliydi. O günkü olayı öğrenince şaşırmişti. Toplantıya katıldıktan sonra üç keçimizle birlikte eve döner dönmez ona anlattıklarımıza inanmadı, bu yüzden. Saçlarımızı okşadı kaygılı bir halle, sonra, umudumuzu yitirmememiz gerektiği anlarda bizi yüreklendiren gülümsemesi belirdi yüzünde.

Hepimiz radyonun son haberlerini, Stalin'in tehditlerini, keçileri karalayıcı sözleri biliyorduk. Bu yüzden, son hükmü, keçiler döneminin sonunu bekliyorduk. Bu kısa mutluluk anını bir erteleme olarak yaşıyorduk. Keçilerin talihsiz sonu kapımızı çalmadan önce sevinç içinde yaşama izni veriyorduk kendimize, çünkü onlarla birlikte geçireceğimiz son mutluluk anlarından hiçbir şey yitirmek istemiyorduk: Böyle bir durum içindeydi ailemiz.

Annem bizi kapı eşiğinde sakin karşıladı. Hepimizi keçilerimizle birlikte görünce, yüzü, bir araya geldiğimiz zaman beliren ifadeyle aydınlandı. Bir yığın soru vardı bize soracağı, fakat susuyordu. "Keçilerimizi bizden ayıracaklar mıydı? Onları öldürecekler miydi? Diğer cumhuriyetlerde keçileri mitralyözle, hatta topla öldürdükleri doğru muydu? Çobanlar, hapse atılmış, yargılanmış, sürgüne yollanmış mıydı?"

Hayat babama, talihsizliğe asla hemen teslim olmamayı, karşı koymasını sağlayacak çareleri, daha henüz vakit varken, zihninde toparlamayı öğretmişti.

Annem, sessizliği bozarak:

"Çanga döndü; bu yüzden, keçilerimiz için daha iyi günlerin başlayacağına şüphe yok," dedi.

Konuşmanın akışı gerçekten Çanga'ya ve keçilere yönelsin diye sabırsızlıkla bekliyorduk.

"Evet, Çanga döndü," dedi babam, "ama sorun ortadan kalkmadı. Bundan böyle, daha çetin bir dönem başlıyor, dikkatli olmak gerekecek..."

Anneme sitemde bulunuyordu, belli belirsiz. Keçilerle birlikte sokağa çıkmaya o zorlamıştı bizi. Bunu kabul etti, tiz bir sesle:

"Mahallenin tüm keçileri çocuklar ve çobanlarla birlikte dışardaydı, kendi kendime dedim ki..."

“Evet, evet hepsi keçilerle beraber çıkmıştı!” diye doğruladık, hep bir ağızdan.

“Tamam, iyi yapmışsınız,” dedi babam. Ama bir daha sefere, daha dikkatli olun! Kurt, keçileri yan gözle süzmekle yetinmez. Keçiler olmasa da, ilk cezalandırılacaklar arasına, bizi de katabilirler!

Bizim akıbetimiz ve keçilerin akıbeti hakkında, babam ilk kez bu kadar açık ve kesin konuşuyordu. Ama bizi yatıştırmak isteyen annem:

“Çanga’nın iyi haberlerle döndüğü kesin!” dedi, iyimser bir sesle.

Böylece ilk düşüncesinde ayak diriyordu.

Babam, söyleyecek çok şeyi olmasına rağmen, sesini çıkarmadı. Suskunluğu etkileyiciydi. Bizi düşüncelerimizle baş başa bıraktı. Çanga’nın yüce ruhunu biliyordu. Balkanlar’da her şeyin altüst olduğu ve barışçı bir çözüme varma sabırsızlığının çoğu zaman silaha sarılmakla sonuçlandığı bu ölüm kalım mücadelesi zamanlarında onların karşılıklı içtenliği ruhlarını öylesine birleştirmişti ki tek bir vücut olmuşlardı. Çanga’nın derin bir mutsuzluğa kapıldığını açık seçik hissediyordu. Onun iyi haberlerle dönemediği (anneme söylememişti bunu) ve bu yüzden, imkânsız olanı gerçekleştirmeye kalkışacağı belliydi.

Sessizce yediğimiz yemekten sonra, babam, her zamanki gibi, dinlenmek için odasına çekildi. Odasına gideli bir hayli olmuştu, ama çıkmıyordu oradan. Belli ki Çanga’yı bekliyordu.

Zaman geçmek bilmiyordu. Bekleyiş öylesine uzun sürmüştü ki nehir bile daha yavaş akıyordu. Nehir tarafından sessizce gelen esinti, sanki yüksekliğini aşmaya yelteniyorlarmış gibi, yıllardır kalenin karşısında dikelen dev titrekkavakların parlak yapraklarını bürümüştü. Kale duvarının çatlaklarından ve oyuklarından binlerce kuzgun havalanıyordu. Hem göğün maviliğini savunmak, hem bilinmeyene doğru bir uzak yolculuğa davet etmek istercesine, melankolik bir kanat çırpışıyla, hep birlikte bağırsarak, çoğu kez, titrekkavakların dallarına konuyorlardı. Geçerken, geniş bir kuşak oluşturarak, nehri karabulut gibi kaplıyorlardı. Nehrin üzerinden geçip giden kuzgunların bu uçuşu manzaranın tamamlayıcı bir parçası oluyor

ve biz bunu, bazen, felakete bir çağrı olarak yorumluyorduk. Bundan dolayı, biz çocuklar, önce titrekkavakların tepe tacında, sonra kale duvarında zamanın oymuş olduğu kovuklarda saklanan kargaların ötüşünü, kendi bağrıışmalarımızla bastırmaya çalışıyorduk. Ama o gün, Şato'dan havalanan kuzgunlar çocuk bağrıışmalarımız yankılanmadan önce gözden kaybolmuşlardı.

Başkeçi Çobanı'nın mahallesi kaygılı düşlere gömülüyordu. Hepsini de birbirinden değişik düşlerdi bunlar. Ama hepsinde keçilerimiz başroldeydi.

Biz de düşle gerçek arasında yalpalıyorduk; Çanga'yı bekliyorduk. Giriş kapısının zili yankılandığında daha henüz uyumamıştık. İlk annem kalktı gidip açmak için.

Çanga babamın çalışma odasına erişmek için hızla çıktı merdivenleri. Emektar lambanın sarımtırak ışığı kitapları aydınlatıyordu. Her şey eskisi gibiydi, kitapların sayfaları ardına kadar açıktı, her şey zamanın dalgaları üzerinde bir yolculuğa hazırды.

Annem, uyuyor sayıldığımız, ama gerçekte uyanık olduğumuz odaya girdi, üstümüzü örtmek, bizi gene özenle sarmalamak için. Uyumadığımızı bildiği halde, sessizce durdu. Biz de, kendi payımıza, babamın çalışma odasındaki sarı lamba yandıkça, annemin gözüne uyku girmeyeceğini biliyorduk. Hepimiz, eski binanın sessizliği ile kutsal bir anlaşma imzalamış gibiydik. Bazen, bu sessizliği bozan en ufak bir gıcirtıyı çok net olarak duyuyor, ama onun, nehrin güröldeyerek akan sularından çok daha duru bir yorumunu yapıyorduk.

Ilık ve sakin yaz gecelerinde annemin pencereleri ardına kadar açma alışkanlığı vardı, biz de böyle gecelerde bizi tekrar zamanın akışına bağlayan nehrin soluğunu duyardık. Nehir düşlerimize girer ve onları bambaşka bir öze dönüştürürdü. Şimdi, nehrin sularıyla ıslanmış titrekkavakların yapraklarının huzur verici hışırtısını her zamankinden daha açık seçik duyuyorduk.

Babam, önünde açık duran kitabın yeni bir sayfasını okuyarak Çanga'yı sükûnetle beklemişti. Başkeçi Çobanı, babamın, sürekli okumalarının ürünü olan soğukkanlılığından birden etkilenmişti. Bu saatte, içinde yığılmış tüm sözcükleri, son görüş-

melerinden beri, ruhunda birikmiş her şeyi babamın kitapları önünde açıklamayı yeğlemişti. Bütün dönemlerin kitaplarından oluşmuş bu kalenin sessizliği içinde sanki eski dinginliğine kavuşmuş gibi olacaktı. Gazap ve soğukkanlılık, öfke ve iyilik, üzüntü ve sevinç, güçlülük ve güçsüzlük onun kişiliğinde öylesine birbirine dolaşmıştı ki bunları tek başına çözmesi güçtü. Şüphesiz, bundan dolayıdır ki babamla bu kadar yakın bir ilişki kurmuştu. Onunla beraberken, ne söylerse söylesin, kurtulmak zorunda kaldığı şey ne olursa olsun, ruhundan neyi koparıp atması gerekirse gereksin, daima kendisi olarak: Çanga olarak kalıyordu. Sonunda, kaçınılmaz olarak, boyuna kavga edeceği, çatışacağı kişilerle beraberken böyle davrandığı olmuştu – ruhuna çöken yüklerden kurtulmayı o kadar çok istediği bu günlerde birçok kez başına gelmişti bu. Öte yandan, babam da, Çanga ile beraberken, içini ne kadar dökerse döksün, kendisi olarak kalıyordu.

Önceki buluşmalarında olduğu gibi, giriş yerine geçen her zamanki sessizlikten sonra, söze Çanga başladı ilkin.

“Zor zamanlar başlıyor ve hiç kimse doğan günün ne getireceğini bilmiyor!..”

“Zor zamanlar, çok zor zamanlar,” diye doğruladı babam. “Ama, Balkanlar’da mutlu zamanlar hemen hemen hiç olmadı. Bir parça barış ve mutluluk ardından beklenmedik feci olayların patlak vermesi neredeyse bir kural haline geldi.”

“Durumun bizim için ne zaman iyi olacağını asla bilmiyoruz: Şeytan Balkanlar’da bekliyor ve biz onun varlığını seçmekte güçlük çekiyoruz.”

“Görüşmeyeli uzun zaman oldu.”

“Seyahat ediyordum. Diğer Cumhuriyetler’de dolaştım.”

“Neler oluyor oralarda? Nasıl seyahat ediyorsun. Nereye kadar gittin?”

“Tüm ülkeyi, yürüyerek, trenle, kamyonla dolaştım. Ulaşım tarzı yerine göre değişiyordu. Diğer cumhuriyetlere gittim. Oralarda da çobanlar var. Keçiler sorununun aslını araştırmak için, sınırdan gizlice geçtim. Dünkü dostlarımız ve kardeşlerimiz diğer Doğu ülkelerinde yüksek makamlar da sorunu çözmeye uğraşıyorlar.”

Çanga'nın konuşmasına babam şaşakalmıştı. Keçiler sorunu ile büyük politika arasında bu tür girişimler olabileceğine, bu sorunun "uluslararası" bir önem kazanacağına inanamıyordu. Yugoslavya'da, çobanlara "önem verilen" diğer Cumhuriyetler'de olup bitenleri öğrenince iyice kaygılanmıştı. Batı ülkelerinin radyo istasyonlarından yayınlanan haberleri yeterince dinlemişti, ama şimdi bunları bir görgü tanığının yanında doğrulayabilirdi.

Sanki Çanga onun düşüncelerini anlamış gibi devam etti:

"Çobanların 'önemli bir yer tuttuğu' cumhuriyetlerde keçiler için olduğu kadar insanlar için de korkunç şeyler oluyor. İnsanların ve keçilerin öldürülmelerinden dolayı siyah bayraklarla donatılmış evler gördüm. Toprak kurutulmuş balığa dönmüş. Çocukların hepsi kan ağlıyor. Keçi kıyımı, sadece İkinci Dünya Savaşı'na değil, çok daha eski savaşılar kadar uzanan eski hesaplaşmalara vesile oluyor. Yeni güçler kendilerini kabul ettirmeye uğraşıyorlar. Her şeyden keçiler sorumlu tutuluyor. Ne pahasına olursa olsun, geleneksel bir düşman gerektiğinden, bu düşman keçiler arasında aranıyor. Bundan böyle, asıl suçlular keçilerdir. Vaktiyle, sadece şamar oğlanları kurban ediliyordu..."

Çanga, kendini düşüncelerinin beklenmedik akışına kaptırıyordu. Babam onun sözünü kesmek istememişti. Kısa bir sessizlikten sonra, -kim bilir kaçınıcı defa- aynı soruyu sordu:

"Ama neden keçileri sorumlu tutuyorlar? Niçin onlara karşı bu kardeş kavgası?"

Babamın ona vereceği kesin bir yanıt yoktu. Aramış olsa da bulamayacaktı bunu, çünkü yoktu böyle bir yanıt. "Keçilere karşı kardeş kavgası" deyimini ona garip göründü; herhalde, Çanga'nın saklamak istediği, söylemek istemediği bir şey olsa gerekti bu deyimde. Her ne olursa olsun, yaşanmış olaylardan dolayı böyle dendiği kesindi. Başkeçi Çobanı konuşmasını sürdürdü:

"Öyle görünüyor ki, her cumhuriyetin, Federasyon'un genel talimatına dayanarak, kendi stratejisini uygulaması gerekti keçileri yok etmek için. Aynı şekilde, her komünün kendi taktiklerini uygulaması gerektiği de söyleniyor. Kim bundan bir şey anlayacak?"

“Milliyetlerle mezheplerin birbirine karıştığı cumhuriyetler için özel talimat verildiği söyleniyor. Bu cumhuriyetlerde geniş çapta ters tepkimeler ve karışıklıklar bekleniyordu. Keçi öldürülmemiş olan tek bir ev bile yok. Keçilerle ve çobanlarla hesaplaşmanın, en karmaşık diye bilinen Merkez Cumhuriyet’te, çok daha acımasız olduğu görülüyor. Orada bana inanılmaz bir olay anlatıldı, Yugoslavya Cumhuriyetleri’nde keçi kıyımına ilişkin anlatılanların hiçbirine benzemeyen apayrı bir olay bu:

“Üç çocuklu ve on yedi keçili bir aile varmış. Yasaklama ilan edilir edilmez bu aile hedef alınmış. Düşünebiliyor musunuz, tam on yedi keçi! Sayım kurulu geliyor ve her gün bir keçi öldürüyor. Keçileri saklamak amacıyla her şey yapılmış ama, talihsiz çoban, gene de hepsini saklayamamış. Ne de olsa, yetkililerin elinde son keçi sayımından elde edilmiş kesin bilgiler var. Bu verilere göre on altı keçi olması gerekiyor. Ama sayımdan sonra keçilerden biri yavrulamış.

Talihsiz çobanın ailesinin bağrında on altı yara izi kalacaktı. –Kahrolası!– sayım kurulu on altıncı gün gene geliyor. Son keçiyi de öldürdükten sonra gidiyor. Şüphesiz kurul sayım belgelerine göre hareket ettiği için her şey yolunda gidiyordu. Ama çoban bu hergelelerin denetleme amacıyla geri geleceklelerini biliyordu.

Çoban, bütün bir gece, ne yapmak gerektiğini düşünüyor. Alnına yazılmış olandan kurtulabilmek mümkün müdür? Hayır, bundan kurtulmanın mümkünü yoktur. Bununla birlikte, düşünmeye devam ediyor. Sonunda, bir fikir geliyor aklına; yeni kesilmiş bir kuzunun postunu keçi yavrusunun üzerine dikmeye karar veriyor. Bütün gece, karısının yardımıyla ve çocukların soru dolu bakışları altında, postu dikmeyi başarıyor. Ve sabahleyin keçi yavrusu kuzu oluyor.

Sabah sabah kapı vuruluyor: kurul üyeleri gelmiştir. Son denetleme bu diyorlar, oysa sayım belgelerine göre, her şey apaçıktır. Her yeri didik didik arıyorlar, kuzunun önünde duruyorlar, onu dikkatle inceliyorlar, hatta okşuyorlar. Söylenecik hiçbir şey yoktur. Güzel bir kuzu diyorlar.

Gitmeye hazırlanıyorlar, ama kurul üyeleri evden ayrıl-

mazdan önce, –kahrolası!– kuzu sıradan bir keçi yavrusu gibi melemeye başlıyor...

Üyeler hemen geri dönüyorlar. Kurul başkanı kuzuyu iki eliyle tutup kaldırıyor ve sarsmaya başlıyor. Hayvan daha çok meliyor: dikilmiş kuzu postu yırtılıyor ve altından keçi yavrusu çıkıyor. Evde tam bir kargaşa başlıyor. Yaşlı çoban yavru keçiyle birlikte götürülüyor. Bu ev de, siyah bayrakla donanıyor..."

Çanga olayı gözyaşları içinde anlatıyordu. Babam da neredeyse ağlayacaktı. Merkez Cumhuriyet'te üzüntü verici başka acıklı durumlar vardı. Akıl almaz, iç karartıcı olaylar. Sonunda Çanga, aynı soruyu, bir nakarat gibi gene sordu.

"Ama ne diye öldürüyorlar keçileri?"

Babam, Çanga'nın anlattıklarından adamakıllı sarsılmıştı. Ama onun aradığı cevabı veremiyordu. Aslında doğru bir cevabı yoktu bunun.

Babam bu sorunun cevabını hep başlangıç noktasına geldiği ve Balkanlar'da saçmanın simgesi olan bir kısır döngüde aramak eğilimindeydi. Cevabı, hayatın kendisinde aramak gerekirken, Çanga niçin saçma hakkındaki düşüncelerinden dolayı tedirgin olmuştu şimdi?

Aslında, babam, keçilerin niçin öldürüldüklerinin yanıtını, özellikle, Çanga yola koyulduktan sonra, uzun uzun düşünmüştü daha önce. Araştırmalarını tartışılmaz kaynaklara başvurarak sürdürüyordu, ama kitapları, özellikle bu kitaplarda keçiler konusunda söylenenleri okudukça, hayatın vermiş olduğu yanıtlardan uzaklaşıyordu. Kimilerinin keçilere karşı besledikleri bu akıl almaz düşmanlık, gerçekte onların kendilerine karşı düşmanlık beslediklerini gösteriyordu. Babam, kendi kitaplarında keçiler ve "Üçüncü Roma"nın tarihi hakkında geliştirilmiş düşünceyi açıklarken, ne düşündüğünü yüksek sesle dile getirdi:

"Şimdi, Stalinizm İmparatorluğu'nda şamar oğlanlarını kurban etmek yerine, keçileri öldürmeye koyuldular."

"Evet," dedi Çanga, "keçileri öldürüyorlar!"

Babam, Çanga'nın keskin zekâsına hayran olmuştu. Hayati önem taşıyan şeyi kendine hedef olarak seçiyordu. Düşüncesi,

gerçeklikten asla ayrılmaksızın ve hayatın doğal kaynaklarından yararlanarak, onu hakikate yönelten bir yeraltı kaynağını izliyor ve de farklı *izm*'lerin tuzaklarından kurtulmasını sağlayan apaçık çareleri de içeriyordu.

Çanga'nın izlediği ve onu mutlaka hakikate götüren yol babamın çoğu kez izlediği yol değildi. Ama, düşünceleri ortak amaçlarına yönelirken birleşiyordu. Babam başkeçi çobanı ile konuşmalarında sabırlı davranıyordu. Bu yüce ruha en ufak bir zarar vermekten kaçınıyordu.

Çanga, keçilerin ve çobanların akıbeti hakkında kuzeydeki gelişmiş cumhuriyetlerden, merkezdeki ve güneydeki az gelişmiş cumhuriyetlerden gelen başka bilgileri de toplamıştı. İlerde Yugoslavya'nın devlet yönetiminde görev alacak gözde yöneticiler arasında babam gibi çok okuyan ve Önder'in kendisine çok güvendiği ve de belirli bir süre Stalin'in bile güvenini kazanmış, ayrıca, mantar yetiştirme ve mantar bilimi ile, özellikle de kuzeyde, kendi cumhuriyetindeki mantarlarla ilgilenen bir yöneticinin ülkeyi çobanlardan kurtarmayı ve onu sevgili mantarlarının bol bol yetişeceği bir çiçek bahçesine dönüştürmeyi tasarladığını da öğrenebilmişti böylece. Bu yönetici sarsılmaz bir inanç besliyordu tasarısına. Birçoğu kuzey cumhuriyetler kökenli başka yöneticiler de onun görüşlerine katılmıştı; güneyin dağlık bölgelerindeki çobanları, hayvan yetiştiricilerini çelik gibi, granit gibi bir sanayi işgücüne, başka bir deyişle, işçi sınıfına dönüştürmek gerektiğini kararlaştırmışlardı hep birlikte.

Araştırmalarını, Çanga'nın yerinde edinmiş olduğu verileri esas alarak sürdüren babam, Balkanlar'da, özellikle keçiler döneminde yaşanan felaketler hakkında çok daha geniş kapsamlı görüşler geliştirecekti ilerde. Stalinizmin yeni bir ürünü olan keçiler sorununun Parti kadrolarında, iktidardakilerde böylesine bir saplantı haline gelmesinden dehşete düşmüştü. Parti'ye körü körüne bağlılık, keçilere karşı, çocukluğumuza karşı kanlı bir zulme dönüşüyordu kolayca. Keçileri yok etmenin yaratacağı sonuçları göremeyecek kadar mı kararmıştı gözleri? Bir ideal bile olmayan belirsiz bir şeye bağlı kalmaya çırpınıyorlardı. Bari bir ideal söz konusu olsaydı, o zaman, onların düşünce tarzlarında bir değişiklik olasılığı, yani bir umut belirebilirdi.

Çanga'nın "Niçin keçileri öldürüyorlar" sorusuna bir yanıt bulmak gayreti içinde olan babam, Balkan imparatorluklarının çöküşü ve düşüşü hakkında yazmayı tasarladığı kitaba bir bölüm eklemek eğilimindeydi. Bu bölümde kendi kendini yok etmeye ilişkin Balkan efsanesini, başka bir deyişle, Balkan halklarının, istisnasız, hiçbirinin kendini kurtaramadığı "yok etme sendromu"nu irdeleyecekti. İşkodra'da, mimarın anasının Bojana kıyılarında hapsedilmesine ilişkin efsane, ayrıca, inşa etme ve yıkma harekâtının trajik niteliği ile ilgili diğer bütün efsaneler hiç aklından çıkmıyordu, ama Çanga'nın sorunun bu yönüyle ilgilenmediğini kabul etmekten başka çaresi yoktu.

"Bir şeyi, sonradan yıkmak, yok etmek için, sonuna kadar yapılandırmaktan daha korkunç bir felaket, daha korkunç ve anlaşılmaz fedakârlık olabilir mi?" diye açıklıyordu Çanga'ya, uygun kelimelerle.

Hiç şüphe yok ki, Çanga, şimdi yok etmek için, yüzyıllar boyunca yetiştirilmiş tüm keçileri düşünüyordu. Babam, Çanga'yı, sürekli bir yıkıma adanmış beyaz taşlar misali keçilerini kurtarmak için savaştan bir tür Sisyphos gibi görüyordu. Binlerce yıldan beri böyle oluyordu Balkanlar'da: Yık, sonra yeniden inşa et!

Faşizmi yendikten sonra tekrar kavuşulan özgürlük ortamında bir haraç ödemenin gerektiği bugün, bu haracın kurbanlarını keçiler oluşturuyordu: beklenmedik engebelerle dolu çakıllı bölgelerde insanların binlerce yıllık besin kaynağı keçiler yok edilecekti. Balkanlar'ın tarihine bu haracı ödemek gerçekten gerekiyor muydu?

Yeni galipler Balkanlar'daki tüm yoksulların gözünde kutsal bir hayvan olan keçileri niçin yok ediyorlardı? Balkanlar'ın üzerine çöken felaketlerin en beterinin devam etmesinin sebebi vardı: *Gebersin komşununun keçisi!* Ama, şimdi, kimin ve neyin adına tüm keçilerin gebertilmesi gerekiyordu?

On Sekizinci Bölüm

Çanga'nın ve keçilerinin ansızın ortaya çıkması kente, işgal edilmiş bir kent görünümü verdi. Önce şaşırان resmi makamlar ve Parti yetkilileri kendilerini hızla topladılar. Cumhuriyet'in ve Federasyon'un karar merkezlerinden verilen talimat onaylanmakta gecikmedi. Onlara göre, Çanga'yı, o güne kadar gizlenmiş olan tüm keçileri ve çobanları, kendi keçileriyle birlikte peşinden sürükleyecek bir efsuncu rolü oynamakta tamamen özgür bırakmak uygundu. Bu sonuç sağlanır sağlanmaz hepsi tutuklanacaktı.

Babamın, tüm Balkan imparatorluklarının –Roma, Bizans ve Osmanlı İmparatorluğu– “böl ve yönet” türünden, ustaca geliştirilmiş birkaç hileye başvurarak yüzyıllar boyunca iktidarda kalmış olduklarını dile getiren sözü Çanga'nın hiç aklından çıkmıyordu.

Bu hileler arasında yeniçerilik ve “Bırak başkaldırsınlar ki başlarını daha iyi keselim” formülü de vardı. Babam, dostu Çanga'yı seviyor ve ona çok değer veriyordu. Başına kötü bir iş gelmesini asla istemiyordu. Bununla birlikte, Çanga herhangi bir anda, bir çılgınlık yapıp, kendi görüşlerini paylaşanları –“keçi-işçi sınıfı”nın öldürülecek olan üyelerini– etrafına toplayarak, keçileriyle birlikte bir zafer yürüyüşü düzenler –gerçekleşmesi pek mümkün bir düşünceydi bu– ve böylece, sosyalizm döneminde tarım dünyasının sorununa kesinlikle bir son vermeye kalkışır diye ödü kopuyordu.

Keçilerin korunması, babamın gözünde, insanlığın evriminin en önemli konularından birini oluşturuyordu. İnsanlığın sı-

nırlarının ötesinde, yitirdiği doğasını insana geri vermesi gerekiyordu insanın. Keçileri savunmayı üstlenmek, Tanrı'nın, insan kendini onların yardımı sayesinde savunsun diye yaratmış ve yeryüzüne yollamış olduğu bu sessiz ve güçsüz yaratıkları savunmak anlamına geliyordu. Böylece, babamın inançlarına göre, Çanga, kutsal ekmeğe yürüyüş (tanrısallığa erişme) ile kendi gerçek yolunu takip etme arasında bocalayan bir kurtarıcı havari olarak görünüyordu şimdi.

Hayatın gerçekliklerini, daha çok seçme eserlerden öğrenmiş olan babamın aksine, Çanga, aynı hayatı, onunla yüz yüze gelerek keşfetmişti. Ancak bu mizaçta iki insan kendilerini birbirlerine bu kadar yakın hissedebilir, keçiler sorununu tüm güncelliği ile algılayabilir ve nihayet farklı Balkan kavimlerini böylesine bir titizlikle kıyaslayabilirdi. Ne mezhepler, ne de yok olmuş imparatorluklar yapabilişti bu kıyaslamayı. Hayatın iniş ve çıkışlarının sebep olduğu büyük ıstırapları yaşamış olmak birleştirmişti onları. Çanga'nın gerçeği değiştirmek istemesindeki kesin kararlılığı, babamın gözünde, kabul edilebilir bir ideal oluyordu ve babamın görüşleri, sonunda Çanga'nın kesin kararlılığını oluşturuyordu. Kendi özerkliklerini koruyarak birbirlerini tamamlıyorlardı ve bundan mutlu oluyorlardı.

Çanga, bir keçiler prensi gibi hüküm sürüyordu kentte. Beyaz meleklerden oluşmuş hafif, hareketli, dağınık bir sürüyle birlikte gidiyordu. Tüm hayvan sahipleri gibi, Başkeçi Çobanı'nın mahallesindeki insanlar da, sayım kurulları yüzünden acı bir tecrübe edinmişlerdi: Kimilerinin elinden hoyratça almışlardı keçilerini; kimilerinin evlerinde aile bireylerinin önünde öldürmüşlerdi; kimileri de hayvanları yüzünden sonunda mahkemelik olmuşlardı. Bununla birlikte, sayım kurulları, keçilerin tümünü tespit etmeyi başaramadıklarından, onların kökünü kazıyamamışlardı. Çanga'ya ve kentin içinde dilediği gibi dolaşan sürüsüne katılmak için sanki toprağın derinliklerinden çıkıyorlardı şimdi. Evet, çok şanslı olan keçi sahipleri vardı: Gücü sınırsız sayım kurulları "cehennemi"nden sıyrılmış ve böylece, Çanga'nın yönetimindeki keçilerin yeniden dirilişi gününe katılmaları amacıyla hayvanlarını kurtarmayı başarmışlardı. Bundan dolayıdır ki, kentte öldürülmekten kurtarılmış

tüm keçiler ve Çanga'nın daha önce kaçmış olan bütün keçileri büyük meydandan geçiriyorlardı. 1 Mayıs töreni ya da askeri geçit törenleri gibi neşeli ve görkemli bir törendi bu.

Yaşadıkları fırtınalı olayların anısı belleklerinden silinmemiş insanlar, keçiler dönemine kesin bir dönüş umuduyla Çanga'yı selamlamak için çıkmışlardı evlerinin önüne. Ama başkaları Çanga'nın ve keçilerin dosdoğru ölümüne gittiğini sezinliyorlardı.

Gizli ama tetikte bekleyen gözler Başkeçi Çobanı'nın hareketlerini izliyorlardı. Onunla ve keçileriyle, kentin tüm keçileriyle, zamanımızın tüm keçileriyle son hesaplaşmanın "karar günü" saptanmıştı. Çanga'nın ve keçilerinin nereye gittiklerine, nereden geldiklerine ilişkin bilgiler, artık tek ve aynı merkeze ulaştırılıyordu.

Diğer cumhuriyetlerde keçiler sorunu çoktan "halledilmişti" ya da halledilmek üzereydi. Tasfiye edilmiş milyonlarca keçi hakkında dağ köylerinden, kasabalardan, vadilerden, her yerden, hatta en uzak yörelerden gelen kesin bilgiler vardı.

Komünist toplumun strateji uzmanları, işçi sınıfının yeni "imal edilmiş!" üyelerini oluşturan çobanlar hakkında -ki fabrikalar, yollar, köprüler, barajlar, hidroelektrik santraller onların yardımıyla kurulacaktı- ayrıntılı sayısal bilgilere sahiptiler.

Keçilerin davranışları hakkında Merkez'e gece gündüz raporlar geliyor, cumhuriyetlerin başkentlerine şifreli direktifler yollanıyordu; deneyimler göz önünde tutulmuş, mesajlar ve talimat gönderilmiş, "beyaz karşı-devrimi" ezmeyi amaçlayan son saldırıyla ilgili tavsiyelerde bulunulmuştu.

Başkent polis kuvvetleri ve silahlı kuvvetler tarafından sarılmıştı. Kentin çıkış kapıları ve sınırların geçiş yerleri de sıkı kontrol altındaydı. Çanga'nın ve tekelerinin resimlerini içeren direktifler, afişler, ihzar müzekkereleri basılıyor, ödüller verileceği duyuruluyordu. Her şeyi düşünmek gerekiyordu. Gerçekten, Çanga birkaç keçiyle ve tekelerinden biriyle kaçabilir, bir yerlerde gizlenebilir, sonra da, keçiler üreyince, uygun zamanda, kente büyük bir sürü ile dönebilirdi.

Her şeyi planlamak gerekiyordu!

Devrimin kazanımlarıydı söz konusu olan!

Sosyalizm söz konusuydu!

Bu keçilerin, tarihin akışını durdurmaya, başlıca dayanağı işçi sınıfı olan yeni sosyalist toplumun kesin yükselişini önlemeye yeltenmeleri cezasız bırakılamazdı. Bu "kalıtımsal hatayı" düzeltmek gerekiyordu.

Gerekiyordu, gerekiyordu, gerekiyordu!

Buydu her yerde yankılanan.

"Karar günü"nü arifesinde, Çanga, hayvanları öldürülmüş olanlar dahil, deneyimli ve genç çobanları, kendi dönüşünü ve keçilerin dönüşünü kutlamak için, yakınlarıyla birlikte, büyük belediye parkının boş alanında toplantıya çağırdı.

İnsanlar şaşkırdılar: Çanga'nın kafasında ne gibi bir düşünce vardı? Onu asmak için idam ipi hazırlanırken, sadece kendisinin değil, keçilerinin de günleri sayılıyken, nasıl bir kutlama onun kente dönüşünün simgesi olabilirdi?

Çanga'nın babama bir yanıtını hatırlıyorum. Anlamı, büyüdüğüm zaman kafamda aydınlığa kavuşan bir yanıtı bu. Görüşmelerinden birinde babam ona sormuştu:

"Cehennem var mıdır?"

"Evet, bir cehennem vardır!"

"Nerdedir bu?"

"İnsan umudunu yitirince," demişti.

Çanga, davranışı ve her tutumuyla gösteriyordu ki umut, ancak düşüncenin yok edebileceği bir içgüdüydü. Keçilerle, umutsuzluk nedir bilmeyen bu yaratıklarla kaynaşmıştı sanki. Onlardan alıyordu direnme gücünü.

İnsanlar ve keçiler, akın akın nehre doğru gidiyorlardı. Gençler ve ihtiyarlar. Lohusalar ve karnı burnunda kadınlar. Herkes, hayatlarını keçilere ve Çanga'ya borçlu olan herkes. Bu akını durduran şeyi yerle bir etmek için hayatın bağrına gidiyorlardı sanki. Hiçbir şey engelleyemiyordu Çanga'nın komutanlığındaki bu insan ve keçi harekâtını.

Resmi makamlar, ne olursa olsun eylemlerini hızlandırmak niyetinde değillerdi. Geceyi beklemek gerekiyordu harekete geçmek için. O zaman keçiler kolayca öldürülecekti. Çobanlar hapse atılacaktı, hepsi değil elbette. İbret olsun diye, en dövüşkenleri, en asileri tutuklanacaktı. Ne yapıp yapıp, Çanga'yı diri ele geçir-

mek gerekiyordu. Tüm cumhuriyetlerin temsilcilerinin katılacağı büyük bir duruşma düzenlenecekti onun hakkında. Yabancı gözlemcilerin duruşmayı izlemelerine izin verilecekti. Güney Cumhuriyeti'nde en büyük adli gösteri olacaktı bu. Güney Cumhuriyeti'nin, onun sosyalizme ilerleyişinin ne olduğunu bütün dünyanın anlaması gerekiyordu. Bu melun çobanların tarihin akışını tersine çevirebilmeleri mümkün olabilir miydi? Mümkün müydü onların keçileriyle bu toprağı işlemek, demiryollarını döşemek, köprüler kurmak, traktörler, lokomotifler üretmek? Nasıl düşünülebilirdi böyle bir şey? Ah bu beyaz şeytanlar!..

Ormanın dip tarafında, birçoklarınca bilinmedik bir yerde son bulan geniş bir kuşak oluşturarak geliyorlardı bayram sevinci içindeki beyaz alaylar. Diğer kentlerde doğmuş olanlar da dahil, sadık çobanların hepsi gelmişti. Bunlar, başkente giden bütün çıkış yollarının kapatılmış olmasına rağmen gelebilmeyi başarmışlardı.

Çanga hepsiyle selamlaşıyordu. Binlerce ince kıldan dokunmuş keçi yününden uzun ve muhteşem bir palto giymişti. Keçilerin Güneş Kralı'nı çevreleyen ışınlar gibi parlıyordu bu ince kıllar.

Babam çobanların gösterilerine katılmaktan kaçınıyordu genellikle. Onların sorunlarını bir başka biçimde dinlemeyi yeğliyordu. Keçilerle ilgili sorunlara yaklaşımı Çanga'yla kurduğu dostlukta ve işbirliğinde yansiyordu. Onların "keçilerle ittifakını", Başkeçi Çobanı ile aydın arasındaki bağlılığı herkes biliyordu.

Biz çocuklar Çanga ve keçileriyle son büyük buluşmamız için parka doğru yola koyulmaya hazırlanırken, babamız bizi eşikte durdurdu, kendisini beklememizi söyledi, çünkü bizle birlikte gelmek istiyordu. Şaşırmıştık, ama annemizin de bize katılmak istediğini görünce büsbütün şaşırdık.

Babam evden hiçbir zaman şapkasız çıkmazdı. Bu sefer de böyle oldu. Annem ona, hiç değilse, o gün kuralı bozmasını ve şapkasını evde bırakmasını önerdi. Çobanların arasına şapkasız gitmeye babamın pek akli yatmamıştı! Babam şapkasından vazgeçmedi, annem de üstelemedi ve biz hep birlikte gittik keçilerle buluşmaya.

Babamı, başında şapkasıyla uzaktan fark edince, Çanga gözlerine inanmadı. Sıkıca sarıldılar birbirlerine. Annem nemli gözlerle selamladı Başkeçi Çobanı'nı. Bir şey sezinler gibi olduğunu hissettik annemin bakışından.

Çanga her birini sükûnetle selamlıyordu. Fıçı fıçı keçi peyniri getirmişti yanında. Herkese bir parça veriyordu ondan. Her birinin hatırını soruyor, öldürülmüş olanları dahil keçileri tek tek hatırlıyordu.

Kent hiç böylesine muhteşem bir kutlama görmemişti. Emek Günü'nü, 1 Mayıs'ı, Zafer Günü'nü, Ordu Günü'nü ilan eden topların gümbürtüsüyle sarsılmış, ışıklarla aydınlatılmış bayram öncesi günler hiç kalıyordu bu kutlama yanında.

Bizlere göre Çanga ve keçilerinin bu bayramı dünyanın en güzel bayramıydı. Bütün törenlerde, sanki kesin bir kuralmış gibi, kente hüçün ve belirsizlik çökmesi olağandı. Ama, insanlarla keçilerin birlikte coştukları bu günde felaketi kim düşünebilirdi? Vay be! İçlerindeki hayvansallığı yenmiş olduklarını gösteren insanlar ne kadar kalabalıktı ve insanların kendilerine ettiklerinden kurtarılması gereken keçiler ne kadar çoktu!

Kuşatma hazırlıkları içinde olanlara gelince –lanet olsun onlara!– insanları sınıf dostu ya da sınıf düşmanı diye sınıflara bölmekten, onları birbirlerine düşürmekten başka bir şey bilmiyorlardı. Bu insanların keçilerin yanında, keçilerin bu insanlar yanında yer almasını nasıl anlayabilirlerdi ki onlar!

Bir şarkı inletti ortalığı. Stalin'in adının Çanga diye değıştirdiği devrimci şarkılar söylendi. Keçilerden de söz ediliyordu bu tür nakaratlarda. Sakin akşamda keçilere övgüler yağdırdılar bağıra bağıra. Şarkıların yankıları nehrin üzerinden kentin çevresine, sonra da büyük meydana yayıldı. Maytaplar yükseldi havaya, açık mavi, sarı, kızılımsı demetler oluştu gökyüzünde. Sanki bir yıldız yağmuru kaplamıştı göğü.

Kentte tedirginlik baş göstermişti. Talimat gelmeden hiçbir şey yapılamıyordu. Oysa hemen gelmesi de imkânsızdı talimatın. 1 Mayıs'takilerden çok daha güzel olan bu maytapları Çanga'dan başka kim sağlayabilirdi, diyorduk, biz çocuklar.

Gece iyice bastırılmıştı şimdi. Karanlık bulutlar kapladı göğü. Yaprakların üzerine düştü ilk yağmur damlaları. İnsanlar

gitmeye başladılar. Herkes sırayla vedalaştı Çanga'yla, gece bastırıldığı için kısa sürdü bu vedalaşma. En küçük bendim. Çanga sapı keçi boynuzundan bir çakı verdi bana. En son babamla vedalaştı. Birbirlerine hiçbir şey söylemediler. Ama en çok konuştukları anlardan biriydi bu. Hakiki dostluk ruhun bir çağılmasıdır, hiçbir şey tutamaz onun yerini, hiçbir zaman kendini kapıp koyvermez, bir andır o, işte o kadar.

Yola koyulduk. Çanga yalnız kaldı. Ama hayır, hayır, yalnız kalmadı. Keçileri de onunla birlikte kaldı. Çevresindekilerden birkaçının yüzü geniş ve pürüzsüzdü, ve insanlarınki gibi sesler çıkarıyorlardı. İnsan benzeri yaratıklar olduklarına hiç şüphe yoktu.

Eve dönünce, babam yatmadı, uzun bir süre kitaplarına daldı gecede. Sarı lambasının sönmüş olduğunu görmek mümkün değildi. Annem örgüsünü örerken yeni danteller tasarlamaya devam ediyordu. Biz çocuklar bir zamanlar birlikte yaşadığımız keçilerimizin anısıyla avunuyorduk. Çanga'yla berberdiler şimdi. Onları saklayabilecek, yaşatabilecek, onları ölümden kurtarabilecek bir o vardı. Keçiler döneminin kahramanı Çanga, ölümden hiç korkmayan biricik insandı.

On Dokuzuncu Bölüm

Tanyerinde gümüşü beyaz yansımalar. Şato'ya arkadan vuruyor gün ışığı.

Keçilerle birlikte ayılıyorduk ortak rüyamızdan. "Karar günü" gelmişti. Keçiler ve Çanga için en son gün. Keçiler döneminin sonu.

Olağanüstü bir güzelliği vardı bu "karar günü"nün. Göğün bir ihsanıydı. İnsanlar asla bu kadar görkemlisini görmemişlerdi. Hayatın kendisi kadar paha biçilmez bir gündü.

Bir gün önce, yatmaya gitmeden düzenlemiş olmasına rağmen, annem evi düzenlemek için erkenden kalkmıştı alışkanlıkla. Kendince, gündüzün ve gecenin hakkını vermektir bu. Her zamanki gibi, keçileri görmek için ihtiyatla yöneldi avluya, ama keçilerimizi, ortak kaderlerini paylaşınlar diye, Çanga'nın keçileriyle birlikte bıraktığını hatırlayarak vazgeçti.

Sokağa, nehre, dev titrekkavaklara, Şato'ya bakan giriş kapısına yöneldi. Parka doğru hızla giden kocaman kırmızı it-faiye arabası dikkatini çekti. Yüzlerce milisi, garip üniformalar giymiş matraklı, kalkanlı askerleri de fark etti. Onlar da parka doğru gidiyorlardı. Genellikle, bu saatte rastladığı insanlar, örneğin, Tahtaköprü'nün başladığı yerde köşebaşındaki gazete satıcısı, ya da sütçü, hatta diğer erkenciler de, işlerinin başında değillerdi. Sıradan günleri hatırlatan tek şey kuşların cıvıltısıydı.

"Hiç de hayra alamet değil," diye homurdandı annem, avluda mutfağa yönelmeden önce.

Keçiler dönemindeki gibi, hepimiz çoktan uyanmıştık. En son ben geldim ayaklarımı sürüyerek, rüyada gibiydim hâlâ. Masanın bir ucuna oturmuş babam çayını bekliyordu. Alışılmış düzen bozulmuştu. Annem mutfağa girdi, yüzü solgundu, heyecanını belli etmemeye çalışıyordu, büyük bir güçlkle. Ruh hali gözlerinde yansiyordu, biz çocuklar ne hissettiğini anlıyorduk. Gerçekten, annem hepimizin anlayabileceği bir dille söze başlamadan önce gözleriyle konuşurdu. Dikkatini çeken şeyi alçak sesle anlattı. Hiçbir zaman bu kadar çok üniformalı adam görmemişti, orada, göl kıyısındaki evimizin eşliğinde silahlı birçok kişiyi içeri buyur ettiği zaman bile. Şimdi başka zamanlarda, bir özgürlük çağında yaşıyorduk, ama bununla birlikte, o kadar çok asker, matraklı ve kalkanlı o kadar çok polis vardı ki... Hayır, hiçbir şey anlayamıyordu bütün bunlardan. Keçilerin akıbeti söz konusu olmasaydı her şey bambaşka bir şekle bürünecekti, gün gibi açıktı bu. Babam onu yatıştırmayı ve bizim kaygı dolu düşüncelerimizin akışını değiştirmeyi denerdi:

“Olağan bir askeri talim söz konusu olsa gerek. Çabucak geçecek bir şey bu. Zaten, Balkanlarımızda çabucak geçmeyecek ne var ki?”

Babamın sözleri bizi pek yatıştıramadı. Annem ağır ağır çay koydu bardaklara. Alışılmış düzeni sağlamaya gayret ediyordu. Babam “Keçilerin başına kötü hiçbir şey gelmeyecek,” diye ekledi. Ama biz çocuklar bu iki olay arasında bir ilişki kurduk birden. İlk ben oldum hıçkıra hıçkıra ağlayan, kardeşlerimin hepsi giriş kapısına doğru koştu. Açıkça görülüyordu ki, onların niyeti parka, keçilerin yanına gitmek, askerlerden ve polislerden önce her şeyi Çanga’ya anlatmak ve nihayet keçilerimizi kurtarmaktı. Babam onları durdurdu:

“Bekleyin çocuklar, sakın olun! Sabırlı olmalıyız. Sokağa ilk çıkan siz olmayın!” dedi.

Giriş kapısının anahtarını iki kez çevirdi. Geri döndük. Annem hiçbirimizin el sürmediği tabakları topluyordu. Evle avlu arasında dolanıp duruyorduk. Hapsedilmiştik, keçilerimizden ayrılınca gücümüzü yitirmiştik. Kafeste ayılar gibi dönüp duruyorduk. Babam, park yoluna giden taş sete pencerelerden bakmamıza bile izin vermiyordu.

Sonunda ağabeyim, sokağı, taş seti, Şato'yu görecek kadar yüksek olan kocaman dut ağacına tırmandı. Biz de tünedik dut ağacına. Bundan böyle, ana-babalarımız yapmak istediklerimizi engelleyemezdi artık.

Sokak ıssızdı, hiçbir zaman asla böylesine ıssız olmamıştı. Bazen kırmızı itfaiye arabası geçiyordu sadece ya da yeniden geçiyordu. Yıllardır yangın olmamıştı kentte. Bu kadar kısa zamanda bu kadar çok yangın çıkması mümkün müydü? Akıl alır şey değildi bu. Ağacın tepesinde sessizce bekliyorduk. Hayra yoramıyorduk olup bitenleri. Komşular ne yapacaklarını bilemedikleri için saklanıyorlardı. Tek bir düşünce birleştiriyordu hepimizi: Çanga'nın ve keçilerimizin başına ne gelecekti? Parka giden boş kamyonların tangirtisi, kaygılarımızı daha da artırarak, bizi düşüncelerimizden kopardı. Çanga'nın ve keçilerin öldürülmüş oldukları kesindi. Şimdi onları toplayıp kamyonlara atacakları da kesindi. Biz zavallılar ise, kendi keçilerimizin, Blanchette'in, Laideronne'un ve Stalinette'in (Libérette'in) başına gelenleri düşünüyorduk boyuna. Ruhlarımız üşüyordu. O güne kadar hiç bu kadar üşümemişti ruhumuz.

Giriş kapısına önce hafiften, sonra da güm güm indirilen darbeler kararsızlığımıza son verdi. Annem kapıyı açmaya gitti. Savaş sırasında askerler kapımızı açalım diye dipçiklediklerinde gene o gitmişti açmaya. Babam onu durdurmak istemişti, ama o çoktan varmıştı giriş kapısına. Çarçabuk indik dut ağacından. Annem ağır ağır açtı kapıyı. Üç kişiydiler. Polise benzeyen, deri ceketli, bıyığı daha da uzamış eski sayım kurulu başkanını hemen tanıdık. Bu bizi biraz ferahlattı. Ama yanında hafif makineli tüfeğini üzerimize çevirmiş bir askerle, tanımadığımız bir üçüncü kişi vardı.

Tek kelime söylenmedi. Aslında, bu suskunluğun anlamı açıktı: Yeniden sayım, soruşturmalar, tutanaklar. Ve bütün bunlar zavallı keçiler içindi. Kim anlayabilecekti bu lanetli Balakanlar'ın ahalisini. Suskunlukları iyi bilirdi babam: okuyarak öğreniyordu ve ömür boyu okumuştı.

"Günaydın, ahbaplar," dedi annem, hoş geldiniz yerine.

"Tanrı ne muradın varsa versin anacığım," diye yanıtladı başkan.

Babam şaşkın şaşkın baktı başkana. Bu imansızdı böyle konuşan! Kim bilir ne geçiyordu aklından. Ola ki, daha yaşlı kişilere böyle hitap etmek bir görenekti, ya da yanında bir Parti temsilcisi bulunmadığı için kendini daha rahat hissediyordu.

Aklından babaminkine benzer düşünceler geçmediği için, annem:

“Tanrı yardımcın olsun!” dedi.

“Tanrı birbirlerine yardım etmesini bilenlere yardım eder!”

Babam, başkanın sözü nereye getirmek istediğini anlamıştı. Konuşmak istemedi.

“Yanılmıyorsam, üç keçiniz vardı, değil mi” diye sordu. “Nerede saklıyorsunuz onları?”

Yabancı birlikler, babam yokken eve geldiklerinde yanıtlamaya alışkın olan annem:

“Keçileri verdik!” dedi.

“Kime verdiniz onları?” diye sordu başkan, oysa yanındakiler avluyu ve evi didik didik aramaya başlamışlardı.

“Oraya verdik, onları verdiğimiz yer orada!” Yönünü işaret etti annem, dışlerinin arasından dökülmüştü bu sözler.

Annem şaşkın şaşkın baktı babama. Onun tepkisini yorumlayacak vakit bırakmadan sordu başkan:

“Çanga’ya bıraktınız onları, değil mi?”

“Evet, Çanga’ya!”

“Çanga’ya, Çanga’ya! Hepsi de keçilerini Çanga’nın melun tekesine bıraktılar! Çanganız nerede şimdi?”

Biz çocuklar hep birden yanıtladık:

“Çanga parkta!”

“Parktaymış, ne parkı be! Yok orada. Kaçıp gitmiş.”

“Ya keçiler, onlar da mı yok orada?” diye bağırdım, ağlamaklı bir sesle.

“Keçiler orada değil mi şimdi?”

“O kadar keçiyle nereye kaçabilir?” diye sordu Parti militanı kardeşim.

“Biz de bunu soruyoruz ya kendimize! Size sorduğumuz da budur işte. Keçileriniz nerede?”

“Siz bunu bizden daha iyi bilecek durumdasınız,” diye yanıtladı annem.

"Tasalanmayın boşuna, bilemeyeceğimiz hiçbir şey yoktur. Kent dört bir yandan kuşatıldı. Tavuk bile kaçamaz. Keçilere gelince, göğe uçabilirlerse, kaçabilirler ancak. Zaten, sonunda hepsi geberecek. Başka çaresi yok bu işin."

Her şeye rağmen, annem dutlu çörek getirmeye, kahve pişirmeye hazırlanıyordu, ama başkan onu durdurdu.

"Gidiyoruz," dedi. "Çanga ve keçiler hakkında bir şeyler öğrenirseniz, en yakın milis karakoluna haber verin hemen."

Yeniden cesaret bularak evden çıktık. Devriye gezen askerler sokağı gözlüyorlardı. Herkes Çanga'yı arıyordu ve de keçileri.

Biz çocuklar sokağa ilk çıkanlardandık, sonra büyükler de çıktı. Bütün bir kent halkı keçileri ve Çanga'yı arıyordu. Ne bir iz vardı onlardan, ne de bir ses.

Komisyonlar harıl harıl çalışıyorlardı. Küçümencik bir öğlak bile ele geçirmek mümkün değildi, çünkü soruşturmalardan çıkan sonuçlara göre, tüm keçiler ya sahiplerinden zorla alınmış ya da önceki baskınlarda öldürülmüşlerdi. Sağ kalanlar ise Çanga'nın büyük sürüsüne katılmıştı. En azından, Polis ve Parti saflarında böyle bir kanı yerleşmişti. Bundan dolayı, araştırmalar bir başka düzeyde sürdürüldü. Parti'nin, sosyalist toplumun bu keçiler trajedisine sebep olan başlıca ideologları, bundan böyle Çanga'nın peşindeydiler. Çanga'yı aramanın nedenleri ayrıntılı bir biçimde ele alındı. Sosyalizmin, zorunlu kolektifleştirmelerden ve kamulaştırmalardan sonra başarıya ulaşacağını ve şu anda hayvanları tasfiye edilmiş milyonlarca çobanın katılımı sayesinde kesinlikle bir işçi sınıfı yaratılabileceğini ispatlamak onlara düşüyordu. Oysa, Çanga, tarihin akışını, akıl almaz çılgınlığı ile tersine çevirebilirdi şimdi. Bunun içindir ki, onun öldürülmesi ya da ne pahasına olursa olsun ele geçirilmesi gerekiyordu.

Keçiler dönemini geri getirir umuduyla herkes Çanga'yı arıyordu. Karınlarında henüz tam gelişmemiş bebek taşıyan gebe yeni gelinler, sütleri kurumuş anneler onu arıyordu. Herkes onun peşine düşmüştü, herkesin gönlünde o vardı. Ev bark sahibi olmamıştı, keçilerle birlikte kalmıştı, ama her aile ile bağ kurmuştu onlar sayesinde. Çocukları keçiler sayesinde kurtul-

muş analar, o günlerde bazı gazetelerde onun beraberindeki keçilerle birlikte yayımlanmış fotoğrafını aile resimlerinin yanına koymuşlardı.

Herkes, Güney Cumhuriyeti'nde hakkında son on yılın en büyük duruşmasını düzenlemiş olan cumhuriyetin ve federasyonun strateji uzmanlarına onun bir oyun oynamış olduğunu anlamakta gecikmedi. Çünkü onunla ilgili olarak, en kesin plaplardan biri, hemen yürürlüğe girecek olan bir büyük plan geliştirilmişti. Yeni iktidarın yeryüzündeki yaygınlığını ispatlamak söz konusuydu. Dolayısıyla, bu çerçeve içinde, ölü bir Çanga'nın büyük bir yararı olmayacaktı. Üstelik, yaşayan Çanga, azizlerden ve şehitlerden sayıldığına göre, öldürülmüş bir Çanga, kesinlikle böyle bir mertebeye *haydi haydi* erişmiş olacaktı. Bundan dolayı, Başkeçi Çobanı'nın sağ olarak ele geçirilmesi gerekiyordu. Zaten, Cumhuriyet'ten ve Federasyon'dan gelen talimat bu yöndeydi. Hatta Çanga sağ olarak ele geçirilemediği takdirde, ona benzeyen birinin yardımıyla "düzmece" bir duruşma yapılması bile önerilmişti. Böylece, istenebilecek her şeyle suçlanacak ve gerekirse, kendi keçileri aleyhine konuşmaya zorlanacaktı.

Bununla birlikte, bu düşünce bir işe yaramadı. Aslında, Çanga'yı tanıyan hiç kimse yoktu. Keskin ve umulmadık bir zekâsı vardı onun. Ona kötü bir oyun oynamak herkesin harcı değildi. Bu kurnazlığı kent ahâlisinin hemen kolayca anlayacağını, böylece, Çanga'nın daha da ünleneceğini, buna karşılık, sosyalizmin ve Parti'nin şan ve şerefine lekeleneyeceğini de göz önünde tutmak gerekiyordu.

Çanga'nın Devlet'e ihanet suçundan gıyaben yargılanması daha sık önerildi belirli bir süre boyunca. Bu olasılık tüm ayrıntılarıyla incelendi. Kent ve Parti yöneticileri bu görüşü kabul etmek üzereydiler, fakat Parti'nin üst kademesinden ve federal otoritelerden yapılan eleştiriler karşısında bundan vazgeçildi. Gerçekten, gıyaben yargılamanın, Çanga'nın itibarını daha da artıracığını, oysa buna hiç de gerek olmadığını söyleyerek bu görüşe karşı çıkan kurnaz biri vardı orada. O güne kadar kentte keçiler konusunda yapılmış her şey Federasyonca onaylanmış da olsa, çoğu kez üst makamlar arasında şiddetli bir anlaş-

mazlık çıkıyordu. Bu görüş ayrılıklarına rağmen, duruşmanın gıyaben yapılması varsayımı gittikçe daha çok desteklenir oldu, o kadar ki, neredeyse zirvede bile kabul edilecekti. Bu bağlamda, diğer cumhuriyetlerin ve illerin görüşlerinin de alınmasına, hatta gerekirse, Güney Cumhuriyeti'nde Çanga sorununa kesin bir son vermek için, Önder'e başvurulması kararlaştırıldı.

Yanıtlar gelmekte gecikmedi. Nüfusu farklı milliyetlerden ve mezheplerden oluşan cumhuriyetlerden gelen tavsiyeler en ayrıntılı olanlardı. Bu tavsiyelere göre, Çanga'nın diri ya da ölü olarak gıyaben yargılanmasını öngören senaryoların hiçbirinden iyi bir sonuç beklenemezdi; çünkü bu, sonunda, onun keçilerin kutsal havarisi gibi gösterilmesine yol açacak ve savaş kahramanlarından, hatta şimdiki yüce yöneticilerden daha şanlı bir kahraman mertebesine yükseltilmesi gibi bir tehlike yaratacaktı. Hayır, bir duruşmadan ya da Çanga'nın öldürülmesinden asla iyi hiçbir şey beklenemezdi, çünkü Çanga, bu kesin karar anlarında, bir tanrı gibi kabul edilmeden önce, ülkede farklı mezhepler ve milliyetlerden bu kadar çok insanı böylesine bir araya getirmeyi, birbirlerini sevdirmeyi, birbirleriyle kaynaştırmayı o zamana kadar hiç kimse başaramamıştı.

Parti'nin strateji uzmanları, birlikte savaşı kazanmış, devrimi gerçekleştirmiş, federasyon kurmuş oldukları ahalinin öfkesinden korkuyorlardı. Federal makamlar Çanga'yı yargılamanın, keçiler sorununun, Güney Cumhuriyeti'nden başlayarak uluslararası bir sorun haline gelmesine yol açmasından da korkuyorlardı.

Doğu Bloğu ülkelerinin bazılarında yapılmış olan düzmece duruşmalara gösterilen tepkiler hâlâ güncelliğini koruyordu. Dünya soğuk savaş dönemine girmişti. Tito, sonunda Stalin'in sultasından kurtulabilmişti, ama Sovyetler'in Yüce Önderi'ni insanların gönlünden söküp atmak çok zaman gerektirecekti. Stalin'in portreleri evlerden kaldırılmış, fakat Balkan Yarımadası'nda, tarihin süreksizliğini bildikleri için, gene de onları bir yerlerde saklamışlardı, ne olur ne olmaz diye.

Stalin'den kopma, sosyalizmin ve keçiler sorununun önde gelen uzmanlarımızın, hiç şüphesiz, koltuklarını kabartmıştı. Hem Çanga'nın, hem de keçilerin yok olduğunu görmekten

mutlu olacaklar ve Güney Cumhuriyeti'nde artık hiçbir karışıklık çıkmamasına çok daha sevineceklerdi. Ama bu Cumhuriyet'in yöneticilerinin fikri nasıl değiştirilebilirdi ki?

Stalin'den kopmayı başarabilmek, gerçekten, ne büyük bir şans olmuştu bizim için. Stalinizmin, sınır ülkelerinde erişmiş olduğu yaygınlığa bizim ülkemizde ulaşamamış olması, bizlerin en büyük şansıydı. Örneğin, tanrıtanımazlık müzeleri kurmak fikri somutlaşmadan önce Stalin'den kopmuş olmak büyük bir nimet olmuştu bizim için. Eğer bu müzeler, bu hakiki ölü canlar toplama kampları bizim ülkemizde de kurulmuş olsaydı, kim bilir başımıza neler gelirdi? Bu tür müzeler kurmakla, sadece insanın içindeki Tanrı'yı ebediyen öldürmeyi değil, aynı zamanda her türlü inanç farklılıklarını da ortadan kaldırmayı tasarladıkları bir gerçektir. Stalin'den kopmuş olmanın, sayısız cinayetlerden ve felaketlerden kaçınmaya yaradığını ortaya koyan çeşitli bilançolar düzenlenmişti Federasyon düzeyinde. İşte bundan dolayıdır ki, Federasyon'a bağlı ülkelerde, keçiler sorununda çok aşırıya kaçmanın uygun olacağı, çünkü bu konuda aşırılığa kaçmanın Stalinci bir uygulama anlamına geleceği görüşü benimsenmişti. Bununla birlikte, bu durumda, soruna köklü bir çözüm bulunmasını, yani tüm keçilerin yok edilmesini savunanların birçoğu ödün vermeyi düşünmüyorlardı. Çünkü Güney Cumhuriyeti'nde atalet hüküm sürüyordu. Orada Federasyon ve Önder karşı çıkmayı sürdürmeselerdi, Stalinizm, ister istemez devam etmiş olacaktı. İşte bunun için, yeniden ve boş yere, tüm ülkede sadece ve sadece bu lanet olası ve içinden çıkılmaz keçiler sorunu söz konusuydu.

Federasyon çevrelerinde, aslında, her zamankinden daha çok kaygı duyuluyordu. Cumhuriyetimizin temsilcileri, oturumlar, toplantılar sırasında bu konuda müzmin bir sessizliği koruyorlar ve sürekli olarak, bir son bekliyorlardı. Güney Cumhuriyeti'nin, temel stratejik yönelimlere oranla, ister başı çeksin, ister geriden gelsin, hiçbir şekilde büyük tasarılar içinde yer alamayacağı, sonunda, açıkça söylendi onlara. Federal makamlar, keçiler sorununun, kendilerini, en az orada: Güney Cumhuriyeti'nde uğraştıracığını sanmışlardı. Yöneticilerini

tutsak, köle olarak görüyorlardı. Aksi halde bu duruma düşmemek nasıl mümkün olabilirdi?

Tüm ülkenin buna en az ihtiyacı olduğu sırada, Stalinizmden kurtulduğu sırada Güney Cumhuriyeti'nin ahalisi bu melun Çanga'yı icat etmişti. Bu beyinsizler, onu canlı olarak ellerinde tuttıkları halde kaçmasına göz yummuşlardı. Daha iki üç keçiyi bile güdemezlerken, onlara Devlet yönetimini emanet etmek *hiç* düşünülemezdi. Başkeçi çobanını yakalayacaklarına, ya da öldüreceklerine o ünlü "karar günü"nü beklemişlerdi. Kuşbeyinliydi bunlar. Bu Allah'ın belası karar gününün onlarla bir ilgisi olmadığını anlamamışlar mıydı? "Karar günü", her şeyden önce, kuzey cumhuriyetlerini ilgilendiriyordu. Oysa, bir mucize olmuşçasına, her şey kolayca gerçekleşmişti onlarla. Disiplin gereği tüm keçilerini teslim etmişlerdi. Orada tepeden inme sözde bir işçi sınıfı kurmaya hiç ihtiyaç olmadığı bir gerçektir.

Yirminci Bölüm

Çanga ile keçileri birlikte ortadan kaybolduklarından beri babam kara kara düşünüyordu. Sorun onu hem kişisel hem de genel planda kaygılandırıyor. Böylece, tüm hayatının en büyük dostlarından birini, kişiliğinde kendiliğindeliğin yüceliğini keşfetmiş olduğu bir insanı, bir insan varlığında sadece yalınlığın kutsal olabildiğini anlamış olmasını mümkün kılan bir yaratığı yitirmişti. Üstelik babam, çeşitli eserlerden edindiği bilgilerin gelişmesine ve uygulanmasına bağlı tüm özellikleri Çanga'nın pratik deneyiminin arşınıyla doğrulamıştı.

Çanga ve keçiler örneğinden etkilenen babam, zafer kazanıp da zafer sarhoşluğuna kapılmayan kişinin belki de tek hakiki galip olduğunu düşünüyordu.

Keçilerin ortadan kaybolmasından sonra, babam galiplerin yeniden bir bozguna –kim bilir, nasıl bir bozguna– uğrayacağına inanmıştı. Böylesine ustaca tasarlanmış bir sistemin yakın bir gelecekte kaçınılmaz bir yenilgiye uğramaya mahkûm oluşuna içtenlikle üzülüyordu. Bununla birlikte, bilmediği bir ayrıntı vardı: bu yenilginin hangi tarihte gerçekleşeceği.

Çanga ile hesaplaşma bu kaçınılmaz yenilginin bir ön belirtisiydi sadece. Kendi soyundan gelen bir neslin bunun acısını çekmek zorunda kalacağını düşündükçe derin bir üzüntüye kapılıyordu. Nesnelerin ve varlıkların doğal eğilimine, bu eğilimin özgül yasalarının keşfedilmesine ve incelenmesine kendini adanmış olması, burada, bu yarımada, Balkanlar'ın kendi kendini yetiştirmiş aydınlarının birçoğunda sık sık görülen bu de-

ğişik yanılısamalardan birine benziyordu. Darwin'e ve onun teorisine ilişkin birçok kitabı vardı. Ahalisini diğer Avrupa halklarının gerisinde bırakan bu kahrolası gecikmeden dolayı Balkanlar'da eksik olan her şeyi, bu düşüncenin sürekliliği içinde, doğal evrim açısından incelemek istemişti.

Balkanlar'da her ailenin, her topluluğun, önceki nesillerin yenilgileri yüzünden birikmiş yıkıntılardan, genellikle, ortaya çıkmaya tekrar başlamak zorunda kalması ve değerlerin doğal sürekliliğine hiçbir biçimde bağlanamaması olgusu onu derinden etkilemiş, kaygılandırmıştı. Büyük imparatorlukların çöküşüne adanmış kitaplardan ibret aldığı ve Osmanlı İmparatorluğu'nun başkenti Konstantinopolis'te yaşamış olduğu için, kendi hayatının ve ailesinin hayatının faşizmle ve sonra da Stalinizmle çakışmış olması ona derin bir acı veriyordu.

Stalin zafer sarhoşluğuna kapılacak olursa, Balkanlar'da herhangi bir yeniçeri ortaya çıkar, sonra da bitmez tükenmez bir gösteriş çarkına sürüklenir ve kendini yeniden dünyadan kopararak kendi egosunu tatmin eder diye korkuyordu. Balkan imparatorluklarına ilişkin araştırmaları onu şu sonuca götürmüştü: Böyle bir devletin başına ne zaman bir yeniçeri-imparator gelse, dönüşüme uğrayan ruhunun üstünlüğünü ispatlamaya kalkışacağı için, başkalarını bozguna uğratmak pahasına kazandığı zaferin aldaticılığını, kendi uğradığı bozgunları asla unutmaksızın, mutlaka devam ettirmek eğiliminde olacaktı. Bu yeniçerilerin iç dünyalarının, burada, Balkanlar'da çok daha zalimce hissedilmiş olan çelişkisi buydu. Benliklerine kök salmış bir terördü onların esin kaynağı ve terör de onların imparatorluklarına daha da önüne geçilmez bir biçimde yayılıyordu.

Babam, imparatorluklar hakkındaki düşsel düşüncelerine saplanıyordu böylece. Bunun için herhangi bir bahane yeterliydi ona. Ama bu kez önemli bir bahane vardı: Babamın derin düşünceleri boyunca, özellikleri sahici bir anti-imparatorun özellikleri olarak beliren Çanga söz konusuydu. Düşlerin, ütopyanın ya da efsanenin kanatlarıyla uçmaya başladığında, aslında sadece Çanga'yı düşünmüyordu. Başkeçi Çobanı'nın kaderi, herkesin kaderini kapsıyordu. Hepsinin kaderiydi o. Genç ya da yaşlı herkes onun ve keçilerin kaderiyle son derece

ilgiliydi. Ama bununla birlikte, babamın anga hakkındaki d-
nncesi kendi baından geçmiş olanlara dayandığı için daha
derinlere yol alıyordu.

Başkeçi obanı ortadan kaybolduktan sonra, babam her
zamankinden çok daha sık gömüldü kitaplarına. Geceleri, biz-
ler keçilerimizin de baibo dolatıkları uykunun ve rüyanın
kollarına kendimizi bıraktığımızda babam, açık duran kitabının
zerinde lambasının ışıklarının oluşturduğu meknda sabaha
kadar okuyordu.

Babamın uykusunun gölgesini izliyor gibi görünen an-
nem, uyuklamadığı lde, çalışma odasına gidip lambayı
söndürüyor, okunmuş son sayfayı işaretleyerek, uyanmasın
diye, kitabını usulca bir yana koyuyordu. O da, bazen uykuy-
la uyanıklık arasındayken, karısının kitaplar üzerinde yer de-
đitiren gölgesini izliyordu. Bununla birlikte, annem odayı
kolaçan ettikten sonra, babamın uykuya daldığına hiç ŗphe
yoktu.

Ama son günlerde, yani anga ve keçiler ortadan kaybol-
duktan sonra babam baını kitaplardan kaldırmaz oldu. Ne za-
man uyandığını, ne zaman uyuyakaldığını kestirmekte güçlük
ekiyordu annem. Sanki artık hiç uyumuyormu gibi göründü-
đu için, annem onun çalışma odasına girmekten kaçınır oldu.

Ama babamın, çok derin düşüncelere daldıktan sonra, gr-
dğu d onu birdenbire hoyratça terk edince, çoğunlukla, ŗa-
fak vakti, geceyle gündüzün yeniden birbirine dntğu sıra-
da, nadiren, evet gerçekten çok nadiren korkunç bir çığlık attı-
đı oluyordu. Sanki her ŗey, onun benliğinde varlıkla yokluğun
iki kutbu arasında salınan bu dizginlenmi suskunluk, kişiliği-
nin derinliklerinden boğuk, keskin ve çevredeki sessizliği bir-
denbire yırtan bir çığlık biçiminde fıkırıyor gibi oluyordu.
Tüm insanlığının ŗiddetle dışavurumu gibiydi bu. Babamın i
dünyasının labirentindeki sayısız bastırılmış tartışmanın, do-
lambacın, bunalımın çıkış yerinde suskunluğun patlayııydı
bu. Dil kumkuması olduğu için –birçok dile hkimdi, bazılarını
Çok iyi biliyor, bazılarını konuamıyordu– bütün ömrü boyun-
ca kelimelerle cebellemiti. Sonsuzluğa ilişkin düşüncelerinde,
btnlge ilişkin derin düşüncelerinde en eriilmez kelimeler-

le oyuncak gibi oynuyordu. Ama, suskunluğunun sonucu olarak, bir iç dile de sahip olduğu görülüyordu ve dış dünya ile iletişimini sağlayan bölgesel dillerin herhangi birine en az indirgenebilir düşüncelerini bu iç dile aktarıyordu. Bundan dolayı, böyle bir çığlığın, önceden tahmin edilmeksizin, olgunlaşmaksızın, vakti gelmeksizin yankılanması nadir bir şeydi. Ama yankılandığı zaman, babamın bu çığlığı düşüncesinin kelimelere karşı yeni bir zafer kazandığı, onlara hâkim olabildiği anlamına geliyordu.

Zavallı annem, babamın sabaha karşı yankılanan bu çığlıklarını uyumaksızın bekliyordu. İlk seferinde, babamın ardına kadar açık kitaplarının labirentlerinden birinde kafasını yarmış olmasından korkmuştu.

Gençliğinde, gölün kıyılarındaki o kentte hemşerilerinden şair birinin su boyunca kendi kendine konuşarak gezindiğini duymuştu. Oysa, bu şairin tüm eserleri babamın kitaplığında vardı. Babam ilk kez çığlık atmaya başladığında, şairin başına gelenin kocasının da başına gelip gelmeyeceğini sormuştu kendi kendine. Aklının son çığlığı mı söz konusuydu? Aman Allah göstermesindi! Sonra annem hızla kendine gelmişti.

Babam merdivenin basamaklarında onun adımlarını algılamıştı. Onu karşılamak için yerinden kalkmıştı ve annem rahatlamıştı böylece. Birkaç ay sonra, babamın çığlığını ikinci kez duyduğunda, daha soğukkanlılıkla karşılamıştı bunu, ama neyin söz konusu olduğunu bir türlü anlayamamıştı.

Bununla birlikte, bu sefer, öncesine benzemiyordu çığlığı. Babamın tekrarlanan çığlığı tek bir kelimededen ibaretti: Şato. Bu çığlığın öncekilerden ne kadar farklı olduğunu annem derhal anladı. Babam bu kelimeyi şimdi, sertçe, tutkuyla birçok kez tekrarlıyordu. Bu yüzden, annem çalışma odasına girdi. Gerçi güneşin devingen ışınları babamın kitaplarına hafifçe değmeye başlamıştı ama lambası sönmüş değildi. Bütün gece uyumamış diye düşündü annem. Bununla birlikte, babam onu dinlenmiş, güleç, duru bir yüzle karşıladı.

Babam okumuş olduğu kitapların içeriğinden, genellikle, anneme hiç söz etmemişti. Annem babamın kitaplarıyla çok

kutsal nesnelermiş gibi ilgilenmesine rağmen, onların dnyasına katılmaya razı olmuyordu. Aile hayatı, hep açık tuttuğu ve günleri kendi çocuklarına adanmış sayfalardan oluşmuş tek büyük kitap olmaya devam ediyordu. Bununla birlikte, babam onu, kitaplarında yazılı olanlarla ilgili görünen tek bir kelimeyle etkiledi.

“Gün gibi açık!” dedi. “anga keçileriyle birlikte şato’da saklanıyor! Başka hiçbir yerde değil, şato’da saklanıyor.”

Yirmi Birinci Bölüm

Çanga'nın keçilerle birlikte Şato'da saklandığının babamın aklına nasıl gelmiş olduğunu keşfetmek pek karmaşık bir şey değildi. Kendi hayatının temel sorunlarına en anlaşılır yanıtlar kitaplarında saklı değil miydi? Bütün bir gece uykusuz kaldıktan ve eserlerinde kılı kırk yaran araştırmalardan sonra, bu kitap okumalar boyunca yaptıkları son konuşmalarda Çanga'nın ileri sürdüğü bir düşünceyi birdenbire yeniden hatırlayınca Başkeçi Çobanı'nın orada bulunduğuna kesinlikle inanmıştı.

"Hayvanlar ölüme yaklaştıklarında yarı karanlığı ararlar," demişti Çanga.

"Buna karşılık ölüm yaklaşınca insan sanki öldüğünde, aydınlığı gölgeler ülkesine götürmek istiyormuşçasına ışığı, en küçük bir ışını bile arar." –Niçin böyle olduğunu bilmiyorum– diye yanıtlamıştı babam.

"Niçin böyledir?" diye ısrarla sormuştu Çanga.

"Aslında, ölüm insanın, güçsüzlüğünü açıklar," demişti babam, konuşmayı düşünceli bir halle sürdürerek. "Yaşadığı sürece, kendini ölüm tikrine alıştırsaydı ömrünün sonuna geldiğinde, insan ışığı daha az arardı. Ölümün yaklaşmasıyla birlikte, kendisi için ailesinden, vatanından, dünyadan oluşan ışık çemberlerinin nasıl daraldığını hisseder..."

"Hayvanların vatani olmadığı için, savunacak hiçbir ışıkları yoktur," diyerek onun sözünü kesmişti Çanga.

Ne babam ne de Çanga, bu durumda, kesin yanıtı biliyordu, ama hayvanların yarı karanlıkta ölmeyi yeğlediklerini ileri

süren görüşün Çanga'nın zihninde yer etmiş olduğuna hiç şüphe yoktu...

Demek ki babamı, Çanga'nın Şato'daki o muazzam gizli yeri, hem kendisine hem de keçilerine, kentin tüm keçilerine mezar olarak seçtiğini düşünmeye yöneltmiş olan ipucu buydu. Çünkü o, böylece, sonuna kadar, ölünceye kadar bu yüce sevgiye layık olmak istiyordu. Babam Çanga'nın kendisinden okumak üzere almış olduğu ve Şato'nun tarihine ilişkin tüm kitapları sonradan hatırlamıştı. Evet, Şato'nun yarı mistik tarihi Çanga'yı gerçekten büyülemişti. Kalenin kurulduğu tepeliğin yanından keçileriyle birlikte geçerken, keçiler, Balkanlar'ın sarp doruklarında mutlak egemen olarak hüküm sürmüş olan yabani atalarından kalma bir içgüdünün etkisiyle hareketlenmiş gibi, insan ayağının değmediği bu dağ kolunun çakıllı ve gölgeli bayırlarına defalarca tırmanmışlardı...

Babama göre, kitapların tarih hakkında anlattıkları şey, insanlığın, asla tekrarlanmayan ve önceki hiçbir hayale bağlanmayan uzun, karışık, belirsiz bir hayaliydi sadece. Bundan dolayı, bir öncekinden farklı yeni bir hayal kuruyordu insanoglu.

Hayat göçlerle, savaşlarla, parçalanmalarla karşılaştığında tarihin ne kadar trajik olduğunu babam etinde kemiğinde hissetmişti. Kader onu bu şatonun eteklerine götürünce, ancak o zaman, Balkan imparatorluklarının çöküşünün tarihini yeniden canlandırmak hayali, bu eski hayal aklına düştü. Bu kale, özellikle, bu çökmüş imparatorlukların bir kalıntısı değil miydi?

Babam, Şato ile ilgili kitapların sayısını hemen iki üç katına çıkardı. Yeraltına oyulmuş barınakların, kulübelerin, çitlerin kalıntılarının tanıklık ettiği gibi, Şato'nun bulunduğu yerin, tarih öncesi zamanlardan beri, cilalı taş devrinden ve arkaik tunç döneminden beri, milattan dört bin yıl önce iskân edilmiş olduğunu öğrendi.

Zaman okyanusunun üzerinde bir deniz feneri gibi duran Şato, birbiri ardı sıra gelen imparatorlukların silah deposu olarak kalmıştı. Bilinen ve bilinmeyen fatihler nesli, sanki sonsuza dek yaşayacaklarmış gibi kendilerini orada surlarla çevreliyorlar, önceki fatihlerin yıgıdıkları dev blokları oraya götürüyorlar,

orada kendi düzenlerini kuruyorlar, yeni taş blokları oraya sürüklüyorlar ya da oradan çıkarıyorlardı.

Bu donmuş metal zamanında insan gerçeğini, nesnelere süreksizliği gerçeğini, Akdeniz'e dökülen bu çok uzun nehrin yanı başında nasıl yorumlamalı? İmparatorluklar birbirini izlemişti. Her biri, kendi gücünün simgesini taşa kazımış, sonra da yok olup gitmişti. Varoluşun sonsuz çemberinde hep böyle oluyordu. Büyük önderler, kentlerin yeni fatihleri ona erişebildiklerinde, kale, onların burada ölümsüzlüğe ulaşmak umudunun tutsağı olmuştu. Kendi derin düşünceleri içine gömülmüş imparatorluk strateji uzmanları, vakanüvisler, şairler onun gölgesinde oturmuşlardı. Orada, her biri mutlu imparatorun huzurunda kendi görüşünü açıklamıştı. Hepsinin ilettiği mesaj açıktı: Şato'ya kim egemen olursa, kentin benliğine de hükmederdi ve kuzeydeki vadilerle, güneydeki vadilere ve denize giden yolların gözlerinin önünde açıldığını görürdü.

Evet, bilinçli ya da bilinçsiz olarak Çanga'nın adımları onu sık sık Şato'ya götürüyordu. Keçileri sakın sakın otlarken, tepeliğin üzerinde oynaşırken kendisi Şato'nun çevresinde dolaşmıyordu. Döşeme taşlarını, muazzam taş blokları inceliyor, bu kadar değişik bölgelerden getirildikleri halde, bu kalede yer aldıklarını görmek onu hayretlere salıyordu.

Şato çevresindeki gezintilerinden birinde kalenin geçmişinden söz eden kitapları olup olmadığını merakla sormuştu. Babamın Şato ile, onun tarihi ve sırları ile pek çok ilgilendiğini, ama bu ilgisinin sebeplerinin Başkeçi Çobanı'nın kilerden ve onun kente hâkim olan kaleye duyduğu ilgiden farklı olduğunu keşfetmişti. Babam ona Şato'yla ilgili eski ve modern eserleri göstermişti. Çanga kitapların içerdiği her şeye inanabiliyordu ama yeraltına oyulmuş barınakların izlerinden ve kulübelerin kalıntılarından dolayı, Şato'nun dört bin yıl önce kurulmuş olduğu savına katılmaya bir türlü yanaşmıyordu. Şato'nun eskiliği konusunda arkeologların keşfetmiş olduğu şeyi babam ona okurken Çanga, yüzünde beliren kuşku dolu sırtımayı önleyemiyordu. Gerçekten keçilerini otlatırken, kendisi de farklı maddi kalıntılar bulmuştu, ama bunlara bakıp da özellikle en eski

kalıntıların söz konusu olduğunu kim düşünebilir ve böyle bir şeye kim inanabilirdi?

Babamın Şato'yla ilgili kitaplarından Çanga'nın ilgisini en çok çeken, Osmanlı İmparatorluğu zamanında Evliya Çelebi'nin *Seyahatnamesi*'nde anlattıkları idi. Babamın eserlerinde yer alan Marcelin ve Procopios'un* tanıklıklarına da kayıtsız kalamıyordu. Onların anlattıklarına göre, kalenin devasa antik duvarlara benzeyen uzun suru, Bizans imparatoru Birinci Justinianus dönemi kadar eski bir dönemden kalmaydı. Kalenin taş bloklarının bir kısmı, 518'de, Balkanlar'da o vakte kadar görülmedik en büyük depremle sarsılmış eski Üsküp kentinin çok yakınındaki yıkıntılardan getirilmişti. Çanga bu taş blokları kendi gözleriyle görebiliyordu. Şato'nun tarihinin doğruluğuna onu inandıran da buydu.

Babam kaleyle ilgili kitaplarından başka bölümler okuyordu Çanga'ya, ama o zaman onun dikkati kolayca dağılıyordu. Buna karşılık, Başkeçi Çobanı, babam kendisine Evliya Çelebi'nin Şato'yla ilgili notlarını okuduğunda alışılmadık bir biçimde canlanıyordu. Tam zamanında okunmuş özet ona yeni, iyi gözlemlenmiş, kılı kırk yararcasına doğrulanmış gibi görünüyordu. Bunun içindir ki şu tasvir ona özellikle ilginç geliyordu:

"Vardar Nehri batıdan gelerek akar. Bu yandan bir yol, kovuklardan gelerek nehrin kıyısında yükselen Su Kulesi'ne kadar gider. Kentin bu yanında cehennem derinlikleri kadar korkunç bir uçurum vardır. Bu uçurumun bir çıkışı yoktur, zaten olamaz da. Derin sel çukurları kenti doğudan, güneydoğudan ve kuzeyden kuşatır. Sel çukurunun üzerine, kapıya bakan tarafından bir tahta köprü yapılmıştır. Zaman zaman nöbetçiler bu köprüyü bir bucurgat yardımıyla kaldırırlar ve böylece, girişe karşı bir savunma oluştururlar."

Babam okumaya devam ederken, Çanga tek başına ya da keçilerle birlikte kale yanında önceki başıboş dolaşmalarına ilişkin anılarını hızla eşeliyordu zihninde. Babam okumayı yüksek sesle sürdürürken, Çanga da, kendince, yüksek sesle bir şey ekliyor, bir doğrulamaya girişiyordu. O zaman babam oku-

* Bizanslı tarihçi, beşinci yüzyıl sonu, İstanbul 562 (ç.n.).

mayı bırakıyor, gözlüğünü çıkarıyordu. Ama Çanga, ondan devam etmesini rica ediyordu. Gerçekte, babam okurken, Şato'nun tarihini, kendine özgü bir açıdan tamamlamak istiyor ve anılarında "kovuklardan su Kulesi'ne kadar giden yol"u araştırmaya koyuluyordu.

Nehrin, genellikle karşı konulmaz taşkınlarıyla Şato'nun derinliklerinde sayısız kovuklar oyduğunu varsayıyordu. İlk-bahar ya da güz taşkınlarından sonra nehrin suları çekilince, bu kovuklar daha da derinlerde oluşuyor ve bazıları arasında bir ulaşım yolu meydana geliyordu. Zamanla, hemen hemen tüm imparatorluklar, nehrin taşkınlarıyla baş etmek istemişlerdi. Uzun zaman bu amaç başarıya ulaşmamıştı. Ama sonunda, Osmanlı İmparatorluğu'nun son yüzyılı boyunca yapılmış olan yüksek taş duvarlar sayesinde nehir denetim altına alınmıştı. Suyun bazen kovuklara ulaşmaya devam ettiğine Çanga'nın inanmasını önlemiyordu bu. Öte yandan, Şato'daki kovukların daha yakın zamanlarda birbirine bağlandığını, buralara beton döküldüğünü, hatta düzenlemeler yapıldığını biliyordu. İkinci Dünya Savaşı yılları boyunca Şato'da, daha sonraları başka amaçlara yarayan barınaklar kurulmuştu. Hangi amaçlara yaradığı babamı ve Çanga'yı pek ilgilendirmiyordu. Zaten bu barınaklar ordunun ve polisin denetimi altındaydı.

Babam, Şato'nun derinliklerindeki kovuklardan birinin Çanga'ya ve keçilere ortak mezar olacağına ilişkin yeni kanıtlar keşfetmek için anılarını daha fazla eşelemek istememişti. Keçilerin ölmeleri kaçınılmaz olduğundan, Başkeçi Çobanı, içgüdüleri gereği, yarı karanlıkta ölmeleri için, en azından onlara layık bir ölüm seçmek istiyordu. Çanga'ya gelince, ölümden önce ve ölümden sonra da her şeyi yapabiliirdi.

En azından, böyle düşünüyordu babam.

Yirmi İkinci Bölüm

Çanga'nın ortadan kayboluşundan bu yana üç gün geçmişti.

Babam Başkeçi Çobanı'nın keçilerle birlikte, Şato'nun derinliklerinde bulunduğunu ve şimdi onun ve hayvanlarının hayatla ölümün sınırlarında olduğunu varsayıyordu.

Annem, babamın, çalışma odasını, verandayı, avluyu bir baştan bir başa bu kadar hızlı arşınladığını hiç görmemişti. Saatler geçiyor, babam serinkanlılığına kavuşamıyordu. Beyninin içi kazan gibi kaynıyordu.

Annem asla böylesine kaygılanmamıştı. Keçilerimizden yoksun kalmış, oyunlarımızın anlamı yitmiş biz çocuklar ise, bize sürtünerek geçen babamın evin içindeki dolaşmalarını, çaresiz izliyorduk. Bununla birlikte, bizi görmüyormuş gibi bir hali vardı. Hepimizden daha kaygılı olduğuna hiç şüphe yoktu. Çünkü sorumluluklarının tam bilincinde olmakla birlikte, berbat bir durumda bulunan en büyük dostunun yardımına koşmadığını biliyordu. Ailemiz babamın sağladığı güvenliğin verdiği eski huzuru yitirmişti.

Babamı orada, gölün kıyılarında, gizli seyahatlerinden birine gitmek ve ancak istilacılardan herhangi birinin hegemonyasını kuracağı anda dönmek zorunda bırakan bombardımanlar sırasında bile annem ve ağabeylerim onu asla bu kadar kaygılı, bu kadar huzursuz görmemişlerdi.

Evin arşınlamadığı bir karış yeri bile kalmayınca, Çanga'nın keçilerle birlikte kalenin derinliklerinde saklandığına ar-

tık iyice inanmış olan babam, en büyük sırrını açıklamak için biz oğullarını bir araya topladı.

Hepimiz kendimizi tekrar ana-babalarımızın gölgesinde bulduk. Beklenmedik göçlerle, neredeyse tükenmiş olan bu aile, kaderin hışmına uğrayıp, yakınlarını, evlerini, tarlalarını geride bırakarak, o zamana kadar bilinmeyen yüzlere ve yepyeni göreneklere alışmak zorunda kalacaktı.

Babam daha iyi bir hayat umudu getirmek amacıyla Balkanlar'da giriştiği önemli seyahatlerinden dönüşünü sanki tekrar hatırlıyormuş gibi düşüncelerine dalmıştı. Ancak o zaman bir son verirdi, gölün kıyılarında tek başına ve düşünceli bir halle dalgaların çatlayışını gözlemlediği ve hayatı, durmaksızın dosdoğru tekrar kıyı yoluna varacak olan bu dalgaların kaderiyle kıyasladığı gezilerine.

Bundan böyle kendini, kesinkes belirlenmiş bir sona doğru dalgalanmaksızın akan ve böylece, hayatın da bir sonu olabileceğini hatırlatan bu nehrin yanında hisseden ve umudun her şeye rağmen var olmakta devam ettiğini simgeleyen Şato'nun eteklerinde yerleşmiş olan babam, parmaklarını kavuşturarak –ne zaman bize söyleyeceği önemli bir şey olsa böyle yapardı– ağır ağır başladı söze:

“Sevgili çocuklarım, Çanga'sız ve keçilersiz üç gün geçti şimdiye kadar. Çanga'nın Şato'nun derinliklerinde saklandığı kesin...”

“Keçilerle birlikte mi?” diye, hep birlikte kestik sözünü.

“Keçilerle birlikte.”

Bir ürperme aldı bizi. Tekrar hayata döndü bedenlerimiz. Hayat, damarlarımızda yeniden hızlı hızlı atmaya başladı.

Çanga yaşıyordu! Keçiler yaşıyordu!

O gün bundan daha büyük bir sevinç olabilir miydi?

Ama babam gene ağır ağır konuşarak yarıda kesti heyecanımızı.

“Çanga kesinlikle ölümü seçti, daha doğrusu belki Şato'dan çıkar, kurtulurum umuduyla, dosdoğru ölüme giden yolu seçti. Kitapları karıştırarak, Çanga'yla konuşmalarımı hatırlayarak düşündüm çocuklarım, uzun uzun düşündüm. Ben ona kitaplarımdan pasajlar okuyarak, o da kaledeki her patika-

nın, her taşın tarihini doğrulayarak, günlerce uzun uzun söz ediyorduk Şato'dan. Kale duvarında, sanki en yüksek yerinde, tam kışladan önce, barınaklara giden derin bir kuyu var. Bu barınakların her birine hava bu kuyudan giriyor. Kalenin derinlikleri, Şato bu kuyudan havalanıyor. Sayısız belgeler bunun böyle olduğunu gösteriyor. Bununla birlikte, kuyu şu anda, tıkanmış gibi. Hâlâ barınaklarla bir ulaşımı varsa ve tamamen tıkanmamışsa, Çanga ile keçilerin hayatta olduklarından emin olabiliriz."

"Bir umut olduğunu gösteriyor bu," dedi ağabeyim, babamın sözünü keserek; aslında kendi kendine konuşuyor gibiydi.

"İnsan hayatta oldukça umut kesilmez," diye yanıtladı babam. "Onlar için hâlâ en ufak bir kurtuluş umudu varsa, Çanga'yı ve keçileri nasıl kurtarabileceğimizi düşündüm çocuklarım. Keçilere ve Çanga'ya gerekli yiyeceği kuyuya atabilmek için neler yapabileceğimizi düşündüm."

Babamın amacının bu olduğu artık açıkça görülüyordu. Sırf Çanga ve keçileri kurtarabilmek için, hepimizle birlikte, kendini de feda etmeye hazırdı.

Annem korkuyla izliyordu konuşmayı. Babamın fedakârlığının yüceliğini anlıyordu. Sayısız fırtınalardan ve savaşlardan birlikte kurtulduğu çocuklarının, başıboş askerin zorla kaçırılmayı başaramadığı ana karnının bu meyvelerinin, tıpkı öyküdeki Monsieur Seguin'in keçisi gibi, kurdun ağzına, onları yutacak olan bu kahrolası Şato'nun ağzına atılacağı bir gerçektir şimdi. Zavallı küçük keçi dağı, özgürlüğü seçmişti. Şüphesiz kurda karşı kahramanca bir savaş vermişti ama, sonunda ölüm onu haklamıştı. Çanga'nın keçileriyle birlikte yaptığı tercih, bu tür bir tercihti. Onları ölümden kurtarmayı göze alacak kişinin kendi ölüm fermanına mührünü basacağı kesindi. Bundan dolayı babama, aşırıya kaçmaması için yalvardı, çünkü göz göre göre ölüme atılmamak gerekiyordu. Ama çözüm iyi düşünülmüş ve çoktan kararlaştırılmıştı.

Aynı akşam, babam, iki ağabeyimle birlikte en yakınımızdaki ailelere gitti. Haberi ve eyleme geçmek için kotarılmış planı, Çanga ve keçileri için kendini feda etmeye hazır olan Başkeçi Çobanı'nın mahallesinde duymayan kalmadı.

Devriye askerler ve polisler, ilk günkü kadar her yerde boy göstermiyorlardı. anga'nın ortadan kaybolduğuna kesin olarak inanan resmi makamlar yatışıyordu. Üstelik, Federasyon'dan gelen talimatta, konunun alevlendirilmemesi, kitlelerin kışkırtılmaması isteniyordu. Federasyon kuvvetlerinin bir kısmı şato'nun çevresinde konaklamıştı. Bizlere gelince, aynı akşam, hırsızlar gibi, küçük gruplar halinde, devriyelere görünmeden kaleye kadar bir yol atıkt kendimize.

Babam, bir haritaya bakıyordu elindeki feneri sürekli yakarak. Sonunda kuyuya eriştik. zerine oldukça kalın dört tahta konulmuş ve otlarla örtülmüştü. Kolayca kaldırdık tahtaları. Barınaklara giden dar ve uzun yolu gördük o zaman.

Babam, kuyunun tıkanmamış oluşuna sevindi. Böylece, havanın barınaklara kadar kesinlikle ulaşabildiği ve dolayısıyla, anga'nın ve keçilerin havasızlıktan ölmelerinin söz konusu olmadığı anlaşıldı. Babam kuyunun derinliğini elindeki fenerle iskandil etti. Işık daha uzağı aydınlatamadığı için kuyunun dibini görünmüyordu. Örümcek ağlarıyla kaplı yuvarlak taşların çeperleri de aydınlatıldı. Biz ve çok iyi örgütlenmiş diğer gruplar bütün gece kuyuya keçiler için yapraklar ve anga için yiyecek attık. Kent derin bir uykuya dalmışken, gruplar nöbetleşe çalışıyorlar, her yandan yapraklar geliyordu.

Bir tepkiyle karşılaşılmamıştı, ama hemen bir tepkiyle karşılaşmayı beklemek olası değildi.

İkinci gün seher vakti, kale tarafındaki sapa patikalardan inen küçük çobanlardan biri, vaktiyle kurumuş olan küçük bir kaynaktan beyaz bir sıvı fışkırdığını fark etmişti. Gerçekten süt söz konusu olduğunu anlayınca diğer çocukları ayaklandırarak haber vermişti.

"Tepecikten keçi sütü akıyor! Keçilerimizin sütü akıyor!"

Haber Başkeçi obanı'nın mahallesinde hızla yayıldı.

anga yaşıyordu. Keçiler de yaşıyordu.

Onlar ortadan kaybolalı daha  gün geçmeden keçi sütü açığının sonuçları çıplak gözle görüldü: Çocukların yanaklarının rengi çoktan solmuştu, çünkü sadece Başkeçi obanı'nın mahallesindeki ailelerin değil, kentin geri kalan kısmındaki ve hatta tepeden inme bir emirle, çok kısa zamanda hızlı bir sana-

yileşme deneyimine adanmış bu pasif ve sefil Güney Cumhuriyeti'ndeki ailelerin de biricik değilse bile, başlıca gıdası keçi sütü idi. Bu melun çobanlar nasıl oluyor da bu sanayileşme deneyimini anlayamıyorlardı? Bir de şimdi, yukardan gelen talimatta, fedakârlıkta bulunulması isteniyordu. Radyoda, devrimci şarkılar eşliğinde keçilere karşı vaktiyle yöneltilen suçlamaların yayınlanması da durdurulmuştu.

Çanga'sız kent bir başka kent olmuştu.

Ve şimdi de birdenbire keçi sütü akmaya başlamıştı. .

Ölümün, boğazına sarıldığı sırada bile Çanga, yüce Çanga hepimizi, mahallesindeki dostlarını, çocukları, anaları, ihtiyaçları düşünüyordu. İnsanlar topraktan fışkıran sütü kaplara doldurmak için hızla örgütlendiler. Kimileri, geceleyin, yiyecek getiriyor, kimileri de süt taşımak için gün doğarken kalkıyorlardı.

İnsanlar bu sütün kaleden nasıl olup da böyle yayılabildiğini kendi kendilerine soruyorlardı. Yüzlerce keçiyi Çanga mı sağlıyordu tek başına, yoksa keçiler mi sütlerini ırmak gibi akıtıyorlardı? Daha kim bilir ne sırlar saklıydı Şato'nun derinliklerinde?

Kentte, bu mucizenin başka mucizelere yol açacağına inanılıyordu. Umut geri geliyordu. Çanga başarıya ulaşacaktı. İki üç güne kadar Federasyon'dan kente bir talimat gönderilebilirdi. Başkeçi Çobam'ın mahallesindeki yoksul insanların kadere Tanrı acıdığına göre, onlar da sonunda merhamete geleceklerdi. Öte yandan, Stalin yoktu artık. Ondan kurtulduğumuz için, kendi kendimizin efendisi olmuştuk ve dolayısıyla, yukardakiler küçük bir karar alabilirlerdi artık. Federasyon'un yöneticileri durumdan haberdar olduklarına, keçilerle ilgili hakikat Yüce Önder'e kadar ulaştığına göre, analardan gelen gizli ya da açık bunca ricadan sonra, ayak diremekten vazgeçecekleri gerçektir. Başkeçi Çobanı'nın mahallesinde umudun geri geldiği şüphesizdi.

Bununla birlikte, babam Stalinizmin doğasını o kadar iyi biliyordu ki Çanga'nın ve keçilerin kadere konusunda iyimser olması mümkün değildi. Stalin dönemi sona erdikten sonra bile, yapılmakta olan her şeyin ilerleme, değişiklik ve insanın mutluluğu adına yapıldığı ilan edilmesine rağmen, işler güçlkle ilerliyordu.

Sosyalizmin temel zenginliğinin insan olduğunu sürekli leri süren sloganın yeniden ortaya atıldığı bir duruma gelinmedi mi? Evet, gelindi ama, geçmişe yönelik hiçbir şey yapılmadı. Özellikle Doğu Bloğu ülkelerinde işlenmiş bütün hatalara rağmen, geçmiş göz önünde tutulmadı, bir düzeltmeye gidilmedi. Hatalar asla kabul edilmiyordu. Stalin'in ölümünden sonra bile, Stalinizmin devam ettiği sosyalist devletlerde, bu öğreti yerel fantezilerle beslenmiş olarak ve yozlaştırılmış bir biçimde sürdürülmüştü. En yüksekleri Balkanlar'da bulunan, sınır-duvarlar örülmüştü soyut bir biçimde, inancın antik tapınaklarının yerine yeni beton sığınaklar yapılmıştı; bütün bunlar da insanın mutluluğu adına idi. Her şey sanki herkesin ve topluluğun mutluluğunu planlamakla yükümlü büyük bir merkez varmış gibi geliyordu. Ve bu merkez asla yanılmıyordu.

Babam, sosyalizmde asla "geri gidiş" olmadığını iyi biliyordu. Keçilerin ve Çanga'nın kaderini düşündüğünde onu en çok korkutan şey buydu işte. Onlar kurban edilmişlerdi. Keçiler ve tekeler kurban edilmişlerdi, çocuklar kurban edilmişlerdi, Çanga kurban edilmişti. Çanga'nın ve keçilerin henüz ölmediklerinden emin olunduğu, Çanga'nın seçmiş olduğu ölümle ve henüz umut kesilmemiş hayat arasında bir köprü kurulmuş ve tüm ıstırap çekenlerin evine umut geri gelmiş olduğu şu sırada, babam kurtarıcı girişimi gerçekleştiremediği için kendini çok daha çökmüş, çok daha yıkılmış hissediyordu. Zaten, benzeri bir girişim yoktu. Adımları onu nereye götürse, inandırabildiği makam ne olursa olsun –üstelik, Partili de değildi– şüpheli biri olarak damgalanmakta gecikmeyecekti. Onu gözetim altında tutacaklar, yakın geçmişin henüz sarılmamış yaraları yeniden deşilecekti. Çünkü, şunun şurasında neydi ki o? Yabancı, düşman bir ülkeden yeni gelmiş bir adam, üstelik de bir göçmen! Yapılması uygun olanı bize söyleyecek olan o mudur? Bir göçmen, hem de!

Hepimizi kendisiyle birlikte uçuruma sürüklememesi için hem keçilerden hem de Çanga'dan vazgeçsin diye annem boşuna ikna etmeye çalışıyordu onu. Kurban edilecekler, kurban edilmeliydi. Hem ne gelirdi ki elden? Babam, şimdi en basit bir cevap bile veremeyen ve anlamlarını yitirmiş dilsiz kitaplarının

yanında, düşüncelerinin kalesine kapanmış kalmıştı. Hayat kendisine çok ağır geldiği ama her şeye rağmen bir çıkış yolu var olduğu zaman, bu kitapların gerekli sayfada kendiliklerinden açılıyorlarmış gibi bir izlenim verdikleri oluyordu bazen. Oysa, şimdi...

İki ağabeyimi kaleye yollayalı henüz yarım saat geçmemişti ki –oraya yiyecek taşımak sırası onlardaydı– dış kapının el şeklindeki yuvarlak, madeni tokmağının üç kez çalındığı duyuldu. Kim olabilirdi ki? Kardeşlerim henüz çıkmışlardı ve ancak tam üç saat sonra dönmeleri gerekiyordu. Yüreğlerimiz küt küt atıyordu. Buna rağmen, kapıya üç kez vurulduğunu açık seçik duymuştuk. Şüphesiz, kardeşlerimizin bir işaretiydi bu. Dolayısıyla, hemen çıktık bulunduğumuz yerden. Kapıya ilk giden annem oldu. İki oğlunu görür görmez ferahladı, çünkü haber verecekleri şey, ona en önemli şeymiş gibi gelmiyordu. Sinirleri bozulan babam, kendisine bir açıklamada bulunmaları için acele ediyordu.

“Ordu ve polis Şato’yu dört bir yandan kuşatmış. Tahtaköprü’nün kenarına kadar nöbetçi dikmişler. Hangi yandan olursa olsun, kaleye yaklaşmak hiç kimse için mümkün değil,” diye sıraladı ağabeyim.

Babam ter içindeydi. Annem daha soğukkanlı idi. Bizimkilerin arasında bulunuyorduk biz. Gerisi ise...

***

Yeniden yeşeren kısa süreli bir umuttan sonra, Çanga’nın bizleri terk etmiş olduğu düşünölmeye başlanınca, evi ve Başkeçi Çobanı’nın mahallesini korku sardı tekrar. Biri ispiyonculuk etmişse, bizim evin kapısının da, mahalledeki tüm evlerin kapısı gibi çalınmakta gecikmeyeceği belliydi. Şato örneğinde olduğu gibi, her bina, bundan böyle bir korku kalesine döndü. Yeni korku dalgaları belli belirsiz çarpıyordu annemin alınını kırıksıklıklarına. Eve döndüğümüzde yüzünde korku belirliyor, sonra kayboluyordu. Geceleri uyku girmiyordu gözlerimize. Gelip babamı ve ağabeylerimi götürmelerini bekliyorduk. Ama kimse gelmedi.

O sabah, her zamanki gibi, dış kapıyı ilkin annem açtı. Güneş eşiğe yansdı. Sokak sakin ve ıssızdı. Sokağı geçti ve kendini su boyunca uzayıp giden istinat duvarının oradaki setin üzerinde buldu. Nehrin öte yakasında, Şato'nun yükseldiği tepenin yamaçlarında, seyrek aralıklarla silahlı nöbetçiler dizilmişlerdi. Kale bu yerden itibaren kuşatılmıştı; ama askeri birliklerin harekâtı görülüyordu.

Annem ilk rastladığı çobanlardan, hiçbirinin sorguya çekilmemiş olduğunu ve evlere baskın yapılmamış olduğunu öğrendi. Buna karşılık, Şato'da o gece mucizeler olmuştu. Kimse bir şey söylemiyordu bu konuda, ama babam, geceleyin yaşanan olayların tam bir dökümünü yapabildi öğleden itibaren.

Çobanlardan birinin ihbarda bulunmuş olduğu ihtimali kendiliğinden derhal ortadan kalkıyordu. Çobanlar arasında tam bir kardeşlik hüküm sürüyordu. Bütün bu insanlar arasında mevcut farklılıkların bu kadar kısa bir zamanda hızla silindiği ve ortak bir inanca dönüştüğü asla görülmemişti. Hayır, çobanlar arasında bir muhbire gerçekten yer yoktu. Babam, keçilerle mücadele amacıyla oluşturulmuş ekipte, Çanga'nın Şato'da saklanabileceği varsayımının ileri sürülmüş olduğunu düşünmüştü daha önce –ve şimdi bunun somut bilgileri vardı elinde–. Her ne kadar bu değişik varsayım üzerinde, daha akla yakın diğer varsayımlar ileri sürüldüğü ölçüde, çok derinlemesine durulmadıysa da, kalenin içinde yapılmış barınakları; belki bir yararı dokunur diye ve daha çok alışkanlık gereği, denetlemeye karar verilmişti. Ve ne keşfedilmişti o zaman? Bütün ulaşım yerlerinin duvarla örülmüş olduğu, fakat her kapının önünde tepelene keçi boku yığıldığı keşfedilmişti. Yoğun bir koku yayılıyordu oradan. Merkez'i gerçek bir kaygıya salmıştı bu.

Gece boyunca, keçiler sorunu yeniden alevlendi ve tekrar hararetle tartışıldı. Her yere telefonlar edildi. Yöneticiler uyarıldı. Kilit noktalarındaki görevli yöneticiler olayı yatıştırma eğilimindeydiler. Ama Cumhuriyet makamlarını ve özellikle, azılı keçi düşmanlarını kim yatıştıracaktı şimdi? Bunlar toparlanmakta gecikmediler ve derhal, "Şato" senaryosunun incelenmesinin tamamlanmasını talep ettiler. Fakat barınakların girişlerini Çanga'nın örmüş olacağı ve böylece, kalenin derinlik-

lerine giden tüm ulaşım yollarını engellediği kimin aklına gelebilirdi? Patlayıcı maddeler kullanıldı. İlk duvar yarıldı. Fakat onu bir ikincisi izliyordu. İkinci bir patlayıcı madde daha kullanıldı, ama bir üçüncü duvar çıktı önlerine ve duvarlar arasında keçi boku yığını vardı. Kendisini kovalayanları böyle karşılıyordu Çanga.

Tüm duvarları yıktılar ve kendilerini bir keçi boku labirentinde buldular. Gördükleri şeyler arasında: kapalı kapılar, örülmiş duvarlar ve taze dallar arasında bir mantık bağı kuramıyorlardı. Kalenin doruğundaki kuyu kimsenin aklına gelmedi. Açılmış kapılar ve kuyu arasında dolaşan hava akımıyla tutuşan meşaleler yanıp kül oldu. Çanga'yı ve keçileri aramaya devam ettiler. Teslim olmaları istendi onlardan, ama Çanga ve keçilerinden hiçbir iz bulunmadı, hiçbir yankı duyulmadı.

Kovalayanlar, tepenin yamacına açılan borularla bağlanmış muazzam bir kazan önünde buldular kendilerini. İşte, artık kurumuş olan süt derelerinin kökeni buydu demek. Hükümet ve Parti temsilcileriyle, özellikle keçiler sorunuyla yükümlü olanlarla desteklenmiş askerler ve polisler kaçakları bütün gece boş yere aradılar. Daha yüksek olan karşı tepenin yamaçlarına yerleşmiş Cumhuriyet yöneticilerine telsizle bağlanmışlardı. Seher vakti, barınaklar içinde araştırmaların durdurulması emredildi.

Durum Federasyon merkezindekilere de anlatıldı. Zaten, böyle yerel bir karışıklık için Önder'i uyandırmak istemeyen oradaki yetkililer hiçbir tepkide bulunmadılar. Aslında Önder, daha çok Parti'nin baş ideoloğunu ve rejimin bir numaralı strateji uzmanını ilgilendiren keçiler sorununa karışmıyordu. Oysa, bu kişi ortada görünmüyordu, o sırada Kuzey Cumhuriyeti'nde bulunuyordu. Böylesine uygunsuz bir saatte onu rahatsız etmek düşünülemezdi.

Şato'nun derinliklerinde gece avı böyle sürüyordu. Ola ki hâlâ yaşıyorlardır diye, Çanga'yı ve keçileri dumana boğmak amacıyla dalları, yaprakları ve keçi boklarını tutuşturmaya karar verildi. Ve hemen uygulandı. Ancak o andan itibaren ki dumanın kuyudan sızdığı fark edildi. Bu kadar iyi örgütlenebilmiş çobanların Çanga'yı ve keçileri nasıl besledikleri böylece

anlaşıldı. Birbirlerine kenetlenmiş bu çoban kabilesinin davranışlarına kim bir son verebilecekti? Barınaklar didik didik arandı. Çanga'dan iz yoktu. Keçileriyle birlikte ortadan kaybolduğu kesindi. Başka bir hileye başvurmadıysa, yer yarıp içine girmişti.

Sabah olunca Cumhuriyet'in yöneticileri Federasyon'a son kez açıklamada bulundular:

"Çanga tüm keçileriyle birlikte kesinlikle tasfiye edildi. Güney Cumhuriyeti'nde keçiler sorunu tamamen çözüldü. Bundan böyle, başarıya ulaşmış kolektifleştirmeden hemen sonra, sanayileşmeye doğru sert adımlarla yürüyebiliriz. Keçilerin anısı belleklerinden asla çıkmayacak olan bu çobanları hemen yeniden eğitmek başlangıçta elbette güç olacak. Bununla birlikte, sonunda, komünizmin gerçekliğini anlayacakları kesindir. Zaten, başka alternatifleri yoktur. Başka gelecekleri yoktur."

Federasyon'da nihayet rahat bir nefes alınabildi.

Güney Cumhuriyeti'nde gelişmenin ilk stratejik sorunu yeni çözülmüştü. Şüphesiz, geriye okuma yazmayı öğretmek kalıyordu, ama tahminlere göre, bunun, örneğin elektrikleendirme sorunu gibi büyük bir sorun olmaması gerekiyordu.

Keçiler, komünizme giden yolu tıkayan en büyük engel olmuştu. Bundan böyle, tüm yollar açılmıştı.

Bununla birlikte, keçiler sorunu, cumhuriyetleri ve Federasyon'u son bir kez daha karıştırdı. Ne toprağı kazmayı ne de çift sürmeyi bilen keçi şeytanı, gene de gündemdeydi. Ülkenin dışa açılmasından ve Stalinizmden arındırılmasından sonra, bu sorunu ve kısmi ya da eksik kolektifleştirme sorununu ikinci plana atmak için ne yapılmak istenirse istensin, Tito ve Stalin bozuşmasından, Yugoslavya'nın Doğu Bloğu'ndan çıkarılmasından ve tekrar Batı'ya yanaşmasından sonra, gazetecilerin "demir perdenin" gerisinde olup bitenleri görmek için ülkeyi giderek daha sık ziyaret etmeleri önlenemiyordu. Söz konusu sorun kesinlikle çözülmüş görüldüğü halde, bu meraklı Batılı muhabirler şimdi de, burunlarını üzerlerine vazife olmayan işlere sokuyorlardı.

Federasyon'da, başlangıçtan itibaren, yabancı muhabirlere karşı çok ihtiyatlı davranıldı, ama sonunda gerilemek zorunda

kalındı. Bu muhabirler Güney Cumhuriyeti'ni sık sık ziyaret etmek istiyorlardı. Adlarını vaktiyle radyodan hep duyduğumuz haber ajanslarının özel muhabirleri, savaştan sonra ilk kez buraya geldiler. Kent, keçiler döneminin içyüzünü kendi kanallarıyla yaymış olan konsoloslukları da savaştan beri barındırıyordu. Çanga, haber bültenlerinde kahraman olarak takdim ediliyordu. Gerçekte, yabancı muhabirlerin, onun hakkında ve keçiler hakkında ayrıntılı bilgileri vardı.

Resmi makamlara göre, burunlarını üzerlerine vazife olmayan işlere sokuyorlardı. Böylece, bazıları babamı görmeye geldiler. Bu sakallı adamları kameralarıyla görünce korkuya kapılan annem, kendisinden başka kimsenin bulunmadığını bahane ederek onları eve sokmadı. Daha sonra gelmelerini rica etti, ama onlar diğer çobanlarla çoktan görüşmüşlerdi ve bir daha bize uğramadılar. Babam, davranışını öğrenince, anneme şöyle bir baktı, ama sonradan, böyle yapmakla iyi ettiğini ona söyledi. Kendi hakkında çok şey bilinmesini arzu etmiyordu. Başkaları için demeçler vermek daha kolaydı.

Yabancı basının ülke hakkında yazdıklarını konu edinmiş bir hükümet bültenini hazırlayan bir dostu, yabancı dildeki makaleleri kendisine çevirsin ya da çevirmesine yardım etsin diye babamı yanına almıştı. Böylece, Çanga ve keçileri hakkındaki hakikatı tamamlamak, daha doğrusu bilincinin sisleri içinde geliştirmek fırsatını buldu. Çok satan Batı gazetelerinin başlıklarını sabırla okuyor ve yazıların içeriğini not ediyordu. Bu yüzden, nasibine şuna benzer başlıkları okumak düşüyordu:

“Çanga firavunu, kendi piramidinde keçileriyle birlikte hapyı yuttu. Çanga askeri barınaklarda keçileriyle birlikte havasızlıktan boğuldu. Çanga kaleden kaçmasını sağlayan gizli bir yol buldu. Balkanlar'da keçilere yönelik öldürmeler ve duruşma, savaş zamanındaki öldürmelerin yerini aldı. Balkanlar'da ateşkes yok...”

Sondeyiş

Babam uğradığı kayba alışmakta çok büyük güçlük çekmişti.

Onun huzurunun kaçması annemi ve biz çocukları da perişan etmişti. Keçilerimizin yokoluşunun acısını içimizden atamayacağımız bir gerçektir. Çocukluklarımız hep devam edecekti ama ruhlarımızda asla iyileşmeyecek olan derin yaralar bırakarak...

Babam tekrar kitaplarına gömülünce, annem nihayet rahatladığını hissetti. Ailemizin, eskiden olduğu gibi, sakin günler geçireceğine de inanıyordu. Babam göçmüş imparatorlukların tarihini yazmayı tamamlamak için gerekli bilgileri eserlerinde ve büyü kitaplarında yeniden araştırmaya devam etti. Çalışmalarının ürünü olacak kitabın başlığını boyuna değiştiriyordu. Biliyordu onu hiçbir zaman tamamlayamayacağını, ama Balkanlar'a ilişkin düşlerini ancak böyle koruyordu. Şimdi başvuru eserlerini bir yana bırakmak istermişçesine, Stalin İmparatorluğu'nun ilan edilen çöküşü hakkında yaşanmış tanıklıkları kâğıda döküyordu. Keçilerle ve işçi sınıfına katılmamış çobanlarla zalimce hesaplaşmadan sonra, kolektifleştirmeden ve onun trajik kalıntılarından sonra, dinlere karşı açılan savaştan ve tüm İmparatorluk'ta tanrıtanımazlık müzelerinin kurulmasından sonra, Stalinizmin yakında çökeceğinden emindi.

Kent, keçiler döneminin çalkantılarından sonra eski dinginliğine kavuştu. Ama hiç kimse, ne keçilerin sözünü etmeyi, ne de keçi yetiştirmeyi göze alamıyordu. Alınan önlemler

amansızdı ve gerçekleştirilmek istenen işi tastamam yerine getiriyordu.

Babam kitaplarını okumayı bıraktınca, her zamanki gezintisine çıkıyordu. Taş sete doğru iniyor, sonra nehir boyunca yürüyor, Tahtaköprü'yü geçiyor, heykel-sütunları garip, geçmiş bir döneme gözcülük eden sağdaki tiyatronun klasik tarzda yapılmış binasına göz atıyordu. Sonra Yahudi mahallesinden geçiyor ve Şato'nun batı tarafındaki payanda ayağına giden yola sapıyordu. Barınakların çıkış yolları önünde duruyor ve demir kapıların küçük aralıklarından karanlığın gözlerine –binlerce keçinin gözlerine– bakıyordu. Sonra, yol onu nehrin kıyısındaki Su Kulesi'ne götürüyordu. Orada artık kullanılmayan derin, karanlık, erişilemez bir sarnıç keşfetmişti, çok önceleri. Ona yaklaşıyordu. Bazen, bütün bir gece okumaktan bitkin düşünce, bu sarnıcın derinliklerinden yükselen boğuk ve kesik kesik bir gurultuyu dinliyordu.

Babam bunun, aldattığı takipçilerine ve bütün bir Stalin dönemine Çanga'nın savurduğu gülünç bir kahkaha mı, yoksa can dostuna yolladığı bir tür selam mı olduğunu kesinlikle belirleyemiyordu.

Sarnıçtan gelen bu gurultu, suyun barınaklara, kovuklara kadar ulaştığının belirtisidir diye düşününce coşuyordu. Hayal bile edilemezdi böyle bir şey, bir bilimkurgu öyküsü olabilirdi ancak, ama Çanga ve keçileri yok olduğundan beri, babamın kaygı dolu düşüncelerinin barınabileceği bir sığınak bulması gerçekten gerekiyordu.

Sarnıçtan yükselen bu gurultuyu, toprağın derinliklerinden gelen bu anlaşılmasız dili uzun uzun dinledikten sonra, aynı yoldan hızla geri dönüyordu. Doğru kitaplarına gidiyor, kâh onların sayfalarında, kâh kendi belleğinde aramaya, araştırmaya koyuluyordu.

Düşünceleri, çocukluğunun ve gençliğinin geçtiği ve ihtiyarlayınca döneceğini umduğu büyük gölün kıyılarında son buluyordu. Balkanlının aldatici umuduydu bu! Bazı efsanelerde anlatıldığı ve çeşitli bilimsel yazılarda varsayıldığı gibi, kütlemsi bir dağla ayrılmış vadiler altında gölün ve nehrin sularının birbirine karışıp karışmadığı ve sayısız yeraltı geçitlerinin

onları birbirine bağlayıp bağlamadığı sorunu orada bile, gençlik yıllarında, onu hep uğraştırmıştı. Bununla birlikte, ne vaktiyle göl kıyısında ne de şimdi, derinliklerinde Çanga'nın çağrılarını ve keçilerin meleyişlerini dinlediği nehir kıyısındaki bu sarnıcın önünde yanıtını bulabilmişti bunun.

Gerçi babam sarnıcın çevresinde dolanmaktan zamanla vazgeçti ama Çanga güneşi onun belleğinde doğmakta ve batmakta devam etti gene de.

Bununla birlikte, babam son bir varsayımı: Çanga'nın kaleden sarnıca giden bir yeraltı geçidi keşfetmiş olabileceği varsayımını uzun yıllardan sonra kafasından atabildi. Hatta bu sarnıcı, nesnelere süreksizliğinin unutulmuş mezarını, sonunda düşünmez oldu.

Babam için, Çanga'nın ve keçilerinin sırrı burada son buldu. Annem için bu sonuç, babamın kitaplar dünyasından hayata dönüşünün mutlu bir başlangıcı ve biz çocuklar için, dünyanın en güzel döneminin, keçiler döneminin sonu oldu.

Keçiler: Kasabanın barış ve mutluluk anahtarları.
Bilge bir baba: Vatanı kitaplar.
Bir anne: Ailenin sessiz payandası.
Bir Keçi Çobanı: Hayatı bilge babadan öğrenmiş.
Ve bir küçük çocuk: Antenleri dünyaya gerilmiş.
Adsız kişilerden oluşan benzersiz bir roman.
1997'de, Fransa'da En İyi Roman Ödülü'ne değer
görülen bu roman, masalsi bir atmosferde yitlik bir
cennetin şarkısını söylüyor.

*"Yitlik cenneti ölümsüzleştirebilecek bir imge, bir düşünce
bulamadım onlarca yıl boyunca. Daha sonra, çok daha sonra,
Paris'te, bir Chagall sergisinde, köklerinden koparılmış
ailemizin bağrındaki çocukluk cennetinin uçucu dönemi
büyük bir tuvalin üzerinde karşıma çıktıverdi.*

*Chagall'in tuvallerinin sonsuz maviliklerinde, yeryüzüyle
gökyüzünün birbirine karıştığı bu mavimsi gölgeler içinde,
gökle yer arasında keçileriyle çevrelenmiş aileler fark ettim.
Aslında, onları bir yere koymak imkânsızdı, çünkü yeryüzüne
olduğu kadar gökyüzüne de aittiler.*

*Evet, annemizle, küçük kardeşimizle, küçük keçimizle
çevrelenmiş biz çocuklar göğe mi yükseliyorduk, yoksa hâlâ
yerçekimi mi bizi bırakmıyordu, pek bilemiyorduk.
Tıpkı Chagall'in tuvalinde olduğu gibi."*

Kapak Resmi: Chagall Marc

ISBN 978-975-08-0211-X

9 YTL